Maurice Konopnicki

Eliezer Ben Rafael

Ierusalimul

40

Mici enciclopedii

CORINT

Redactor:
Amalia Segărceanu

Tehnoredactare computerizată:
Jora Grecea

Cartografie:
Petruţa Şerban

Coperta:
Walter Riess

Maurice Konopnicki, Eliezer Ben Rafael
JÉRUSALEM
© Presses Universitaires de France, 1987
2e édition refondue: 1997 juillet

Toate drepturile asupra acestei versiuni
în limba română sunt rezervate Editurii CORINT

ISBN: 973-653-303-4

MAURICE KONOPNICKI
ELIEZER BEN RAFAEL

IERUSALIMUL

Traducere:
Gheorghe Ţiteica

Prefaţă:
Victor Rizescu

CORINT
Bucureşti, 2002

Maurice Konopnicki
Director al Centrului de Informare şi Documentare asupra Orientului Mijlociu (CID) Bruxelles, Universitatea Mons – Hainaut, Universitatea Bar – Ilan

Eliezer Ben Rafael
Universitatea Tel Aviv, Preşedintele Societăţii Israeliene de Sociologie

De aceiaşi autori:

Ben Rafael Eliezer, Konopnicki Maurice, Rambaud Placide, *Le kibboutz,* Paris, PUF, „Que sais-je?", 1983.

Konopnicki Maurice et Petermann Simon, *Le processus de paix au Moyen-Orient,* Paris, PUF, „Que sais-je?", 1995.

PREFAŢĂ

Orice punct de pe harta geografică a lumii se poate regăsi pe hărţile simbolice ale mai multor culturi, religii sau grupuri naţionale. Dintotdeauna, războaiele au fost purtate nu numai pentru avantaje strategice, dar şi din nevoia pe care au resimţit-o colectivităţile umane de a beneficia de posesiunea palpabilă a locurilor memoriei. Ierusalimul este deci arhetipul oricărui Kosovo sau Belfast din lumea contemporană. Recunoscut ca referinţă sacră de credincioşii celor trei mari religii monoteiste ale iudaismului, creştinismului şi islamismului, el se află de câteva decenii în centrul conflictului dintre Israel şi lumea arabă, ca şi în miezul disputei dintre minoritatea palestiniană şi statul de care aparţine. Religiosul şi naţionalul sunt aici astfel împletite, încât regresul unuia dintre ele ar putea să ducă la amplificarea rolului deţinut de celălalt. Chiar dacă, prin absurd, simbolistica religioasă a Oraşului Sfânt ar păli, forţa naţionalismului modern ar fi suficientă pentru a menţine problema Ierusalimului pe prima pagină a ziarelor. Şi chiar dacă, aşa cum e de sperat, chestiunea naţională va găsi aici o rezolvare, numele oraşului va continua să rezoneze, pentru reprezentanţii celor trei grupuri religioase, cu ecourile unor fanatisme trecute. Orice aşezare omenească poate evoca memorii colective conflictuale, dar Ierusalimul este saturat de amintirea orgoliilor nesatisfăcute şi a sensibilităţilor rănite.

Cu toate acestea, la Ierusalim, logica excluderii reciproce nu a domnit niciodată netulburată. Ea a întreţinut

întotdeauna un dialog cu logica opusă, a coabitării paşnice şi a toleranţei. Sfâşiat de conflicte, oraşul s-a dezvoltat şi a ţinut pasul cu mersul general al civilizaţiei. Cartea de faţă ne iniţiază în tehnica acestei dificile gestiuni a diferenţelor, ne ajută să înţelegem cum este posibil acest delicat echilibru al antagonismelor. Este un studiu care ne introduce în universul unui mozaic etnic, religios şi cultural de care cei mai mulţi dintre noi aparţinem printr-o componentă a propriei identităţi. De asemenea, ne arată cum, în locurile unde au încolţit cândva viziunile fondatoare grandioase ale marilor credinţe, unde s-a născut de mai multe ori speranţa mântuirii universale şi s-a perpetuat visul de a introduce ordine în haos, oamenii — cei mai mulţi dintre ei —, nutresc astăzi viziunea unei păci suportabile, trăiesc cu speranţa unei vieţi decente şi visează la o epocă în care ordinea nu va mai fi obţinută cu preţul unor lupte istovitoare şi a unor triste compromisuri.

Sublimul istoriei coexistă, la Ierusalim, cu banalitatea vieţii cotidiene şi cu înfăţişarea inevitabil anostă a acelei modernităţi pe care ne-am învăţat să o regăsim pretutindeni, egală cu ea însăşi. Concentrându-se asupra perioadei care a urmat reunificării oraşului sub autoritatea statului Israel în urma Războiului de Şase Zile din 1967 (episod pe care cititorul interesat îl poate găsi analizat într-un alt volum al seriei „Microsinteze" a Editurii Corint), cartea juxtapune harta monumentelor şi a tradiţiilor sacre cu cea a turismului religios modern, a urbanismului ultimelor decenii şi a diversităţii culturale de sfârşit de secol XX. Ea ne prezintă nu numai faliile care îi despart pe evrei de creştini şi musulmani, dar şi diferenţele din interiorul fiecăreia dintre cele trei comunităţi. Într-un limbaj sec, evitând divagaţiile cu scopul de a putea oferi cât mai multe date concrete, cei doi autori reuşesc să ne ordoneze cunoştinţele pe care le

avem despre micro-universul Ierusalimului şi să adauge o mulţime de informaţii inedite. În mod inevitabil, analiza se încheie cu o încercare de a evalua şansele păcii în regiune. Concluziile sunt evazive, pe măsura realităţii instabile la care se referă. Deocamdată, la Ierusalim, uriaş muzeu locuit de oameni în carne şi oase, relicvele continuă să tulbure liniştea celor vii.

Victor Rizescu

AŞEZAREA GEOGRAFICĂ A ISRAELULUI

„Mai întâi oraş sfânt al unei singure credinţe, apoi a două şi în cele din urmă a trei, Ierusalimul a devenit în cursul istoriei piatra de încercare a prestigiului şi a gloriei, un simbol al puterii şi al supremaţiei. Pornind de aici, el constituie obiectul unei rivalităţi permanente între aceste religii, precum şi între popoarele care le practică."[1]

Confruntarea care implica la început pe evrei şi pe creştini, a opus apoi pe creştini şi pe musulmani. În prezent, ea îi are ca protagonişti pe musulmani şi pe evrei.

Distrus şi reclădit de 25 de ori de la regele Solomon şi până la Soliman Magnificul, Ierusalimul este astăzi un oraş modern, industrial şi universitar, dar deopotrivă locul de întâlnire a unor etnii ataşate propriilor identităţi.

Capitală îndelung contestată a statului Israel, Ierusalimul este situat în inima unui conflict internaţional a cărui rezolvare este deopotrivă sperată şi dorită.[2]

---

[1] Joël L. Kremer, The Jerusalem Question în *Jerusalem, Problems and Prospects*, J.L. Kraemer (ed), New York, Praeger, 1980, p. 16.

[2] Maurice Konopnicki şi Simon Petermann, *Le processus de paix au Moyen-Orient*, PUF, „Que sais-je?", 1995.

Capitolul I

ISTORIA

Situat pe crestele lanţului muntos al Iudeii, la 750 de metri deasupra nivelului mării, Ierusalimul se întinde între masivele Betel, la nord şi Hebron, la sud. La vest se află pantele munţilor Iudeii şi văile care se sfârşesc în Marea Mediterană, la est Iudeea cu deşertul său arid care coboară către Marea Moartă.

1. Perioada canaanită (3000–1200 î.Hr.). Cea dintâi menţiune a oraşului, sub numele „Rushalimum", apare în textele de execraţie egiptene gravate pe ceramică, datând din secolul al XIX-lea î.Hr.

În vremea patriarhului Avraam, Ierusalimul era stăpânit de către Melhisedic, supranumit „Regele din Salem" şi „Preotul Preaînaltului Dumnezeu" (*Geneza* XIV, 18). Aceste titulaturi evocă importanţa şi caracterul sacru căpătate de oraş încă din acea vreme, poate ca urmare a proximităţii izvorului Gihon, căruia cei din Antichitate îi atribuiau virtuţi miraculoase.

În plăcuţele cuneiforme din secolul al XIV-lea î.Hr., găsite la El-Amarna, Ierusalimul, numit Urusalim, este menţionat în opt scrisori provenind de la regele Ierusalimului Abdi-Hepa, adresate faraonului Amenofis al III-lea şi fiului acestuia Amenofis al IV-lea (Akhnaton).

Secolul următor, în epoca intrării israeliţilor în Ţara Făgăduinţei, regele Ierusalimului, un amorit, fără îndoială vasal al Egiptului (*Josua*, 10), se afla în fruntea unei alianţe

îndreptate împotriva lui Iosua, alianţă care-i cuprindea pe regii din munţii şi văile învecinate.

Coform *Genezei*, după ce scăpaseră din sclavia egipteană, fiii lui Israel au rătăcit patruzeci de ani în deşertul Sinai. A fost nevoie ca ei să poarte lupte îndelungate pentru a izbuti să dobândească Ţara Canaanului. Dar abia în epoca lui David Ierusalimul a fost, în sfârşit, cucerit.

2. Perioada Primului Templu (1200–586 î.Hr.). Ierusalimul era o cetate iebusită. David, care a domnit între anii 1000 şi 961 a cucerit oraşul. El a transportat de la Chiriat Iearim Chivotul Legii, sanctuar mobil ce adăpostea Tablele Legilor, principalul obiect de cult al israeliţilor. Pentru a construi un altar, David a dobândit o suprafaţă de pământ de la Arauna, probabil cel din urmă rege iebusit al Ierusalimului (*II Samuel* 24:18–25).

Începând cu acel moment, Ierusalimul a devenit nu doar capitală a statului unificat, ci şi cetate sfântă pentru triburile lui Israel.

Templul a fost construit pe muntele Moria de către Solomon (*I Regi* VI), care a domnit între anii 961 şi 922.

Potrivit lui Igal Shilo[3], cetatea lui David se găsea la sud faţă de locul unde Solomon avea să construiască Templul. Ea avea forma unui triunghi a cărui bază era constituită de versantul meridional al Muntelui Templului, latura de vest o reprezenta valea centrală[4], iar cea de est Valea Chedron. În partea de sud se situa Valea Ben-Hinom.

Sursa principală de apa, izvorul Siloe, care a determinat alegerea amplasamentului, se afla la poalele incintei de est.

---

[3] Ygal Shiloh, *La cité de David*, *Ariel*, nr. 54, 1983, p.17–34.

[4] Numită mai târziu, în secolul I d.Hr., Valea Tyropoeon.

Solomon a conferit Ierusalimului un statut internaţional. În toată perioada dinastiei întemeiate de David, Ierusalimul a fost capitala naţională şi politică a Israelului, centrul său spiritual şi religios, simbolul unităţii tuturor triburilor evreieşti.

La moartea lui Solomon, regatul s-a divizat în două părţi: regatul Israelului la nord, cu capitala la Samaria (astăzi oraşul Nablus) şi regatul Iudeii la sud, cu capitala la Ierusalim.

În anul 722, regatul din nord a fost distrus de către asirieni, iar populaţia lui a luat drumul sclaviei. Ca formaţiune statală a poporului israelit nu a mai rămas din acel moment decât Iudeea. Pentru Ierusalim a urmat o perioadă de mare înflorire spirituală: epoca profetului Isaia şi a regelui Ezechiel (715 – 687).

3. Perioada Celui de-al Doilea Templu (586 î.Hr.– 70 d.Hr.). În anul 587 Ierusalimul şi Templul au fost distruse de către Nabucodonosor, iar populaţia a fost dusă în captivitate la Babilon. După alţi cincizeci de ani, Ierusalimul şi Iudeea au trecut sub stăpânirea persană. Cirus a acceptat întoarcerea la Sion a evreilor exilaţi; drept consecinţă, autoritatea evreiască s-a impus din nou la Ierusalim şi în întreaga Iudee. Neemia a fost cel care a reclădit zidurile oraşului în cincizeci şi două de zile (*Neemia* IV).

În anul 515 guvernatorul Zorobabel a reuşit să reclădească Templul. Restaurând cultul şi făcând din Tora constituţia recunoscută de întreaga comunitate evreiască, scribul Ezdra a ridicat Ierusalimul la rangul de capitală spirituală a tuturor evreilor din Iudeea şi din diaspora.

Începând cu anul 332, perşilor le-au succedat grecii. Alexandru cel Mare a păstrat Ierusalimul intact. În timpul dinastiei Ptolemeilor, între 312 şi 198, oraşul a traversat o perioadă de dezvoltare şi de prosperitate. Pentru evreii

IERUSALIMUL ÎN EPOCA CELUI DE-AL DOILEA TEMPLU

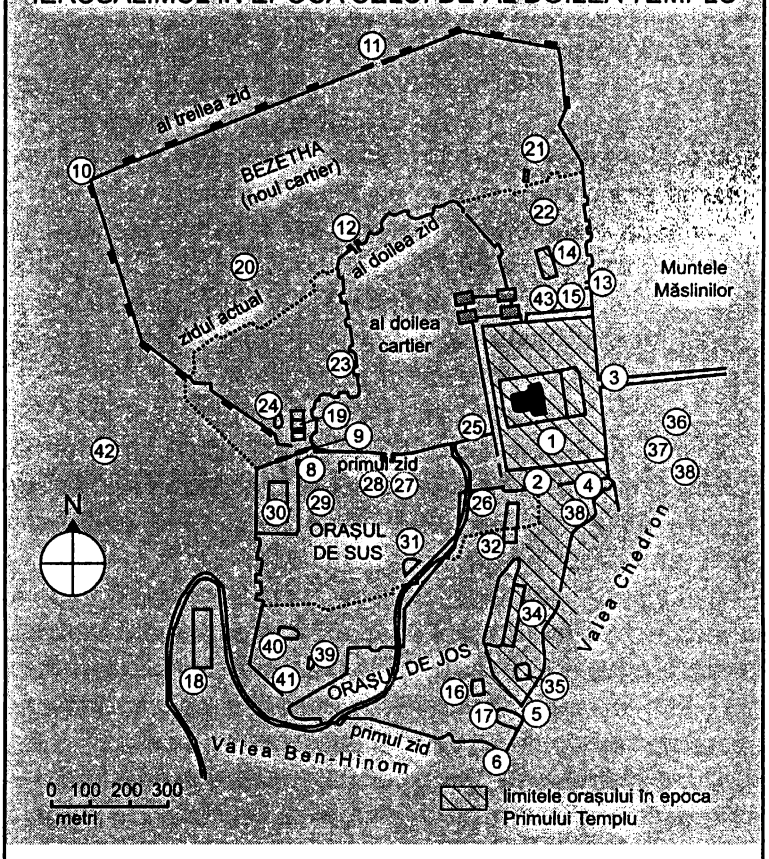

1 Curtea Templului
2 Porticul Regal
3 Poarta Susei
4 Poarta Hulda
5 Poarta Apelor
6 Poarta Esenienilor
7 Turnul lui Fasael
8 Turnul lui Miriam
9 Turnul lui Hippicus şi Poarta Ginnah
10 Turnul lui Psephinus
11 Poarta Femeilor
12 Poarta Damascului
13 Poarta Oilor
14 Bazinul Mieilor
15 Scăldătoarea lui Israel
16 Scăldătoarea lui Ezechiel
17 Scăldătoarea lui Siloe
18 Scăldătoarea Şerpilor
19 Scăldătoarea lui Amigdalon şi Turnul Scăldătoarei
20 Târgul de lemne
21 Monumentul lui Janneus
22 Târgul de oi
23 Golgota
24 Monumentul lui Hircanus
25 „Arcul lui Wilson"
26 „Arcul lui Robinson"
27 Palatul Hasmoneenilor
28 Palatul lui Anania
29 Târgul de Sus
30 Palatul Regal
31 Teatrul
32 Arenele
33 Monumentul lui Hulda
34 Palatul regilor de la Adiabene
35 Sinagoga Eliberaţilor
36 Mormântul lui Absalom
37 Mormântul lui Hezir
38 Grota lui Zaharia
39 Mormântul lui David
40 Palatul lui Caiafa
41 Cartierul boiangiilor
42 Mormântul familiei lui Irod
43 Poarta lui Tadi

exilaţi în Alexandria, Ierusalimul rămăsese oraşul credinţei lor, iar Templul, singurul lor cămin spiritual.

Începând cu anul 198, Ierusalimul a intrat sub dominaţia seleucidă. Tentativa brutală de elenizare care a urmat urcării pe tron a lui Antiochos Epiphanos a culminat cu profanarea Templului. Revolta Macabeilor din 167 a permis eliberarea şi a condus la o nouă sfiinţire a acestuia.

Dinastia Hasmoneană a stăpânit Ierusalimul până la cucerirea romană a lui Pompei din 63 î.Hr., cu o scurtă perioadă de revenire între anii 40 şi 37. Irod, care a domnit sub suzeranitatea romanilor între 37 şi 4 î.Hr., a transformat complet înfăţişarea Ierusalimului.

Cea mai de seamă operă a sa a fost, în anul 20 î.Hr., refacerea Templului. Acesta a fost construit pe o platformă colosală, susţinută de substructuri şi de contraforţi de mari dimensiuni. Zidul occidental, numit şi Zidul Plângerii este chiar unul dintre aceşti contraforţi.

De-a lungul perioadei celui de-al Doilea Templu, care a durat aproape şase secole, Ierusalimul a reprezentat centrul politic şi religios al poporului evreu, atât din Ţara lui Israel cât şi din diaspora, în vreme ce Primul Templu nu îndeplinea acest rol decât pentru cei care locuiau acolo.

După distrugerea Templului, evreii au considerat o datorie divină obligaţia de a merge să se roage la ruinele Ierusalimului.

4. Perioada romană (70–324). Intoleranţa religioasă şi cruzimea romanilor au dus la revolta evreilor din 66 – 70 d.Hr., care s-a încheiat în anul 70 prin distrugerea de către Titus a Ierusalimului şi a celui de-al Doilea Templu. Un mare număr de evrei au fost masacraţi sau duşi în sclavie la Roma.

În pofida distrugerii oraşului, la Ierusalim au continuat să trăiască evrei şi să se roage la ruinele Templului. Sinagoga, instituţie întemeiată de către exilaţii din Babilon, a luat locul Templului[5].

În anul 130, împăratul Hadrian a decis să ridice pe Muntele Templului un oraş roman, cu un nou nume. Desacralizarea acestui loc sfânt a dus la izbucnirea celei din urmă revolte a evreilor, cea a lui Bar Kochba.

Recucerit de evrei pentru o scurtă perioadă (între 132 şi 135), Ierusalimul avea să fie în cele din urmă distrus total de către Hadrian, acesta clădind pe locul lui un nou oraş, botezat Aelia Capitolina[6].

În urma înăbuşirii răscoalei, evreilor le-a fost interzis, sub ameninţarea pedepsei cu moartea, să intre în oraş şi chiar să se apropie de acesta[7].

Hadrian a construit un sanctuar închinat lui Jupiter chiar pe amplasamentul Templului. Centrul vieţii evreieşti avea să se reconstituie în Galileea, în jurul rabinilor şi al oamenilor luminaţi stabiliţi la Safed, la Tiberiada şi Zippori. Acolo, aceştia s-au angajat în opera de scriere a Talmudului. În ciuda tuturor interdicţiilor, pelerinii evrei nu au contenit în secolul al III-lea să vină pentru reculegere pe locurile sfinte ale Templului.

---

[5] Exceptând sacrificiile, a căror practică a fost abandonată.

[6] Aelius era numele de familie al împăratului Hadrian, iar Jupiter Capitolinul, principalul zeu roman.

[7] Această interdicţie nu a fost ridicată parţial decât două secole mai târziu. În ziua de 9 a lunii Av., evreilor li se permitea să vină pentru a se lamenta pe ruinele Templului. Ziua de 9 Av. a devenit zi de post şi de doliu, comemorându-se distrugerea Primului Templu de către Nabucodonosor şi a celui de-al Doilea Templu de către Titus.

5. Perioada bizantină (324–638). În secolul al IV-lea, Ierusalimul şi-a recăpătat numele, iar împăratul Constantin cel Mare s-a convertit la creştinism. Împărateasa Elena a identificat locurile de desfăşurare ale ultimelor episoade din viaţa lui Isus şi a marcat aceste locuri prin sanctuare.

Începând cu secolul al IV-lea, după ce fusese doar centrul de pelerinaj al evreilor, Ierusalimul avea să devină şi destinaţia pelerinilor creştini. Oraşul lui David devenea astfel oraşul lui Isus.

Împărătesei Elena i se atribuie de asemenea descoperirea relicvelor Crucii. Constantin a clădit numeroase sanctuare pe aceste locuri, printre care şi cel al Sfântului Mormânt[8]. Ridicat pe Golgota, Muntele Răstignirii, acest edificiu a fost distrus de perşi în 614 şi refăcut parţial de abatele Modestus. Bazilica Sfântului Mormânt, edificată de Constantin, a devenit locul de pelerinaj pentru numeroşi creştini. O altă mare bazilică datând din aceeaşi epocă, Bazilica Eleona, se afla pe Muntele Măslinilor. Pe locul său, astăzi se ridică Biserica Sfintei Inimi.

Cea dintâi biserică a Înălţării a fost construită în secolul al IV-lea, la iniţiativa unei femei romane credincioase, pe nume Romenia. Alţi creştini bogaţi au urmat acest exemplu şi în curând oraşul a fost împânzit de edificii religioase, care atrăgeau pelerinajul creştinilor veniţi din Marea Britanie şi Galia, din Etiopia, India şi Persia.

Importanţa Ierusalimului ca centru creştin a fost întreruptă temporar de împăratul Iulian Apostatul, revenit la vechea religie greacă. El a ordonat chiar, în anul 363, reconstruirea Templului. Lucrările au fost perturbate de un cutremur de pământ, apoi întrerupte la moartea lui Iulian, survenită în timpul campaniei sale militare în Persia.

---

[8] Asupra acestui subiect, vezi o lucrare consacrată exclusiv locurilor sfinte ale creştinismului, Bernard Collin, *Les lieux saints*, PUF, 1969.

Procesul de creştinare a oraşului a continuat în secolul al IV-lea. Ambele familii creştine venite de la Roma sau Bizanţ s-au stabilit aici şi s-au implicat în dezvoltarea Ierusalimului. Împărăteasa Eudoxia, care a vizitat Ierusalimul în 438, a ridicat interdicţia de intrare a evreilor în oraş. După despărţirea de soţul său, Teodosie al II-lea, Eudoxia s-a stabilit la Ierusalim, unde a ctitorit numeroase edificii, printre care şi biserica Sfântul Ştefan. De asemenea, ea a mărit incinta oraşului, ceea ce a dus la înglobarea în interiorul său a Muntelui Sion.

În anul 629, perşii au fost învinşi de împăratul Heraclius care a restabilit suveranitatea bizantină asupra Ierusalimului. Evreii au fost din nou alungaţi din oraş, patriarhul şi „Adevărata Cruce" au revenit la Ierusalim.

În anul 638, Ierusalimul s-a predat fără vărsare de sânge armatelor musulmane conduse de califul Omar. Creştinii nu au fost îngrijoraţi de această schimbare de stăpânitor, iar evreii au căpătat permisiunea de a reveni în oraş.

6. Perioada musulmană (638–1099). Invazia musulmană a favorizat întoarcerea evreilor şi a pus capăt vicisitudinilor impuse acestora de către creştini. De altfel, încă de pe vremea scurtei stăpâniri persane şi spre sfârşitul perioadei bizantine, evreii erau din nou prezenţi în Ierusalim.

Pentru Islam, Ierusalimul era oraşul lui Mahomed. În viziunea sa nocturnă, el a fost purtat pe un armăsar legendar, pentru a se înălţa apoi la ceruri de pe locul unde se afla Templul evreiesc.

Interdicţiile împotriva evreilor au fost abolite în această prioadă. Califul Omar a proclamat Muntele Templului loc de rugăciune, iar evreii au interpretat acest gest ca un început al mântuirii.

Cartierul evreiesc se găsea în apropierea Zidului occidental, ultim vestigiu al Marelui Templu, socotit de evrei loc sfânt. Când aceştia au devenit mai numeroşi, ei s-au extins şi în cartierul de nord, lângă Poarta Damascului.

Toleranţa faţă de evrei nu excludea totuşi măsuri vexatorii, în mare parte moştenite din perioada dominaţiei creştine.

7. Perioada dinastiei Omeiazilor (660–750). Sub califatul Omeiad, Ţara lui Israel a devenit o provincie a vastului imperiu musulman. Ierusalimul nu avea pentru mahomadani rol nici de capitală, nici de centru cultural.

Abd al-Malik a construit între anii 691–692 la Ierusalim Cupola Stâncii, mai curând un monument decât o moschee, iar fiul său Al-Walid a clădit moscheea El-Aksa între anii 705 şi 715. Suleiman, cel de-al doilea fiu al lui Abd al-Malik a întemeiat oraşul Ramallah, din care a făcut capitala provinciei şi centru comercial, astfel încât Ierusalimul a decăzut la rangul de mic oraş.

O convingere generală susţine că Cupola Stâncii a musulmanilor a fost edificată pe amplasamentul celui de-al Doilea Templu. Unii socotesc că partea centrală a Cupolei, stânca as-Sakhra este locul Sfântului Sfinţilor Templului. Alţii pretind că Templul era situat la nord de Cupola Stâncii, chiar în punctul unde se găseşte Cupola Spiritelor. Ei se bazează pe scrierile călugărului franciscan Betarmino Bagatti, unde este citat Flavius Josephus care a trăit înainte şi după distrugerea Templului. Este invocată totodată o vastă literatură a *tanna'im*, savanţi evrei contemporani cu ultima perioadă a celui de-al Doilea Templu.

Comunitatea evreilor din Ierusalim întărindu-se, a sfârşit prin a deveni cea mai importantă din ţară. Ca urmare,

centrul spiritual evreiesc s-a mutat de la Tiberiada la Ierusalim.

Sub dinastia Omeiazilor convertirile la religia islamică s-au înmulţit. Cu toate acestea, evreii şi creştinii erau toleraţi şi li se lăsa dreptul de a gestiona propriile probleme comunitare. Comunitatea creştină suferea însă mult din cauza disensiunilor interne dintre Biserica orientală şi Biserica occidentală. Dominaţia musulmană i-a transformat şi pe creştini în cetăţeni de mâna a doua.

8. Perioada dinastiei Abbasizilor (750–969). O dată cu instaurarea dinastiei Abbasizilor, capitala califatului a fost mutată de la Damasc la îndepărtatul Bagdad. Importanţa Ierusalimului s-a redus şi mai mult. Califul Harun al-Raşid nu a călcat niciodată prin Ierusalim, dar a încurajat venirea pelerinilor, în special prin permisiunea acordată lui Carol cel Mare de a fonda şi întreţine stabilimente pentru pelerinii occidentali.

Al Mamun, fiul lui Harun al-Raşid, s-a preocupat de restaurarea edificiilor de pe Muntele Templului. Începând cu 878, oraşul a trecut sub controlul regatului cu capitala la Cairo, condus de Ahmed ibn-Tulun.

De-a lungul primei jumătăţi a secolului al IX-lea, spaţiul Muntelui Templului a servit ca loc de reunire a evreilor.

9. Perioada dinastiei Fatimide (969–1071). Sub domnia califului Al-Aziz (976–996), creştinii şi evreii din Ierusalim s-au bucurat de o libertate considerabilă. Dar sub succesorul său, Al-Hakim (996–1021), supranumit şi „Califul nebun", pelerinajele la Ierusalim au fost interzise, sinagogile şi bisericile au fost distruse, printre ele numărându-se şi Sfântul Mormânt. Abia după moartea lui Al-Hakim pelerinajele

au putut fi reluate, iar Sfântui Mormânt şi celelalte biserici au fost reconstruite.

Selgiucizii, care au ocupat Ierusalimul în 1071, au jefuit oraşul şi i-au persecutat atât pe creştini, cât şi pe evrei.

Începând cu cucerirea de către turcii selgiucizi şi până în secolul al XX-lea, Ierusalimul nu avea să mai fie niciodată stăpânit de arabi.

10. Sub stăpânirea cruciaţilor (1099–1187). Ierusalimul a fost cucerit în 1099 de o armată de 15 000 de cruciaţi. Aceştia au trecut oraşul prin foc şi sabie, masacrând fără deosebire evrei şi musulmani. Numeroase cartiere au fost pârjolite, inclusiv cartierul evreiesc care în acea epocă se întindea la nord de Muntele Templului. Un mare număr de credincioşi au pierit în interiorul sinagogilor incendiate, unde îşi căutaseră ultimul refugiu. Cruciaţii i-au vândut pe evrei şi pe musulmani ca sclavi în Europa. O ordonanţă a cruciaţilor a interzis orice stabilire a acestora în Ierusalim. În scopul de a mări numărul creştinilor din oraş, vechiul cartier evreiesc a fost pus la dispoziţia unor populaţii creştine originare din Transiordania.

Concentrarea în oraş a instituţiilor militare, religioase şi guvernamentale precum şi afluxul miilor de pelerini sosiţi din toate colţurile Europei au contribuit la creşterea prosperităţii economice a Ierusalimului. Sfântul Mormânt a fost reconstruit în 1149.

În acea epocă a fost statornicit un mare număr de tradiţii creştine legate de viaţa lui Isus, cea mai importantă dintre ele fiind cea legată de Via Dolorosa. Multe lăcaşuri de cult musulmane au fost transformate în biserici, cum ar fi Cupola Stâncii, rebotezată de cruciaţi Templul Domnului.

11. Sfârşitul perioadei cruciaţilor (1187–1260). În anul 1187, cruciaţii au fost înfrânţi în bătălia de la Hattin, lângă

lacul Tiberiada. Saladin, un curd armean de religie islamică, fondatorul dinastiei Aiubizilor a cucerit Ierusalimul, care a rămas sub stăpânire musulmană până în 1229.

A fost rândul creştinilor să se vadă interzişi în Ierusalim, cu excepţia celor de rit oriental. Acestora li s-a încredinţat administrarea Sfântului Mormânt şi a altor biserici cu toate că majoritatea, printre care şi Cupola Stâncii şi El-Aksa au fost transformate în moschei.

La iniţiativa lui Saladin, drepturile comunităţii evreieşti din Ierusalim au fost recunoscute. Cel mai important grup de evrei îl constituiau yemeniţii. Alţi evrei au imigrat din Africa şi din Europa.

În anul 1229, sultanul egiptean Al-Kamil, care nu dădea prea mare importanţă oraşului, l-a oferit împăratului Frederic al II-lea, păstrând pentru musulmani doar Cupola Stâncii şi moscheea El-Aksa.

Noua dominaţie a cruciaţilor a fost de scurtă durată. În 1244, hoardele de tătari (nomazi turci veniţi din Horezm, în Asia Centrală) aflate în solda sultanului aiubid din Egipt, au jefuit Ierusalimul, i-au masacrat pe creştini şi au devastat Sfântul Mormânt.

12. Perioada mamelucilor (1250–1516). În anul 1249, la moartea sultanului din Cairo, Ierusalimul a revenit pentru o scurtă perioadă sub dominaţia Damascului. În 1260, o invazie mongolă a provocat fuga locuitorilor din Ierusalim. După ce mamelucii au reuşit să-i învingă pe mongoli la Ein-Harod, oraşul a trecut sub stăpânirea lor până la venirea otomanilor, în 1516.

În perioada lungii dominaţii a mamelucilor, Ierusalimul a devenit un oraş de teologi musulmani, cu numeroase medrese (şcoli religioase), moschei şi colegii. El-Aksa şi Cupola Stâncii au fost restaurate şi înfrumuseţate, în

vreme ce construcţia de biserici creştine, supusă la impozite costisitoare, era în declin.

Cei care nu erau mahomedani erau persecutaţi în mod frecvent. Legislaţia mamelucilor impunea purtarea de semne distinctive pentru fiecare comunitate: evreii trebuiau să poarte turbane galbene, samaritenii turbane roşii, creştinii turbane albastre iar musulmanii turbane albe.

Unele locuri de pe muntele Sion, râvnite de creştini, de musulmani şi uneori chiar de evrei, au devenit obiectul unor serioase litigii. Biserica zidită în anul 1452 pe locul unde se presupune că trăise Maria, a fost demolată de către fanaticii musulmani. Sfântul Mormânt şi alte biserici au fost devastate.

La sfârşitul secolului al XIV-lea, Ierusalimul nu număra mai mult de 10 000 de locuitori.

13. Perioada otomană (1514–1917). În anul 1517, poporul lui Israel a trecut sub dominaţia Imperiului Otoman. Soliman Magnificul, care a domnit din 1520 până în 1566 a reparat şi reconstruit între 1537 şi 1541 fortificaţiile şi porţile Ierusalimului. El a restaurat citadela lui David, a asigurat alimentarea cu apă a oraşului şi a construit fântâni publice.

Ierusalimul făcea parte dintr-un sangeac (district) al vilaietului (provinciei) Damasc. Imperiul număra 24 de vilaiete.

Sub domnia lui Soliman, Ierusalimul a cunoscut o relativă prosperitate. Deşi supuşi la grele taxe în calitate de nemusulmani, creştinii şi evreii erau totuşi liberi să-şi administreze propriile afaceri comunitare.

După moartea lui Soliman, vreme de peste trei secole, ţara a fost lăsată în paragină. Otomanii au instaurat corupţia la toate nivelurile administraţiei şi armatei.

Către anul 1580, principala sinagogă a sefarzilor, sinagoga din secolul al XIII-lea a lui Nahmanide, a fost transformată în moschee.

Pe plan spiritual, secolul al XVII-lea a fost pentru Ierusalim o epocă de înflorire. Ierusalimul a înlocuit Safedul, ca centru de studiere a Cabalei.

În 1700, Rabbi Judah he-Hassid a condus la Ierusalim un grup de 1500 de evrei din Polonia.

Hassid Rabbi Manahem Mєndel din Vitebsk s-a stabilit la Ierusalim în 1777, împreună cu 300 de discipoli ai săi din Ucraina, Lituania şi Ţările Române.

Nefiind capabili să plătească impozitele mari cerute de turci, aşchenazilor le-a fost interzisă prezenţa în Ierusalim. Majoritatea s-au stabilit în alte trei oraşe sfinte ale Ţării lui Israel: Safed, Tiberiada şi Hebron. Unii au rămas totuşi la Ierusalim deghizaţi în veşminte orientale, pentru a fi luaţi drept sefarzi. Abia un secol mai târziu, în jurul anului 1820, comunitatea aşchenază s-a reinstalat în Ierusalim.

În anul 1838 s-a înfiinţat consulatul Marii Britanii la Ierusalim, iar cinci ani mai târziu s-au înfiinţat consulatele Franţei şi Prusiei, apoi ale Austriei şi Spaniei.

În 1855, filantropul evreu britanic Sir Moses Montefiore a primit de la sultan dreptul de a dobândi terenuri în afara zidurilor Ierusalimului. El a construit în 1860 cel dintâi cartier rezidenţial evreiesc din afara cetăţii. Cu toate acestea, abia în 1875, când comunitatea evreiască din Ierusalim practic se dublase, acest cartier a fost cu adevarat populat.

În 1845 existau la Ierusalim 7 100 de evrei la o populaţie totală de 15 000 de suflete. În 1865 evreii erau deja majoritari în oraş. În statisticile Consulatului britanic, Ierusalimul înregistra în acel an o populaţie de 18 000 de locuitori, din care 9 000 erau evrei.

Între anul 1800 şi izbucnirea Primului Război Mondial, populaţia Ierusalimului a crescut de la 10 000 la 80 000 de locuitori, iar numărul evreilor a sporit de la 1000 la 50 000 de oameni, aşadar cu aproape două treimi. În cursul

ultimului sfert de secol din acest interval, imigraţia evreilor provenise din Europa Centrală şi Orientală.

Prima tipografie ebraică a fost instalată la Ierusalim în 1841, iar cel dintâi ziar ebraic, *Halevanon*, a apărut în 1863.

La sfârşitul secolului al XIX-lea existau în Ierusalim 60 de cartiere evreieşti. Evreii soseau din Irak, Persia, Buhara, Kurdistan, Georgia, Daghestan, Alep, Damasc, Egipt, din Europa Orientală şi din Statele Unite.

Edictul de *statu quo*, promulgat în 1852 de către sultan, reglementase conflictele ivite între diferitele confesiuni în problema locurilor sfinte.

Intrarea în război a Turciei în 1914 a stopat dezvoltarea oraşului. Epidemia, foametea, arestările şi expulzările au făcut ca populaţia oraşului să scadă la 55 000 de locuitori la sfârşitul războiului.

14. Perioada Mandatului britanic (1917–1948). În decembrie 1917, Ierusalimul capitula în faţa trupelor britanice ale generalului Allenby. Prin Declaraţia Balfour din 2 noiembrie 1917, guvernul britanic se exprima în favoarea creării unui cămin naţional evreiesc în Palestina.

În anul 1922, Societatea Naţiunilor a plasat teritoriul sub mandat britanic. Acest statut avea să se menţină până în 14 mai 1968.

Ierusalimul a devenit sediul administraţiei mandatare. Organizaţia Sionistă şi Agenţia Evreiască, formaţiuni care îi grupau pe evreii din lumea întreagă şi *Vaad Leumi* (Consiliul Naţional) care îi reprezenta pe evreii din Palestina şi-au stabilit şi ele sediul la Ierusalim.[9]

Universitatea ebraică din Ierusalim, a cărei piatră de temelie a fost pusă în 1918 pe Muntele Scopus, a fost inaugurată în 1925.

[9] Vezi *Le sionisme*, PUF, „Que sais-je?".

În anii Primului Război Mondial, populaţia evreiască din Ierusalim era majoritară de jumătate de secol. Ea avea să cunoască o nouă înflorire economică şi demografică în ciuda ostilităţii populaţiei arabe şi a politicii fluctuante a autorităţilor mandatare. Au fost construite noi şosele. În 1935, a fost dată în folosinţă o conductă de apă pentru alimentarea Ierusalimului de la izvoarele din câmpia de coastă de la Roş Haain (Ras al-Ayn).

Noile cartiere evreieşti s-au dezvoltat, în vreme ce arabii au început şi ei să se instaleze în exteriorul zidurilor care împrejmuiau frumoasele cartiere rezidenţiale.

Britanicii au menţinut, în ansamblu, *statu quo*-ul. Accesul la locurile sfinte era liber, dar Haram es-Sherif, pe Muntele Templului, rămânea interzis pentru evrei.

Economia Ierusalimului se baza în mod esenţial pe funcţiile administrative, religioase, politice şi educative.

Între 1938 şi 1942, moscheea El-Aksa a fost împodobită cu coloane din marmură de Carrara, dăruite de Mussolini.

Cotidianul de limbă engleză *Palestine Post* (care avea să devină *Jerusalem Post*), a fost fondat în anul 1931.

În 1922, la un număr de 63 500 de locuitori existau 34 000 de evrei. În 1931 erau 51 222 la un total de 90 503. Musulmanii numărau 19 894 suflete, iar creştinii 19 335. Creşterea populaţiei evreieşti, accelerată de ascensiunea în Europa a nazismului, a început curând să-i neliniştească pe arabi.

În anul 1922, avea să aibă loc un eveniment grav prin consecinţele sale: crearea Consiliului Musulman Suprem, în frunte cu Hajj Amin al-Husseini, cunoscut pentru sentimentele sale antievreieşti şi numit cu puţină vreme înainte Muftiu al Ierusalimului de către Înaltul Comisar. Zidul occidental a devenit obiect de tensiuni serioase între evrei şi musulmani. În august 1929 arabii i-au atacat pe evrei în

toată ţara, inclusiv în Ierusalim. Ciocnirile s-au soldat cu 133 de morţi şi 330 de răniţi de partea evreilor şi 116 morţi şi 323 de răniţi de partea arabilor. Negustorii evrei au abandonat Oraşul Vechi şi au creat un nou centru comercial în afara zidurilor.

În 1931 a avut loc la Ierusalim o conferinţă musulmană care a reunit 145 de delegaţi din lumea islamică. Rezultatul acestei conferinţe a fost întărirea poziţiei Muftiului. Pe 13 octombrie 1933, arabii au declanşat o grevă generală şi au provocat incidente pe cuprinsul întregii ţări. Ca urmare a noilor tulburări din 1936, s-a creat Comitetul Suprem Arab (cunoscut mai târziu sub numele de Înaltul Comitet Arab), avându-l în fruntea sa pe Muftiu.

În 1937 a început o campanie arabă de sabotaje, de intimidări şi de asasinate care îi vizau deopotrivă şi pe arabii moderaţi. Înmulţirea atentatelor comise de extremiştii arabi contra evreilor şi elementelor arabe moderate, a dus la dizolvarea Înaltului Comitet Arab. Hajj Amin al-Husseini a fost suspendat din funcţiile sale de preşedinte al Consiliului Musulman Suprem şi de membru al Waqf. Muftiul s-a refugiat în Liban, în vreme ce primarul arab al Ierusalimului a fost deportat în insulele Seychelles. În 1938, arabii au intensificat hărţuielile contra evreilor şi contra membrilor şi partizanilor familiei arabe Nashashibi, care părăsiseră Înaltul Comitet Arab.

Cartea Albă din mai 1939 exprima noua politică antisionistă a Marii Britanii. Ea limita drastic imigraţia evreilor şi posibilitatea cumpărării de terenuri. Au apărut grupări clandestine evreieşti care au manifestat cu violenţă împotriva politicii puterii mandatare. Cu toate acestea, evreii şi britanicii au făcut front comun împotriva naziştilor, pe când Muftiul Hajj Amin al-Husseini s-a aliat pe faţă cu Hitler.

În timpul celui de Al Doilea Război Mondial, Ierusalimul a devenit un cartier general militar. În 1944, numărul evreilor era de 92 143, adică 61% din populaţia Ierusalimului, cel al musulmanilor de 32 039, reprezentând 21%, iar cel al creştinilor de 27 849, reprezentând 18%.

După Al Doilea Război Mondial, opoziţia evreiască împotriva politicii mandatare s-a manifestat cu putere. Naţiunile Unite au hotărât în noiembrie 1947 împărţirea Palestinei. Ea prevedea crearea unui stat evreiesc şi a unui stat arab, precum şi internaţionalizarea Ierusalimului ca un *corpus separatum*, enclavă în teritoriul arab. Evreii au acceptat această decizie, arabii au respins-o.

Pe 14 mai 1948, mandatul britanic a luat sfârşit. Simultan, a fost creat Statul Israel. Ierusalimul număra 100 000 de evrei şi 65 000 de neevrei. Dintre aceştia din urmă, 33 000 trăiau în Oraşul Vechi. Partea evreiască a oraşului se întindea pe 25,76 km², o suprafaţă care se dublase de la începutul secolului. Partea arabă era de 2,6 km², din care Oraşul Vechi reprezenta o treime.

15. Ierusalimul divizat (1948–1967). În momentul proclamării Statului Israel, grupări înarmate de arabi palestinieni, întărite cu trupe sosite din alte şase ţări, Liban, Siria, Irak, Egipt, Iordania şi Arabia Saudită, au atacat satele evreieşti şi căile de comunicaţie.

Ierusalimul, despărţit de celelalte centre cu populaţie evreiască, a fost pus în situaţia de a rezista unui adevărat asediu, în cursul căruia s-a înregistrat o penurie de apă şi de hrană. Acest asediu a fost zădărnicit prin construirea unei noi şosele, la adăpost de ambuscadele arabe. Cartierul evreiesc al Oraşului Vechi a necesitat evacuarea pe 27 mai 1948.

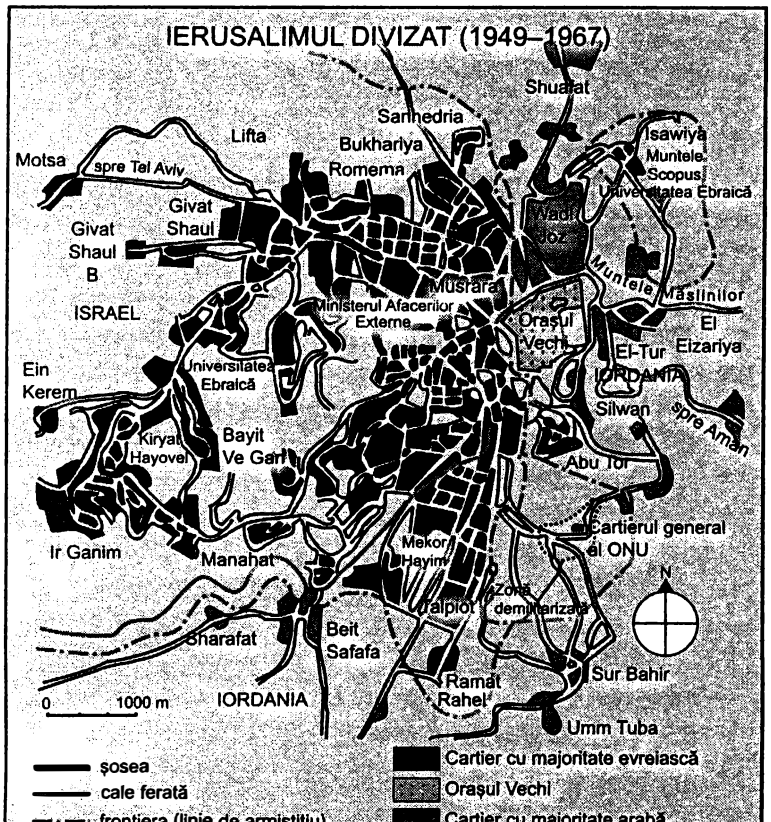

Linia de încetare a focului avea să reprezinte, pentru nouăsprezece ani, frontiera între Ierusalimul israelian şi Ierusalimul iordanian. Ea lăsa în mâna iordanienilor Oraşul Vechi, inclusiv vechiul cartier evreiesc, precum şi zonele locuite de arabi la nord, la est şi la sud. Oraşul Nou era alipit la Israel. Ierusalimul era proclamat capitala Israelului.

În aprilie 1949, Israelul şi Iordania au semnat un acord de armistiţiu care urma să constituie preludiul unei reglementări

permanente între semnatari. Evreii din Israel credeau astfel că le este asigurat accesul la Zidul occidental, la vechiul cimitir de pe Muntele Măslinilor, la spitalul Hadassah şi la Şcoala de Medicină din enclava israeliană de pe Muntele Scopus. Iordania nu a respectat niciodată aceste clauze. Ea nu i-a autorizat nici măcar pe musulmanii israelieni să se reculeagă la sanctuarele lor din Oraşul Vechi. Oraşul fiind divizat, majoritatea activităţilor arabe din Ierusalim au fost transferate la Aman.

Toate locurile sfinte, cu excepţia Cenaclului şi a Mormântului lui David, se găseau în Ierusalimul de Est. Economia Ierusalimului de Est se baza în mod esenţial pe turism, pelerinaj şi pe instituţiile religioase.

În 1951, regele Abdullah a căzut victima atentatului unui fanatic musulman la ieşirea din moscheea El-Aksa. Doi ani mai târziu, Basilica Sfântului Mormânt a fost devastată de un incendiu. În 1964, papa Paul al VI-lea a vizitat Ierusalimul de Est.

Împiedicaţi să se extindă către est, evreii din Ierusalim şi-au dezvoltat suburbiile rezidenţiale spre vest şi spre sud. Populaţia avea să se dubleze până în ajunul Războiului de Şase Zile, moment în care atingea 196 000 de suflete.

Oraşul evreiesc şi-a reluat dezvoltarea atunci când a fost proclamat capitală a Statului Israel. El a devenit la sfârşitul anului 1949 şi sediul Knesetului. La Ein Kerem au fost edificate un nou centru medical Hadassah şi o şcoală de medicină. Universitatea ebraică şi-a reluat activitatea şi şi-a stabilit în 1950 un nou campus la Givat Ram. Instituţiile guvernamentale s-au instalat într-un nou ansamblu de clădiri, Hakirya. Noul sediu al Knesetului, ca şi muzeul Israelului, au fost inaugurate în 1966.

Reşedinţă a guvernului, a Parlamentului, a Curţii Supreme de Justiţie şi a Marelui Rabinat, Ierusalimul a devenit,

pe lângă acestea, un centru turistic, cultural şi artistic. Au fost construite numeroase hoteluri mari. Muntele Herzl a devenit locul de păstrare pentru cenuşa eroilor naţionali, iar memorialul Yad Vashem locul de comemorare al victimelor Holocaustului.

16. Ierusalimul reunificat, după 1967. Pe 5 iunie 1967 a izbucnit Războiul de Şase Zile[10]. Ignorând apelul conciliant adresat de Israel regelui Hussein, artileria iordaniană a deschis focul pe toată lungimea liniei de demarcaţie. Armata iordaniană a reuşit să ocupe cartierul general al Naţiunilor Unite, situat pe o înălţime strategică, ameninţând în acest fel suburbia de sud a Ierusalimului.

Marţi 7 iunie după-amiaza, după trei zile de lupte, forţele israeliene au cucerit partea orientală a Ierusalimului, inclusiv Oraşul Vechi şi locurile sale sfinte. Zidurile care separau cele două sectoare au fost dărâmate, baricadele şi gardurile de sârmă ghimpată au fost îndepărtate.

Pe 27 iunie 1967, Knesetul a votat legea protecţiei locurilor sfinte şi a adoptat o legislaţie care extindea în sectorul oriental instituţiile administrative şi serviciile publice din Ierusalimul Occidental. A doua zi, frontiera dintre estul şi vestul Ierusalimului a fost suprimată, iar cele două părţi ale oraşului au fost reunite în mod oficial. Evreii au putut astfel, după o interdicţie ce data din 1948, să aibă acces la Zidul occidental.

În ziua de 29 noiembrie 1968, primul ministru Levi Eshkol a anunţat că Israelul acordă liberul acces la locurile sfinte, chiar şi cetăţenilor arabi din ţările cu care se afla în război.

---

[10] El a opus Israelului Iordania, Siria şi Egiptul.

În urma Războiului de Şase Zile, Ierusalimul reunificat avea să devină principalul centru de atracţie turistică al ţării şi un mare număr de imigranţi au venit să se instaleze aici. S-au creat noi cartiere: Ramat Eshkol, Givat Hamivtar, Ramat Dafna, Sanhedria. Universitatea ebraică a revenit pe Muntele Scopus. Cartierul evreiesc al Oraşului Vechi urma să fie reconstruit.

Reunificarea oraşului a produs o revitalizare a economiei sale: au fost create platforme industriale la Talpiot, la Atarot şi în apropiere de Sanhedria. Aeroportul de la Atarot a fost amenajat pentru a opera curse de lungime medie.

Recensământul naţional din 20 mai 1972 indica o populaţie totală de 304 500 de persoane, cu o creştere de 40 000 după Războiul de Şase Zile; au sosit 25 000 de noi imigranţi, dintre care 70% proveniţi din Europa şi America, în vreme ce, înainte de 1967, două treimi din populaţia Ierusalimului era originară din Asia şi Africa.

Pentru Ierusalim începea o perioadă de mare înflorire religioasă.

Zidul occidental

Capitolul II

IERUSALIMUL, CETATE DE TREI ORI SACRĂ

I. Introducere

Aflat în centrul lumii pe hărţile antice, Ierusalimul rămâne astăzi o cetate sfântă pentru credincioşii a trei religii monoteiste. Oricare ar fi gradul lor de religiozitate, ei îşi găsesc aici rădăcinile cele mai adânci.

Pentru un musulman, Ierusalim Al Qods (cel Sfânt) evocă episodul în care Mahomed îşi ia zborul spre cer călare pe calul său înaripat. Dacă nu i-a fost dat să îndeplinească pelerinajul sacru (hagialâcul) la Mecca, musulmanul va dori să facă o scurtă oprire (*Ziara*) la moscheea El-Aksa, a treia ca importanţă pentru Islam, dupa Mecca şi Medina.

Legătura între creştinism şi Ierusalim începe de la naşterea lui Isus la Betleem, în apropierea cetăţii lui David. La Ierusalim se găsesc locurile legate de viaţa şi moartea lui Hristos. Urmând itinerarul dureros al lui Isus, pelerinul creştin se afla în plină comuniune cu originea lui spirituală. Ierusalimul este simbolul însuşi al credinţei şi mântuirii.

În iudaism, ideile de „Ierusalim ceresc" şi „Ierusalim pământean" sunt strâns împletite.

Aspiraţia întoarcerii la Ierusalimul terestru este consemnată în Biblie, în Mişna, în Talmud, în rugăciuni şi în poezie.

Conform Talmudului:

„Veţi vedea, de asemenea, că există un Ierusalim din înălţimi, corespunzând Ierusalimului de jos. Căci din dragoste pentru Ierusalimul pământesc, Dumnezeu şi-a clădit unul în ceruri."

Iar Cel Veşnic însuşi spune:

„Nu voi intra în Ierusalimul ceresc înainte de a intra mai întâi în Ierusalimul pământesc."

Ierusalimul a devenit oraş sfânt în secolul al X-lea î.Hr., atunci când regele David a făcut din el capitala regatului Israel şi a aşezat pe muntele Sion arca ce conţinea „Tablele legământului". Fiul său, Solomon, a clădit aici Templul. Distrus de Nabucodonosor în anul 587 î.Hr., Templul a fost refăcut de către evreii întorşi din exil în 538[11].

Distrus din nou în anul 70 de legiunile romane ale lui Titus, vestigiile Templului au rămas pentru evrei locul cel mai sfânt, ca şi cel mai de seamă simbol al perenităţii lor.

Ierusalimul a devenit oraş de pelerinaj pentru creştini o dată cu Imperiul roman al secolului al IV-lea. Locurile sale legate de amintirea lui Hristos au fost restaurate. Constantin a pus să se ridice la Ierusalim cea dintâi biserică a Sfântului Mormânt, care marca locurile Patimilor Domnului. Acolo se păstra Sfânta Cruce şi se găsea edicului Mormântului.

În sfârşit, arabii au ocupat Ierusalimul în 638. Califii din dinastia Omeiazilor au ridicat în 691 Cupola Stâncii cu acoperişul său aurit, precum şi moscheea El-Aksa cu cupola de argint.

Haram es-Sherif, Nobilul Sanctuar, se prezintă sub forma unei terase de 12 hectare, situată pe muntele Moria, şi reprezintă un spaţiu sfânt şi pentru evrei, deoarece a constituit amplasamentul Marelui Templu.

---

[11] Pentru descrierea Templului lui Solomon şi a Templului reconstruit de Irod cel Mare, vezi Gabrielle Sed-Rajna, *L'art juif*, PUF, „Que sais-je?", 1985, p. 9–25.

Fiecare comunitate religioasă se bucură la Ierusalim de o autonomie totală. Problemele care se referă la drepturile persoanelor, căsătorii, divorţuri, succesiuni, sunt de competenţa tribunalelor religioase ale fiecărei comunităţi. Sărbătorile din calendarul creştin şi musulman, ca şi Sabatul şi sărbătorile evreieşti sunt zile festive oficiale pentru credincioşii religiilor respective. Magazinele musulmanilor sunt închise vinerea, ale evreilor sâmbăta, iar ale creştinilor duminica.

Administrarea bunurilor şi proprietăţilor Islamului sunt încredinţate Consiliului Religios Suprem Musulman. Securitatea pe esplanada Templului este asigurată de membri ai poliţiei israeliene, comandaţi de un ofiţer musulman.

Consiliul Religios Suprem Musulman se bucură de statut oficial. Executivul său, Waqf, funcţionează fără nici un fel de interferenţă externă.

Începând cu 1967 şi-au făcut apariţia la Ierusalim noi instituţii religioase. În 1994[12] existau 1024 de sinagogi, 137 biserici şi mănăstiri, 59 de moschei, dintre care 32 se aflau în Oraşul Vechi şi 27 în sectorul estic.

II. Ierusalimul evreiesc

1. În Biblie. Ierusalimul este menţionat pentru întâia oară în Biblie sub numele de Salem (*Geneza* 14), cu ocazia întâlnirii dintre Avraam şi Melhisedec. Pe Muntele Moria s-ar fi situat locul unde Avraam era pregătit să-l sacrifice pe Isaac (*Geneza* 22).

[12] *Statistical Yearbook of Jerusalem*, 1995, *op. cit.*, 324–327.

În cartea a II-a a lui Samuel (*II Samuel*: 6–9) se istoriseşte cum David, după ce a cucerit Ierusalimul, a instalat arca sfântă pe muntele Sion.

Cartea Regilor descrie amănunţit edificarea Primului Templu de către Solomon. În versetul 13, Ierusalimul este denumit pentru întâia oară *oraşul ales de Dumnezeu*. El urma să fie martorul istoriei poporului evreu. Profeţii îi denunţă însă corupţia şi impietatea (*Isaia* 1,27).

Ieremia plânge pe ruinele cetăţii. După distrugere, Ierusalimul este mai mult ca oricând o cetate ireală (*Isaia* 31,5), casă a lui Dumnezeu (*Isaia* 31,9),

„...Eu fac din Ierusalim un loc al bucuriei şi din poporul său un izvor de fericire. Iar Eu Însumi mă voi bucura de Ierusalim şi voi împărtăşi fericirea poporului Meu: nu se va mai auzi nici un zgomot de plâns..." (*Isaia* 65,18).

Ezechiel le spune exilaţilor din Babilon (*Ezechiel* 5,5):

„Ierusalimul este o sursă de fericire şi de mântuire pentru toate ţările."

În *Psalmul* 122, David îşi exprimă bucuria de a intra în Casa Celui Veşnic, la Ierusalim, (122, 3–4) căci Cel Veşnic însuşi se află în Ierusalim (135,21).

Întemeietorul Ierusalimului devine un simbol al lui Dumnezeu, căci

„Cel Veşnic va reclădi Ierusalimul, va realipi aici rămăşiţele risipite ale Israelului". (*Psalmul,* 147,2)

Psalmii îi evocă pe exilaţii din Israel pe malurile Babilonului (*Psalmul* 137):

„Dacă te voi uita, o, Ierusalime, mâna mea dreaptă să se usuce, limba să mi se lipească de cerul gurii, dacă nu îmi voi aminti mereu de tine, dacă nu voi pune Ierusalimul în fruntea tuturor bucuriilor mele."

Ierusalimul este mai mult decât un oraş sfânt, este simbolul însuşi al credinţei de nezdruncinat (*Psalmul* 125):

„Cei care se încred în Cel Veşnic vor fi ca muntele Sionului, care nu se cutremură şi este de neclintit pentru eternitate. Ierusalimul are munţii ca cingătoare; astfel Cel Veşnic îşi înconjoară poporul, acum şi pentru totdeauna".

2. Ierusalimul în Talmud şi în Midraş[13].

„Creatorul a dat omenirii zece părţi de frumuseţe, iar Ierusalimul a primit nouă. Creatorul a acordat omenirii zece părţi de înţelepciune, iar Ierusalimul a primit nouă. Creatorul a acordat omenirii zece părţi de suferinţă, iar Ierusalimul a primit nouă[14].

Ataşamentul poporului evreu faţă de capitala lui s-a făurit în cursul secolelor şi s-a hrănit din învăţăturile Talmudului şi ale Midraş-ului. Unul dintre cei două Talmuduri se numeşte Talmudul din Ierusalim, cu toate că a fost redactat în Galileea şi compus la Cezareea. Numele care a fost atribuit acestui Talmud vădeşte exaltarea pe care o nutreau autorii săi faţă de Oraşul Sfânt.

Pentru a perpetua amintirea Templului, rabinii au marcat printr-o mie de practici viaţa cotidiană, astfel ca evreii credincioşi să nu uite nicicând destinul Ierusalimului.

La orice căsătorie se reaminteşte că nici o bucurie nu va fi deplină atâta timp cât Ierusalimul nu-şi va regăsi gloria.

---

[13] A. Guigui, Jérusalem, dans le Talmud et le Midrach, în *Conaissances d'Israël*, nr. 2, CIREL, 1977.

[14] T.B. Kiddouchin, 49 *b*.

În timpul ceremoniei, există obiceiul ca mirele să spargă de pământ un pahar în amintirea distrugerii Ierusalimului.

Atunci când se construieşte o casă, o bucată de perete rămasă neterminată simbolizează faptul că Israelul este în doliu şi că lumea este imperfectă, câtă vreme Ierusalimul nu se ridică din ruine. O femeie neglijează întotdeauna un detaliu al toaletei sale pentru a-şi aminti de Oraşul Sfânt devastat.

Rabinii datează evenimentele în raport cu prăbuşirea Ierusalimului şi distrugerea sanctuarului.

În viziunea anticilor, Ierusalimul este situat în centrul Pământului.

„Israelul se găseşte în centrul lumii; Ierusalimul — în centrul Israelului, iar Templul — în inima Ierusalimului" „Care este centrul Pământului? se întreabă Talmudul. Este Ierusalimul."

Un mare număr de rabini, din dragoste pentru acest oraş, au adăugat numelui lor pe cel al Ierusalimului: „Rabbi Zeira din Ierusalim", „Chebna din Ierusalim", „Yossi Ben Yonahan, bărbat din Ierusalim". Locuirea, chiar şi vremelnică, la Ierusalim, este atât de importantă, încât înţelepţii spun:

„Cel care locuieşte la Ierusalim are dreptul la lumea de apoi".

Potrivit Midraş-ului, oraşului Ierusalim i-au fost atribuite 70 de denumiri. Printre acestea se pot enumera: *Menula* şi *Nahala* (loc de odihnă şi de convieţuire); *Ariel* (nume poetic al Ierusalimului, care înseamnă leul lui Dumnezeu); *Behira* (Cel Ales); *Gefen* (podgoria); *Haim* (viaţa); *Har hatov* (muntele cel bun); *Har hammor* (muntele unde curge smirna).

3. În liturghia evreiască. Sub numele de Sion sau de Ierusalim, oraşul revine în mod constant în toate practicile din liturghia evreiască.

În timpul primei părţi a slujbei matinale se menţionează că Dumnezeu *a ales Sionul* şi că *a dorit acest loc pentru El* (Pesuke de Zimra) şi că *Dumnezeu va domni pentru eternitate: Dumnezeul tău, Sioane, din veac în veac, Aleluia* (*Psalmul* 146,10). Mai departe, *Cântarea lui Moise de la Marea Roşie*, interpretată de asemenea în fiecare dimineaţă, face aluzie tot la Sion...

În Barehu, este invocată lumina divină:

„Revarsă Doamne, o lumină nouă asupra Sionului..."

Rugăciunea Şmone-Esre, care este reluată în fiecare zi dimineaţa, la prânz şi seara, menţionează de mai multe ori amintirea Sionului.

„Revino cu milostenie către oraşul tău, Ierusalime, şi domneşte asupra lui aşa cum ai promis; reclădeşte-l grabnic pe temelii de nezdruncinat şi restabileşte între zidurile sale tronul lui David".

„Fii lăudat, Nepieritorule, care vei reconstrui Ierusalimul."

În fiecare luni şi joi, credincioşii imploră pe Cel Veşnic:

„Doamne, fie ca bunăvoinţa ta să-ţi îndepărteze toată mânia şi indignarea de pe oraşul tău, Ierusalim, şi de pe sfântul tău munte."

Când este deschis Sfântul Chivot, la sinagogă, lunea, joia, de Sabat şi în zilele de sărbătoare, se spune:

„Din Sion vine Tora şi cuvântul Celui Veşnic din Ierusalim."

Ierusalimul este celebrat şi în actele de mulţumire ce urmează mesei (*Birkat hamazon*), prin *Psalmul* 137 în zilele săptămânii şi *Psalmul* 126 de Sabat:

„Când Cel Veşnic îi va readuce pe prizonierii Sionului, vom fi aidoma oamenilor care visează..."

A treia binecuvântare care urmează după masă este în întregime închinată Ierusalimului.

„Ai milă Nepieritorule, Domnul nostru, de poporul tău, Israel, de Ierusalim, cetatea ta din Sion, loc al gloriei tale, de regatul Casei lui David, unsul tău şi de cea mai mare şi sfântă Casă care îţi poartă numele..."

Iar mai departe se spune:

„Reclădeşte Ierusalimul, oraşul de-a pururi sfânt. Fii lăudat, Nepieritorule, care în mila ta vei reclădi Ierusalimul."

Slujba de Sabat menţionează şi mai des numele Ierusalimului. Cântecul religios *Le ha dodi* evocă Ierusalimul în şase dintre cele nouă strofe ale sale. Cântecele care se cântă acasă, zemiroturile, reiau exprimarea speranţei de reedificare a Ierusalimului.

Slujbele de sărbători sunt pline de invocări ale Ierusalimului. Astfel, Musaful spune:

„Adu-ne înapoi, Nepieritorule, cu bucurie la Sion, Cetatea ta, şi la Ierusalim, sfânta ta reşedinţă, în mijlocul unei fericiri universale..."

Slujba de Iom Kipur se termină prin această formulă: *Anul viitor, la Ierusalim*[15]. Aceeaşi formulă este repetată în cursul Sederului de Pesah. Ea este urmată de un cânt reluat în cor:

„Reclădeşte, o, Doamne, reclădeşte Casa ta cât mai curând..."

Căsătoria ebraică este consacrată de o binecuvântare care asemuieşte Ierusalimul sau Sionul, cu o mamă plină de tandreţe.

De trei ori pe zi, evreii se roagă pentru întoarcerea la Ierusalim. Ei fac rugăciunea întorşi cu faţa către Ierusalim, oriunde ar fi locul unde se află (*Daniel*, 6,12). O dată pe an, în ziua de 9 Av, există obligaţia de a posti pentru a deplânge astfel distrugerea oraşului.

Aşadar, aspiraţia către întoarcerea la Ierusalimul terestru este consemnată în Biblie, în Mişna, în Talmud, în rugăciune şi în poezie.

Numele oraşului Ierusalim este menţionat în scrierile ebraice de 750 de ori. Muntele Sion apare de 180 de ori. Mai multe sute de astfel de referiri apar sub diferite alte forme: Muntele Moria, cetatea lui David, Cetatea lui Iuda, Muntele Templului, Oraşul Sfânt, Ariel, Oraşul etc.

În total există în Canonul ebraic[16] aproape 2000 de menţionări ale Ierusalimului.

---

[15] Pentru cei care locuiesc în Israel, formula actualizată este: ,,Anul viitor, în Ierusalimul reconstruit".

[16] Shemayahu Talmon, The Biblical Concept of Jerusalem, în *Jerusalem*, M. Oesterreicher şi A. Sinai (ed.), New York, The John Day Company, 1974, p.190.

4. În conştiinţa evreiască. David[17] a făcut din Ierusalim piatra unghiulară a unificării religioase, culturale şi naţionale a israeliţilor. Ierusalimul a devenit astfel pentru evrei simbolul şi expresia trecerii de la stadiul de popor la cel de naţiune. Iar atunci când statul a încetat să existe, Ierusalimul şi-a păstrat şi pe mai departe statutul simbolic şi importanţa pentru poporul evreu. Cetatea a putut să se adapteze de-a lungul secolelor diferitelor situaţii istorice, fără a-şi pierde prestigiul şi valoarea emblematică pe care regele David i-a încredinţat-o.

Un fapt istoric remarcabil îl constituie soliditatea rădăcinilor de „conştiinţă a Ierusalimului" în sentimentele, credinţa şi teologia israeliţilor. Ierusalim şi Sion sunt sinonime şi definesc, în acelaşi timp, oraşul, ţara şi, în definitiv, poporul evreu în integralitatea lui. Aceste trei noţiuni au fuzionat în mod simbolic, alcătuind o mare unitate:

„Identificarea Sionului şi Ierusalimului cu o mamă îndoliată, dar care într-o bună zi urmează să trăiască bucuria de a-şi vedea fiii reuniţi în juru-i, este unul dintre motivele esenţiale ale imagisticii ebraice tradiţionale"[18].

Sinonimia dintre denumirile de Ierusalim şi Sion simbolizează realitatea istorică a unui popor şi legătura faţă de pământul său. Ea ne permite să înţelegem aspectele moderne şi laice ale acestei realităţi. Mişcarea naţională evreiască modernă, sionismul, şi-a căpătat numele de la un oraş, Sionul, şi nu de la o ţară sau de la un popor.

---

[17] Shemayahu Talmon, *op. cit.*, şi Z. Werblowsky, *Jérusalem dans la conscience juive, chrétienne et musulmane*, Groupe universitaire israélien d'études des affaires du Proche-Orient, martie 1979. Vezi, de asemenea, André Neher, *Jérusalem vécu juif et message*, Monaco, Ed. Du Rocher, 1984.

[18] Z. Werblowsky, *op. cit.*, p.12 şi 13.

Imnul mişcării sioniste, devenit imnul naţional israelian în 1948, exprimă în mod fericit legătura indisolubilă cu Ţara lui Israel, Sionul şi cu Ierusalimul. El evocă „ochii întorşi spre Sion" şi speranţa de revenire „în ţara Sionului, la Ierusalim".

„Ierusalimul este în centrul rugăciunii, a practicii religioase şi a existenţei evreieşti, tot aşa cum, în decursul veacurilor, el a fost polul nostalgiei evreieşti"[19].

Dacă Ierusalim şi Sion sunt termeni geografici, ei depăşesc totuşi cadrul geografiei. Ei exprimă locul şi numele unei existenţe istorice, precum şi permanenţa acestei istorii.

Pentru evreul credincios, această existenţă posedă o dimensiune religioasă; pentru evreul laic, ea poate fi privită din perspectivă laică.

Ierusalimul este prin excelenţă loc al amintirii.

La Yad Vashem, memoria celor şase milioane de victime ale Holocaustului este păstrată cu pioşenie.

5. Yad Vashem[20], memorialul Holocaustului. Construit pe versantul occidental al muntelui Herzl, Yad Vashem are menirea de a perpetua memoria Holocaustului şi amintirea celor şase milioane de evrei exterminaţi de nazişti în timpul celui de Al Doilea Război Mondial. Cuvintele ebraice Yad Vashem, înseamnă „mână" sau „memorial" şi „nume". Ele se inspiră din profeţia lui Isaia (56:5), care anunţă că Dumnezeu va da fiecăruia

[19] M. Dubois, Un regard chrétien sur Israël, în *Conaissance d' Israël*, nr. 5–6, CIREL, 1979, p. 20.

[20] Joseph Lishinsky, *L'Esthétique de Yad Vashem*, Ariel, nr. 55, 1983, p. 13–25.

„în casa şi între zidurile mele... o stelă şi... un nume etern, care nu va fi nicicând şters".

Acest cult al amintirii întreţinut la Yad Vashem conferă Ierusalimului o simbolistică nouă, care se suprapune peste cea veche. Yad Vashem reprezintă sanctificarea încercărilor recente ale poporului evreu.

Mergând pe Aleea Dreptţilor, mărginită de arbori plantaţi în memoria celor ce i-au ajutat pe evrei în zilele întunecoase, se ajunge la Ohel Izkor (Sala amintirii). Aici se intră cu capul acoperit, căci este un loc sfânt. Interiorul este din roci cenuşii şi beton rugos. Lumina este crepusculară. Pe pardoseala mozaicată se pot citi inscripţii cu caractere latine şi ebraice: Oswiecem, Treblinka, Majdanek, Bergen-Belsen, Babi-Yar... Douăzeci şi două de lagăre de concentrare. În vecinătatea unei flăcări care arde continuu, sub dalele de piatră se află o casetă conţinând cenuşa umană a celor pieriţi în Holocaust.

Valuri de vizitatori vin să se închine în faţa suferinţei omeneşti. Nu există nici ornamente, nici alte accesorii, doar numele lagărelor unde au pierit 6 milioane de evrei sunt suficiente pentru a simboliza tragedia. *Havigdor Yosef ben Pinhas Eliahu*. Un nume murmurat cu un nod în gât. O rugăciune invocată în memoria unui frate. Cuprins de o indescriptibilă durere, fiecare evreu se regăseşte în faţa propriei sale sfâşieri.

Sala Numelor ocupă tot parterul memorialului. Aici sunt păstrate toate datele privind victimele nazismului. La intrare se află o sculptură în memoria combatanţilor din ghetoul Varşoviei şi a revoltei lor din aprilie 1943.

În fiecare an, în a 27-a zi a lunii Nisan, mii de evrei vin să omagieze memoria victimelor Holocaustului şi eroismul celor care au luptat pentru supravieţuirea acestora în faţa indiferenţei naţiunii.

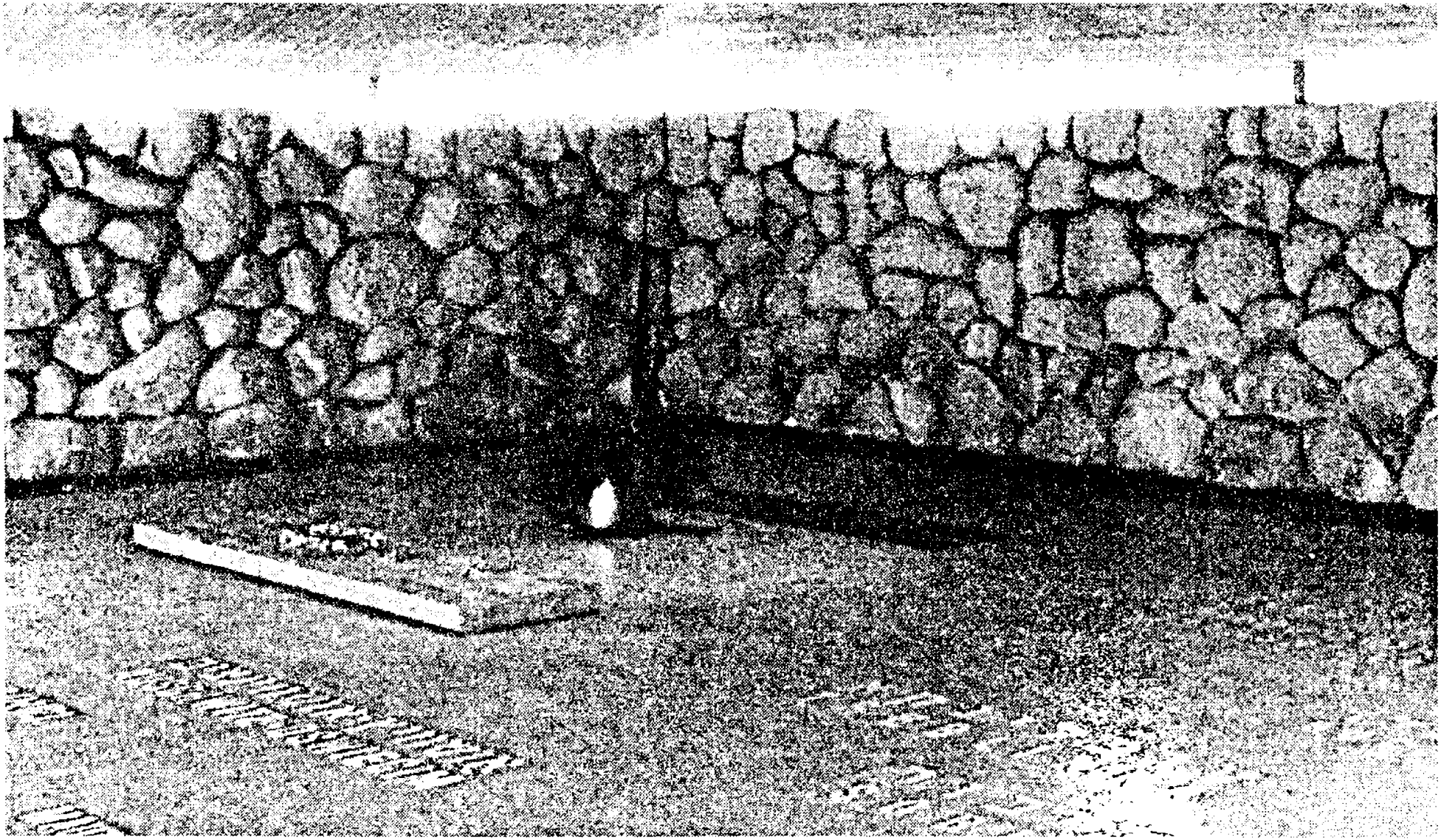

Yad Vashem

Yad Vashem încă se mai construieşte. Grupul „Janucz Korczak şi copiii", sfâşietorul Memorial al Copiilor şi Valea Comunităţilor Disparate, completează ansamblul.

Există săli care conţin opere de artă create în lagărele de concentrare în timpul celui de Al Doilea Război Mondial, la Auschwitz, Birkenau, Stuthof, Leibitz, Drancy, sau în ghetourile din Vilnius, din Lodz, din Varşovia, din Riga.

În 1994, Yad Vashem a fost vizitat de un million şi jumătate de oameni[21]. Aici, la Yad Vashem, la Ierusalim, se manifestă cel mai pregnant starea de spirit a Israelului. Aici toţi oaspeţii de seamă vin să se încline în faţa trecutului dureros al poporului evreu.

Intenţia manifestată la un moment dat de autorităţile israeliene de a nu mai include în mod sistematic la Yad Vashem ceremonii cu ocazia fiecărei vizite oficiale, a stârnit un val de proteste.

III. Ierusalimul în conştiinţa musulmană[22]

Pentru Islam, Ierusalimul poartă numele al-Qods (cel Sfânt). Scriitorii şi călătorii arabi din Evul Mediu îl denumeau al-Qods al sharifa („cel sfânt şi cel nobil"). În primele vremuri ale Islamului, numele evreiesc care desemnează Templul, Beit Hamikdash, a devenit una dintre titulaturile Ierusalimului: Beyt-al-Makdis (sau *Beyt-al-Mukaddis, sharrafahu Allah*, „Casa Sanctuarului, Allah să o proslavească").

În comunitatea religioasă întemeiată către anii 615 de profetul Mahomed în inima Arabiei, la Mecca, apoi mutată la Medina, discipolilor le era propovăduit să se întoarcă

[21] *Statistical Yearbook of Jerusalem*, Ierusalim 1994, p. 291.

[22] Vezi Maxime Rodinson, *Al Qods*, la Sainte, în *Autrement*, *op.cit.*, p. 188–200 şi Z. Werblowski, *op.cit.*, p. 2–5.

pentru rugăciune (qibla) către Ierusalim. Apoi, saisprezece sau saptesprezece luni după transferarea la Medina, s-a hotărât că musulmanii trebuie să se întoarcă spre Kaaba, sanctuarul din Mecca (*Coran*, *Sura* 2:136 f).

Această schimbare de practică religioasă era un semnal al rupturii lui Mahomet faţă de evrei, după încercările făcute de a-i ralia cauzei sale.

„Allah să fie lăudat pentru a-l fi mutat pe supusul său, noaptea, de la moscheea sfântă la moscheea îndepărtată, a cărui loc l-am binecuvântat" (Coran, Sura 12:1).

Deşi unii specialişti consideră că versetul face aluzie la o ascensiune extatică către un sanctuar celest, interpretarea cel mai des întâlnită este următoarea: profetul a fost transportat miraculos de la Mecca la Ierusalim pe un armăsar legendar, *al-Buraq,* şi de aici şi-a făcut ascensiunea spre cer, *mi radj.* Această convingere a alimentat dogma şi credinţa musulmană, adăugându-i-se, de-a lungul secolelor, tot mai multe detalii miraculoase.

Dar rolul Ierusalimului ca centru religios musulman s-a schimbat radical în 638, ca urmare a cuceririi oraşului de către califul Omar.

Ierusalimul a intrat din acel moment în „dar al-Islam". Numeroasele biserici şi locuri sfinte creştine din Ierusalim, considerat ca centru al acestei religii, au reprezentat tot atâtea sfidări în ochii musulmanilor. În 691, califul omeiad Abd al-Malik a pus să se clădească pe Muntele Templului Cupola Stâncii, finalizată în anul 72 al Hegirei. Conform tradiţiei, în acest loc patriarhul Avraam şi-a legat fiul pentru sacrificiu, din acest loc Mahomed şi-a luat zborul spre cer.

Mai târziu, atunci când Abd al-Malik (sau fiul său Walidi) a edificat marea moschee de la extremitatea sudică a esplanadei Templului, aceasta a fost denumită „Cea

Îndepărtată" (El-Aksa). Abia atunci identificarea locului cu „moscheea cea mai îndepărtată" din relatarea coranică a devenit totală şi definitivă.

Absenţa oricărei semnificaţii speciale a Ierusalimului în ochii musulmanilor în primii ani ai Islamului este atestată de fapte. În primul rând, Ierusalimul figurează printre ultimele cetăţi cucerite atunci când, dupa moartea lui Mahomed, Siria a fost invadată. Apoi misiunea de a captura oraşul a fost încredinţată unui ofiţer subaltern şi nu a fost făcută personal de către califul Omar, asa cum susţin legendele ulterioare. În sfârşit, Ierusalimul nu a fost ales drept capitală a noii provincii a Palestinei.

Caracterul sfânt pentru Islam al Ierusalimului nu pare a se fi format decât aproape un secol mai târziu, sub influenţa apostaţilor evrei care continuau să venereze Ierusalimul. Astfel, tradiţia musulmană atribuie unui influent evreu convertit la Islamism, Yaqob-al-Akhbar, schimbarea numelui cetăţii Ilya (deformare a numelui roman Aelia Capitolina) în Beyt-al-Makdis („Sanctuarul"). Totodată, o înrâurire decisivă în plămădirea acestui caracter au avut-o tradiţiile vii ale creştinismului, menţinute de majoritatea creştină a populaţiei Ierusalimului, chiar şi după convertirea la islamism.

În pofida asocierii Ierusalimului cu spectaculoasa călătorie nocturnă a Profetului, în pofida propagandei misticilor şi a asceţilor clerici musulmani, integrarea în Islam a conceptului de sfinţenie a oraşului nu s-a făcut decât lent şi a cunoscut numeroase obstacole[23].

Raţiunea majoră a acestei anevoioase implementări rezidă în opoziţia ulemalelor tradiţionaliste care vedeau în anexarea Ierusalimului la tradiţiile mahomedane *o bida'a,* o inovaţie care trebuia îndepărtată.

---

[23] Emmanuel Sivan, *La sainteté de Jérusalem dans l'Islam*, Ariel, Ierusalim.

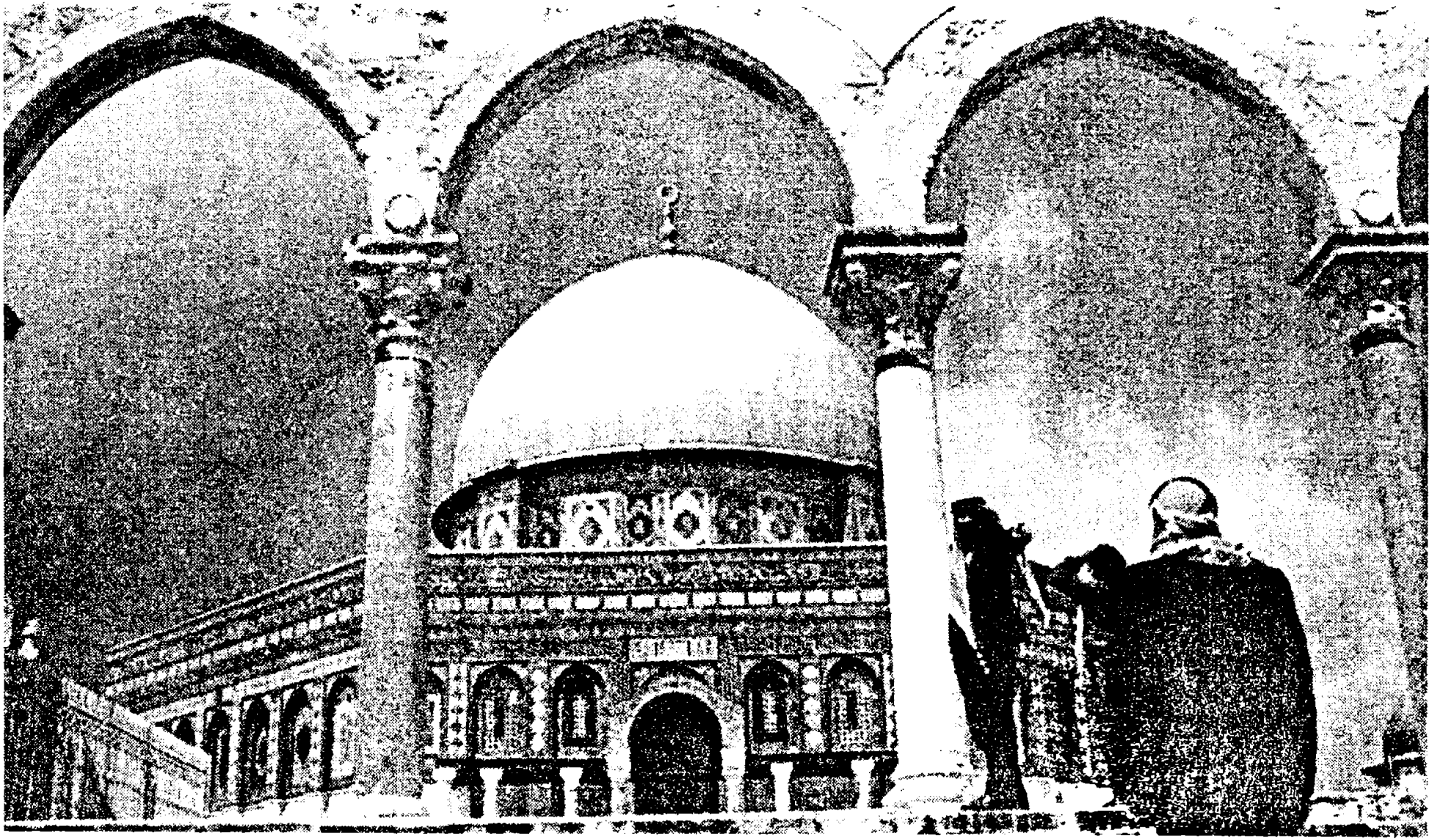

Cupola Stâncii

În acest fel s-a ajuns la situaţia ca numeroşi musulmani credincioşi, veniţi la Ierusalim ca să se roage, să o facă întorcând spatele la Stâncă şi orientându-se în direcţia Kaabei. Alţii se abţineau să viziteze Ierusalimul, pentru a păstra credinţa curată de orice erezie.

Până în secolul al XII-lea, controversa privind caracterul sfânt al Ierusalimului a continuat, alimentată de prestigiul, reputaţia şi probitatea acelor teologi care îi contestau rolul. De altfel, în acea perioadă, Ierusalimul era un centru demografic şi intelectual de importanţă secundară, capitala regiunii aflându-se la Ramallah.

Cucerirea Ierusalimului de către cruciaţi în 1099 a creat convingerea musulmanilor că izbucnise un război sfânt. Trebuia aşadar să fie ştearsă ruşinea suferită de căderea oraşului în mâinile creştinilor. Aceştia transformaseră moscheea El-Aksa în iesle, în vreme ce celelalte moschei fuseseră transformate în biserici. Dupa masacrarea locuitorilor oraşului şi instaurarea interdicţiei credincioşilor de a reveni între zidurile sale, ţelul principal al *jihadului* a devenit eliberarea Ierusalimului. Aceasta propagandă referitoare la caracterul sfânt al Ierusalimului, răspândită sub egida Înţelepţilor Islamului, şi-a atins apogeul în vremea lui Saladin. „Săbiile *jihadului* vibrează de bucurie în tecile lor, căci călăreţii lui Allah se pregătesc de asalt. Cupola de pe Stâncă se bucură la vestea că alungat, Coranul este pe cale să se reîntoarcă.

Cucerirea Ierusalimului pe 2 octombrie 1187 a avut un mare ecou în tot Islamul, iar controversa privind sfinţenia oraşului a luat sfârşit.

Tradiţiile istorice şi escatologice evreieşti şi creştine au fost însuşite ca atare. În ochii dreptcredincioşilor, Cetatea pe care Profetul o onorase cu vizita şi rugăciunile sale a devenit cel de-al treilea loc sfânt al Islamului, după Mecca şi Medina.

Hadith afirmă:

„O rugăciune la Mecca valorează cât zece mii, o rugăciune la Medina valoreaza cât o mie, iar o rugăciune la Ierusalim valorează cât cinci sute"[24].

Locul tot mai important pe care Ierusalimul l-a căpătat în conştiinţa islamică este în mare parte datorat dorinţei musulmanilor de a întrece în splendoare Sfântul Mormânt, printr-un monument şi mai prestigios[25].

După cucerirea Ierusalimului de către cruciaţi, o bogată literatură arabă s-a ocupat cu proslăvirea oraşului. Supralicitarea în decursul istoriei a sacralizării sale a căpătat un nou impuls de fiecare dată când cetatea a ieşit de sub controlul musulman.

În aceste împrejurări, Islamul a conferit Ierusalimului caracterul sfânt pe baza unei legende suprapuse peste o tradiţie anterioară de sacralitate. În vreme ce pentru tradiţia creştină, fapte istorice — viaţa şi moartea lui Isus — au creat fapte religioase ca Învierea şi Înălţarea, în cazul Islamului lucrurile s-au întâmplat exact pe dos. Credinţele şi devoţiunea au creat fapte religioase care la rândul lor au zămislit fapte istorice. Acestea trebuie considerate conform dogmei ca lucruri la fel de reale ca orice eveniment istoric atestat.

Pentru Islam, care nu face diferenţa între religios şi profan, implicaţiile faptelor religioase fac parte integrantă din sfera politicului.

Caracterul sacru al Ierusalimului şi importanţa sa pentru Islam au căpătat dimensiuni mitice în lumea arabă, în special după Războiul de Şase Zile, prin intensificarea mişcărilor fundamentaliste

[24] M. Rodinson, p. 198.

[25] Conform lui Z. Werblowski, *op.cit.*, p. 5, este vorba despre versiunea explicită a lui Al-Mukadassi, ilustru istoric şi geograf arab din sec. al IX-lea, care a trăit la Ierusalim.

islamice. Această tendinţă s-a intensificat şi mai mult în urma revoluţiei islamice iraniene, care a văzut în Ierusalim un simbol politic care i-a permis să sublinieze importanţa religioasă a oraşului pentru toţi musulmanii.

Pentru mişcarea Hezbollah, eliberarea Ierusalimului este afirmată ca obiectiv prioritar. Încă din 1980, ayatollahul Khomeini a ales ultima vineri din luna Ramadanului drept zi a Ierusalimului, ulterior aceasta intrând în rândul sărbătorilor islamice.

Două unităţi militare ale Hezbollahului poartă numele oraşului: Brigada Ierusalim de la Baalbeck şi divizia de eliberare a Ierusalimului[26].

Lupta pentru recâştigarea Ierusalimului, numit Al-Qods, după recucerirea lui de către armata israeliană în 1967, a devenit o temă de mobilizare majoră, în care referirea la sacralitatea islamică se amestecă cu cauza naţionalistă propriu-zisă.

Ideea sacralităţii Ierusalimului pentru Islam s-a structurat în perioada cruciadelor ca răspuns la sacralizarea lui de către cavalerii occidentali care îşi făcuseră aici capitala şi concentrau în el simbolul tuturor formaţiunilor latine întemeiate de expediţiile lor. Acelaşi fenomen s-a petrecut după Războiul de Şase Zile: importanţa conferită de evrei reunificării oraşului a provocat această reacţie în conştiinţa lumii musulmane[27].

Sanctuarele musulmane[28]. Un istoric arab de renume, Walid Khalidi, scrie că numeroase generaţii de sfinţi şi savanţi musulmani au trăit şi sunt înmormântaţi la Ierusalim[29].

---

[26] Esther Webman, Anti-Semitism as a Corollary of Anti-Zionism: A Basic Tenant of Hizbollah Ideology, în *Justice*, nr. 6, Tel-Aviv, The International Association of Jewish Lawyers and Jurists, 1995, p. 17–18.

[27] Emmanuel Sivan, *Mythes politiques arabes*, Fayard, 1995, 296 p.

[28] Aref el Aref, *Les sanctuaires musulmans*, Ariel, Ierusalim.

[29] M. Heller, *A Palestinian State, The Implications for Israël*, Cambridge, Harvard University Press, 1983, p. 119.

Moscheea El-Aksa

În Ierusalim se întâlnesc aproape 400 de inscripţii arabe. Istoria Haram es Sharifului şi a sanctuarelor musulmane este relatată prin inscripţii realizate pe pereţi, pe porţi, pe praguri şi pe cupole. Orice calif, emir sau alt conducător care a participat la construirea ori la restaurarea unui edificiu sau monument a avut grijă ca să lase în urmă o relatare amănunţită pentru generaţiile viitoare.

La Cupola Stâncii, o capodoperă a arhitecturii, pe un mozaic din partea sa nordică, se poate citi:

„Această *qoubeh* (cupolă) a fost construită de robul lui Dumnezeu, emirul dreptcredincioşilor, Abd-al-Malik ibn Merwan în anul 72 (72 după Hegira, adică 691). Binevoiască Allah să-l binecuvânteze. Amin".

În anul 831, această inscripţie a fost martelată, iar numele lui Abd-al-Malik a fost înlocuit cu cel al califului abasid Al-Mamun, fiul lui Harun al Raşid. Dar data originală a documentului, 72 de la Hegira, a rămas.

După ce a fost distrusă de mai multe ori de cutremure, moscheea El-Aksa a fost reclădita de califul fatimid Az-Zaher Li'Izaz Din-Allah. O inscripţie koufi pe mozaicul aurit din transept relatează:

„În numele lui Allah milostivul, lăudat fie-i numele care l-a ridicat pe Profet în zbor, la vreme de noapte, de la moscheea sfântă El-Aksa, pe a cărei incintă am binecuvântat-o, această moschee a fost restaurată de emirul nostru Ali Abu Hasan al-Imam Az-Zaher Li'Izaz Din-Allah, emirul dreptcredincioşilor, fiul lui Al-Hakem Bimamrillah, căruia Dumnezeu i-a binecuvântat sufletul şi sufletele părinţilor şi fiilor săi, prin grija lui Abu Muhallad al-Hasan Ibn Ali Ibn Abdul-Rahman, în anul 427 de la Hegira".

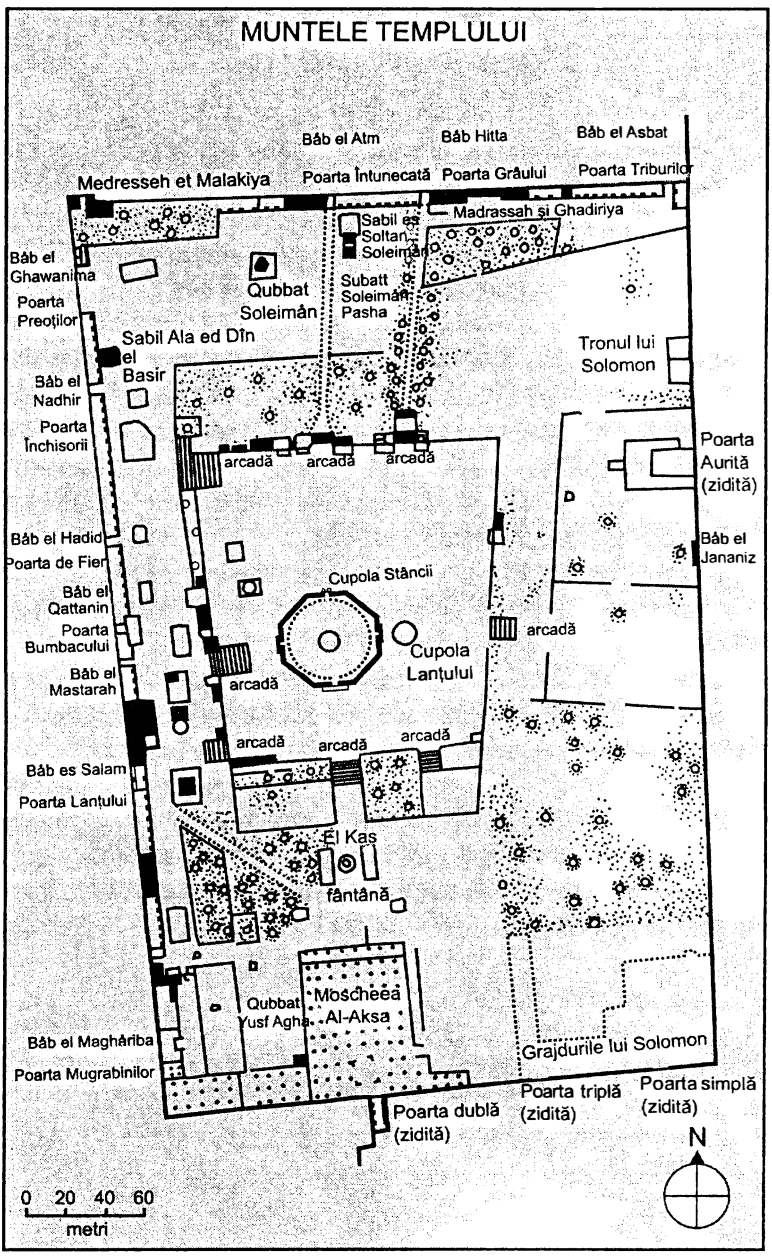
MUNTELE TEMPLULUI
Bâb el Atm
Bâb Hitta
Bâb el Asbat
Medresseh et Malakiya
Poarta Întunecată
Poarta Grâului
Poarta Triburilor
Madrassah și Ghadiriya
Sabil es Soltan Soleiman
Bâb el Ghawanima
Qubbat Soleimân
Subatt Soleimân Pasha
Poarta Preoților
Sabil Ala ed Dîn el Basir
Tronul lui Solomon
Bâb el Nadhir
Poarta Închisorii
arcadă
arcadă
arcadă
Poarta Aurită (zidită)
Bâb el Hadid
Poarta de Fier
Bâb el Jananiz
Cupola Stâncii
Bâb el Qattanin
Poarta Bumbacului
Cupola Lanțului
arcadă
Bâb el Mastarah
arcadă
arcadă
arcadă
Bâb es Salam
Poarta Lanțului
El Kas
fântână
Qubbat Yusf Agha
Moscheea Al-Aksa
Bâb el Maghâriba
Grajdurile lui Solomon
Poarta Mugrabinilor
Poarta dublă (zidită)
Poarta triplă (zidită)
Poarta simplă (zidită)
N
0 20 40 60
metri

După recucerirea oraşului în 1187, Saladin a reparat moscheea. Pe mozaic se poate citi:

„În numele lui Allah milostivul, restaurarea acestui *mihrab* sfânt şi a întregii moschei a fost făcută la porunca servitorului şi alesului lui Dumnezeu, Yusef Ibn Ayub Abul-Muzafar, victoriosul sultan Saladin, atunci când a recucerit Ierusalimul în numele Domnului, la anul 583 al Hegirei. El aduce mulţumiri lui Dumnezeu şi îl roagă să-l aibă în mila sa."

Un nepot al lui Saladin, Muazam, a fost unul dintre cei mai mari constructori ai Ierusalimului. El a pus să se construiască o academie de limba arabă, un mare număr de rezervoare pentru alimentarea cu apă a Muntelui Templului şi a reparat fortificaţiile. Pe fiecare dintre aceste lucrări se găseşte câte o inscripţie.

Soliman Magnificul a clădit zidul de incintă al Ierusalimului. Pe toate portalurile se află inscripţii comemorative:

„Stăpânul nostru, marele sultan, regele grecilor, al arabilor şi al persanilor, sultanul Soliman, fiul lui Selim, a ordonat construcţia acestui zid sacru, Allah să-i păstreze puterea."

În afară de Cupola Stâncii şi de moscheea El-Aksa, există în Ierusalim alte 34 de sanctuare musulmane, dintre care 27 sunt situate în interiorul cetăţii, iar 6 sunt chiar în Haram es Sharif.

IV. Ierusalimul creştin[30]

Majoritatea pelerinilor care vizitează Ierusalimul sunt surprinşi de discordia şi rivalităţile care opun comunităţile creştine care îşi împart paza Sfântului Mormânt[31].

„Originea rivalităţilor lipsite de menajamente dintre diferitele biserici creştine" datează de patru secole, încă din epoca otomană[32].

„Armenii îşi au au cartierul în partea de sud-est a oraşului, anglicanii în incinta catedralei Sfântul Gheorghe, etiopienii locuiesc pe acoperişul Sfântului Mormânt. Fiecare comunitate şi-a constituit un spaţiu cu caracter bine definit[33]."

În Ierusalim, bisericile creştine sunt multe şi diverse. Convieţuirea lor este dificilă. La anumite ore, slujbele concurente se desfăşoară într-o adevărată devălmăşie. Uneori se întâmplă ca, în noaptea de Înviere, copţii şi etiopienii să se încaiere şi să fie despărţiţi de poliţia israeliană.

Creştinismul în Ţara Sfântă este departe de a fi monolitic. Cele circa 35 de biserici creştine de aici pot fi împărţite în patru categorii principale: catolice, ortodoxe, monofizite şi protestante[34].

---

[30] Vezi lucrarea lui Bernardin Collin, *Les lieux saints*, Paris, PUF, 1969, consacrată exclusiv locurilor sfinte creştine. Se va regăsi aici o analiză a rivalităţilor dintre creştini pentru Sfântul Mormânt.

[31] Vezi asupra acestui subiect Marcel Dubois, Signification de Jérusalem pour le chrétien, în *Rencontre*, nr. 35, 1974, p. 77–81.

[32] Vezi Alfred Morabia, *Au carrefour des trois traditions*, *les Nouveaux Cahiers*, nr. 13–14, Paris, 1968, reluat în *Documentation française*, nr. 12, 1970.

[33] Le petit monde de la chrétienté, Georges Hintlian, în *Autrement*, nr. 4, octombrie 1983, p. 90–91.

[34] S. P. Colbi, The Christian Establishment in Jerusalem, în *Jerusalem, Problems and perspectives*, ed. by J. L. Kramer, New York, Praeger, 1980, p. 153–176.

1. Dezvoltarea instituţiilor creştine. La Ierusalim au avut loc mari lucrări de restaurare a unor importante obiective religioase creştine: Biserica Sfântului Mormânt, Mănăstirea greco-ortodoxă a Sfintei Cruci, Biserica Cruciaţilor, Sfânta Ana.

Dupa reunificare, Oraşul Sfânt a cunoscut un proces de întinerire vizibil, îndeosebi în partea care, între 1948 şi 1967 se întindea *no man's land*. Muntele Sion, care înainte de Războiul de Şase Zile se afla pe linia de demarcaţie dintre Israel şi Iordania, a fost transformat în întregime.

S-au ridicat noi construcţii: un seminar al benedictinilor din abaţia Adormirii Maicii Domnului, o biserică armeană lângă Maison de Caiphe. În zona Oraşului Vechi, patriarhatul armean a terminat construcţia unui colegiu teologic. Lângă vechea poartă Mandelbaum, Biserica Nazariteanului a clădit un nou loc de cult, iar baptiştii au edificat un sediu pentru tineret.

Franciscanii au deschis un centru de informare pentru pelerini în apropierea Porţii Jaffa. Grecii catolici şi-au renovat biserica Bunei Vestiri şi au construit un spital. Grecii ortodocşi au terminat construcţia unei foarte frumoase biserici şi a unei mănăstiri cu hramul Sfântului Ştefan în valea Iosafat, pe locul unde, conform tradiţiei, sfântul a fost martirizat. Românii ortodocşi au dat o nouă faţă propriei lor capele, executând lucrări de restaurare a frescelor.

Pe vârful Muntelui Măslinilor, Federaţia Mondială Luterană a edificat un ansamblu arhitectural. Sirienii catolici au achiziţionat o construcţie şi au transformat-o în capelă. Mormonii sunt pe cale să-şi construiască un centru cultural pe Muntele Scopus.

2. Monumentele creştine. Veneraţia creştinilor se concentrează în special în trei spaţii. Unul se află chiar în inima

Ierusalimului, Biserica Învierii, numită Bazilica Sfântului Mormânt. Creştinii au transferat asupra acestui edificiu numeroase amintiri asociate memoriei Templului. Cea dintâi bazilică, ridicată de Constantin (326–335) a fost cel mai mare edificiu creştin pe care Ierusalimul l-a cunoscut vreodată. În decursul secolelor, structura sa a fost modificată de patru ori. Bazilica este punctul culminant al diferitelor construcţii din vechiul Ierusalim, care rememorează ultimul drum al lui Isus: Capela Flagelării, Capela Sentinţei şi Biserica Ecce Homo, aşezate pe locul vechii fortăreţe romane Antonia, care domina esplanada Templului. „Biserica de Sus" se ridica cândva pe muntele Sion.

Cea mai importantă amintire creştină care se leagă de acest loc este pogorârea Sfântului Duh asupra discipolilor lui Hristos, în ziua de Rusalii. Este locul unde Isus a celebrat sărbătoarea de Paşti pentru cea din urmă dată. Tot aici a adormit mama lui Isus pentru somnul de veci: pe amplasament se află Biserica Adormirea Maicii Domnului.

Pe Muntele Măslinilor este situat al treilea grup de sanctuare creştine. Cel mai remarcabil monument este marea biserică rusească. Alte numeroase construcţii de pe vârful şi coastele muntelui evocă viaţa lui Isus la Ierusalim. Pe locul casei lui Lazăr, a Martei şi Mariei, au fost ridicate succesiv cinci biserici. Biserica Rusă a Mariei Magdalena se distinge prin cele şapte cupole aurite, în formă de bulbi.

De asemenea, pe Muntele Măslinilor există Biserica Tatălui, care aminteşte lecţia de rugăciune, Biserica Dominus Flevit, legată de plângerile lui Isus, sanctuarul Betfaghe, care evocă intrarea sa triumfală în Ierusalim, Bazilica Agoniei, care aminteşte tragedia sacră, Biserica Înălţării sau Mormântul Fecioarei.

Sfântul Mormânt

3. Punctul de vedere protestant[35]. Protestanţii nu îşi pot exprima credinţa fără a face referire la Ierusalim, însă ei atribuie mai multă importanţă istoriei decât spaţiului. Obiectele şi locurile nu le inspiră devoţiunea. Vestigiile arheologice nu pot decât să confirme textele biblice, dar nu se pot substitui lor. Aprofundarea Evangheliei este suficientă pentru a-l cunoaşte pe Hristos. Această viziune explică de ce bisericile protestante se abţin de cele mai multe ori să intervină în certurile ce opun celelalte biserici creştine în privinţa locurilor sfinte. În ochii protestanţilor, Ierusalimul rămâne totuşi un oraş simbolic, legat pentru eternitate de evenimentele unice desfăşurate în urmă cu peste două mii de ani.

Fără a fi socotit un oraş sfânt, Ierusalimul ar trebui să devină un loc al reconcilierii între creştini, evrei şi musulmani, într-un oraş sanctificat de spiritul păcii.

Pentru vizitatorul protestant, Ierusalimul este înainte de toate un loc de imensă vibraţie spirituală unde Biblia îşi găseşte atâtea puncte de reper[36]. O viziune protestantă asupra Ierusalimului discerne, dincolo de contradicţiile şi meandrele unei actualităţi confuze, marea speranţă mesianică ce se întrevede la orizont.

În afară de contradicţiile dureroase ale unei păci care se tot conturează şi se estompează, la Ierusalim este aşteptat adevăratul arbitru, făuritorul păcii, cel care va interveni în mod suveran, fără umbră şi ambiguitate, iar „tălpile sale se vor aşeza pe Muntele Măslinilor, care se înalţă în faţa Ierusalimului..."

---

[35] Roger Mehl, *Signification symbolique de Jérusalem*, Jérusalem, Ed. Armon, 1978.

[36] Paul Vandenbroeck, *Un regard protestant sur Jérusalem*, Bruxelles, 1996.

V. Comparaţie între viziunile evreiască, creştină şi musulmană

„Pentru creştini si musulmani, termenul de locuri *sfinte* desemnează locurile marcate de evenimente de maximă importanţă sacră. Ele sunt obiective de pelerinaj şi cămine de adâncă devoţiune. Pentru iudaism, locurile sfinte nu sunt relicve. Iudaismul nu este ataşat de locuri, ci de ţară; nu este sfânt ceea ce s-a petrecut la Ierusalim, ci Ierusalimul însuşi...".[37]

Conform tradiţiei creştine, numeroasele referiri biblice la Ierusalim au fost puternic atenuate de fenomenul de „spiritualizare" a acestui nume. Accentul a fost pus pe semnificaţia lui spirituală, pe conceptul de Ierusalim ceresc. Ierusalimul pământesc nu este decât un memorial al evenimentelor sfinte care s-au petrecut aici.

Legătura dintre musulmani şi Al-Qods (Ierusalim), precum şi tradiţiile referitoare la *isra* şi *mi'radj*, sunt puternic înrădăcinate în credinţă. De el se leagă o parte esenţială a misiunii lui Mahomed, mesager al lui Allah şi purtător al profeţiei. Pentru Islam, Ierusalimul nu este totuşi un oraş sfânt în sensul înţeles de evrei, ci mai curând o zonă cu locuri sfinte: moscheea El-Aksa şi Cupola Stâncii. Totuşi, dacă aici se află Haram es Sharif, incinta sacră, al treilea loc sfânt al Islamului ca importanţă după Mecca şi Medina, acest lucru creează în mod natural o prezumţie de apartenenţă la Dar-el-Islam.

În sfârşit, pentru poporul evreu, Ierusalimul este mai mult decât un oraş care adăposteşte locuri sfinte, sau o amintire a unor evenimente sacre; oraşul, el însuşi, este sfânt.

---

[37] Stendall Krister, *Harvard Divinity Bulletin*, toamna 1967, citat de Z. Werblowski.

„Căci servii tăi iubesc pietrele sale şi adoră până şi praful său" (*Psalmul* 102,15)

Pentru evreii religioşi sau laici:

„Ierusalimul şi Sionul au devenit locul şi numele speranţei şi sensul istoriei poporului evreu, precum şi perenitatea lui, începând cu zilele făgăduinţei biblice şi până în zilele reîntoarcerii..."

„Pentru cei care locuiesc în Ierusalim, toate detaliile existenţei cotidiene, inclusiv conflictele şi crizele sunt expresia unităţii în conştiinţa evreilor, a Cărţii, a Poporului şi a Pământului. *Torat Israel. Am Israel. Ereţ Israel*"[38].

De la devoţiunea liturgică şi până la speranţa mesianică, chiar sub formele lor seculare, Ierusalimul terestru este simbolul reunirii pe pământul său a poporului căruia acesta i-a fost promis.

Ataşamentul istoric al evreilor pentru Ierusalim este întărit de amintirea recentă a sângelui vărsat pentru apărarea sa. În războiul de Independenţă, o treime din cele 6 000 de victime evreieşti au căzut în luptele de apărare a oraşului şi a accesului către el. De asemenea, în iunie 1967, în timpul Războiului de Şase Zile, bătălia de la Ierusalim a fost încleştarea cea mai scump plătită de armata israeliană. Trebuie să menţionăm aici emoţia resimţită de majoritatea evreilor, chiar şi de cei nepracticanţi, atunci când reunificarea Ierusalimului le-a permis accesul la Zidul occidental.

Pentru mulţi israelieni şi evrei a fost implinirea profeţiei, un eveniment cosmic, de proporţii cvasimistice.

[38] M. Dubois, *Connaisance d'Israël*, *op. cit.*

Părintele Tonnier stabileşte o interesantă gradaţie[39]:

„Oraşul sfânt este obiectul unei vii iubiri, a unei permanente revendicări din partea poporului evreu, încă din vremea când David l-a ales drept capitală şi când Solomon a construit Templul. Acolo s-a derulat o mare parte a istoriei poporului evreu şi într-acolo s-a îndreptat de secole inima evreilor, chiar şi a celor din diaspora trecută şi prezentă. Nu poate fi ignorat nici ataşamentul profund al musulmanilor pentru Ierusalimul cel Sfânt, numit de ei Al-Qods... ataşament deja explicit în viaţa şi gândirea fondatorului Islamului, ataşament întărit de o prezenţă cvasicontinuă începând cu 638 d.Hr şi marcată de monumente precum moscheea El-Aksa şi Omar."

„Totodată este superfluu a se afirma că Ierusalimul aparţine spiritual tuturor creştinilor."

O revendicare permanentă din partea poporului evreu...

Ataşamentul profund al musulmanilor....

O apartenenţă spirituală pentru toţi creştinii.

[39] Într-un comentariu din *Osservatore Romano* din 30 iunie 1980.

Capitolul III

DEZVOLTAREA IERUSALIMULUI DUPĂ 1967[40]

1. Dezvoltarea construcţiei de locuinţe. Reunificarea oraşului în 1967 a produs o importantă imigraţie evreiască către Ierusalim şi a antrenat o creştere considerabilă a ritmului de construire. Cea mai mare parte a noilor construcţii din sectorul evreiesc răspundeau unor obiective politice bine definite. Pentru guvernul israelian se punea problema de a asigura unitatea oraşului, întărindu-i totodată majoritatea evreiască. Între 1967 şi 1983 au fost construite în cartierele evreieşti aproape 65 000 de unităţi locative; dintre ele, 55% au fost rodul iniţiativei sectorului public. Această masivă dezvoltare s-a produs în trei faze.

Prima fază, între 1967 şi 1970 a adus edificarea cartierelor Sanhedria Murhevet, Ramot Eshkol, Maalot Dafna, Givat Hamivtar şi Givat Shapira (French Hill), destinate a forma legătura între Muntele Scopus şi partea de nord a oraşului. Aceste cartiere au fost clădite pe terenuri care aparţineau în majoritate evreilor, înainte de 1948. Ele nu erau accesibile înainte de 1967, întrucât se găseau dincolo de linia de demarcaţie.

Universitatea şi spitalul de pe Muntele Scopus şi-au reluat şi ele activitatea. Astfel, o centură urbană de cartiere şi instituţii ce adăpostesc aproape 5 500 de unităţi locative înconjoară fosta limită municipală iordaniană. Simultan, guvernul a întreprins restaurarea vechilor

[40] Benjamin Hyman, Israël Kimhi, Joseph Savitzky, *Jerusalem in Transition, Urban Growth and Change, 1970–1980*, Ierusalim, Jerusalem Institute for Israel Studies, 1985.

IERUSALIMUL REUNIFICAT

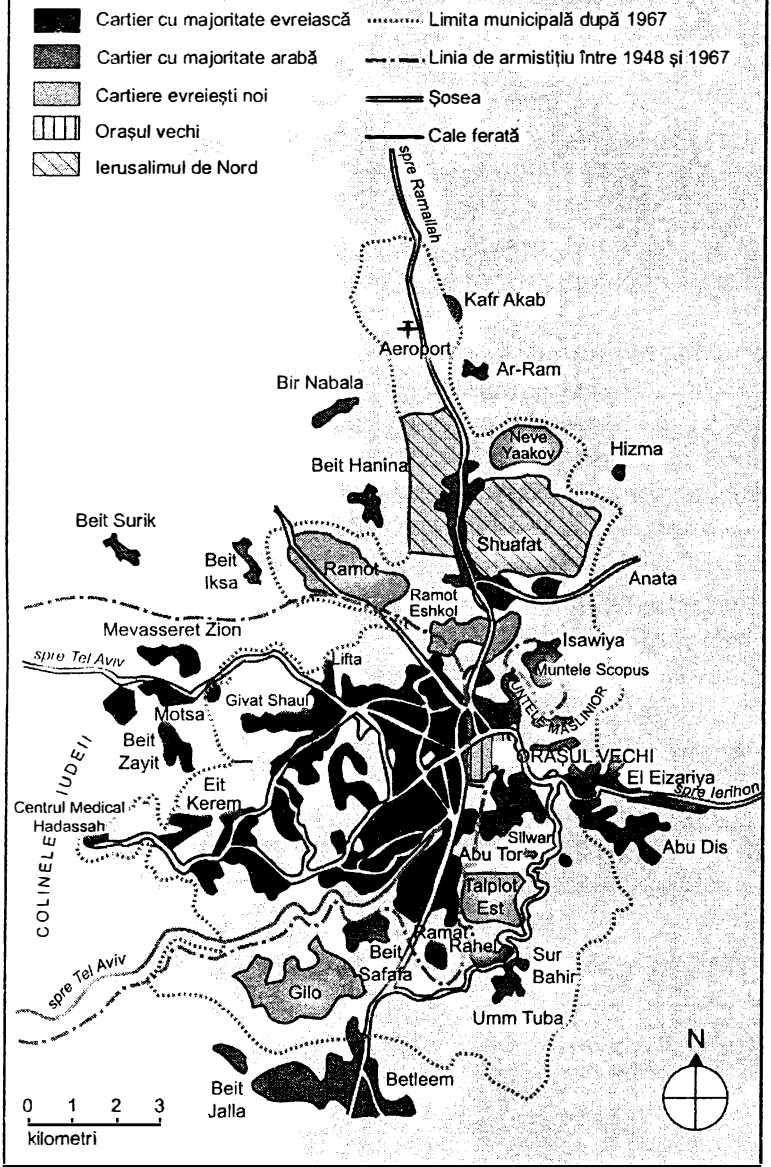

cartiere evreieşti din Oraşul Vechi. S-a avut în vedere ca aici să se reconstruiască instituţiile de cult evreieşti.

A doua fază a început la debutul anilor 1970. Ea a cuprins construirea a patru noi cartiere la marginea oraşului: Neve Yaakov la nord, Ramot (astăzi Ramot Allon) la nord-vest, Gilo la sud şi Talpiot Est la sud-est.

Neve Yaakov se află amplasat pe locul unui vechi sat evreiesc care a fost abandonat la începutul anului 1948. O bună parte a terenurilor de la Ramot fuseseră cumpărate de evrei la sfârşitul secolului al XIX-lea. În total au fost prevăzute în aceste patru cartiere 27 000 de unităţi locative.

A treia fază a început la sfârşitul anilor 1970. Ea a constat în construirea a trei noi oraşe: Maale Adumin (în 1979), Givat Zeev (în 1981) şi Efrata (în 1981), destinate să creeze o nouă centură de localităţi urbane evreieşti în jurul Ierusalimului. În sfârşit, chiar în limitele oraşului s-a edificat un nou cartier, Pisgat Zeev, care uneşte Neve Yaakov din partea nordică cu Givat Shapira.

Sectorul de construcţii privat s-a concentrat în principal pe partea occidentală a oraşului, în cartierele Beit Ha'Kerem, Bayit Vegan, Ramat Denya, Talpiot, Givat Mordehai şi Givat Havradim San Simon. De asemenea, începând cu 1981, un consorţiu privat a început construirea unui nou cartier pentru familiile religioase la Har Nof.

În afară de aceste mari lucrări, Ierusalimul a cunoscut un proces de restaurare a vechilor cartiere, al căror stil arhitectural a atras numeroase familii înstărite. A fost cazul cartierelor German Colony, Ba'ka, Katamon, Abu Tor şi, parţial, Nahlaot. Satele Ein Karem şi Malcha au devenit astfel zone rezidenţiale luxoase.

Cartierele datând de la începutul anilor '60, Kyriat Menahem, Ir Ganim, Katamon Het-Tet, Shmuel Hanavi, Kiriat Ha'yovel, precum şi mai vechile cartiere Morasha,

Beit Israel şi Bukhara au fost incluse în proiectul de reabilitare prin care guvernul şi Agenţia evreiască s-au concentrat pe rezolvarea situaţiei din zonele suprapopulate şi frământate de probleme sociale.

Ierusalimul este astăzi cel mai mare oraş din Israel atât ca populaţie, cât şi ca suprafaţă. El se întinde pe 12 300 ha (Tel Avivul are 5 113 ha).

2. Construcţia de obiective nerezidenţiale. Dezvoltarea Ierusalimului s-a materializat de asemenea prin aplicarea unei politici de construcţii nerezidenţiale cum ar fi edificarea unei zone industriale în nordul oraşului, la Atarot, reconstrucţia şi extinderea Universităţii ebraice şi a spitalului Hadassah de pe Muntele Scopus, reabilitarea cimitirului sacru de pe Muntele Măslinilor.

Crearea de complexe hoteliere lângă Beit Ha'kerem şi de-a lungul străzii Keren Hayessod a avut drept consecinţă transferarea majorităţii activităţii turistice dinspre estul spre vestul Ierusalimului. În exteriorul oraşului, la est, a apărut vastul complex industrial Mishor Adumin.

Activitatea comercială s-a îndepărtat de centrul oraşului. Au fost create noi zone comerciale la Kikar Denmark, Beit Hakerem, Ramot Eshkol, Givat Shapira, Talpiot Est, Neve Yaakov, Gilo şi Ramot.

Centrul comercial al comunităţii ultraortodoxe de la Geula, situat în lungul străzii Malchei-Israel se extinde în dauna pieţii Mea Shearim şi ilustrează întărirea prezenţei acestei comunităţi şi înflorirea sa economică în partea de nord a oraşului.

Promenada pietonală de pe strada Ben-Yehuda, precum şi restaurarea faţadelor vechilor clădiri din partea de jos a oraşului, au ameliorat aspectul exterior al acestui cartier.

3. Clădirile oficiale. H. Rau, cel care a elaborat planurile de urbanism ale Ierusalimului la începutul anilor 1950, a creat la Givat Ram primul complex de clădiri oficiale. Kyriat Ben Gurion cuprinde Knesetul (Parlamentul), Curtea Supremă, un număr de ministere (inclusiv administraţia primului ministru şi Tezaurul), precum şi Banca Israelului. Aici se află şi cel de-al doilea campus al Universităţii ebraice din Ierusalim, construit în perioada în care primul campus era inaccesibil, între 1948 şi 1967.

Al treilea grup de construcţii adăposteşte muzeul Israelului şi diversele sale pavilioane, unde se află, printre altele, faimoasele *Manuscrise de la Marea Moartă*.

4. Planificarea dezvoltării urbane. Oraşul Ierusalim face obiectul unor proiecte de urbanism ale Comitetului Internaţional al Ierusalimului, organism creat în 1969 de către primarul Ierusalimului, Teddy Kollek. Obiectivul acestui comitet consultativ internaţional, compus din circa o sută de eminente personalităţi, este de a reflecta şi exprima semnificaţia universală a Ierusalimului în opţiunile dezvoltării sale urbane. Comitetul îşi propune să restaureze oraşul, prezervându-i vestigiile milenare şi păstrându-i liniile arhitecturale, fără însă a-i frâna evoluţia.

Ierusalimul este un „muzeu viu al unor forme pe cât de variate, pe atât de fascinante"[41], unde fiecare dintre cele trei religii monoteiste şi fiecare dintre numeroasele popoare sau comunităţi care s-au aşezat aici şi-au lăsat amprenta prin construirea a diferite monumente, care le exprimă în mod singular personalitatea. Piatra din Ierusalim a constituit o armonie unică de-a lungul istoriei trimilenare a cetăţii. Încă din perioada Primului

[41] David Kroyanker, *Trois mille ans d'architecture,* prefaţă de Teddy Kolleck, Paris, Ed. Menges, 1994.

Templu, piatra, care a fost mereu marca Ierusalimului, i-a conferit acestuia culoarea sa specifică. O ordonanţă istorică emisă de către guvernatorul militar britanic Ronald Stoors în 1917, a decretat piatra ca material obligatoriu în construirea oricărei clădiri din Ierusalim. Este de remarcat faptul că, în decursul vremurilor, aceleaşi materiale care proveneau de la construcţii distruse au fost folosite pentru edificarea altora noi.

Fortificaţiile şi porţile cetăţii, restaurate în secolul al XVI-lea de către Soliman Magnificul, delimitează pentru totdeauna perimetrul Oraşului Vechi şi constituie un impresionant exemplu de arhitectură militară a acestei perioade.

La mijlocul secolului al XIX-lea, structura noii cetăţi, care a fost construită în zonă deschisă şi nu într-un spaţiu închis, este aerisită cu drumuri, parcuri şi spaţii libere. Ea oferă posibilităţi de perspectivă pe care Oraşul Vechi, compact, nu le poate avea.

În 1967, reunificarea oraşului a provocat o dezvoltare fără precedent. Acest proces a trebuit să ia în considerare problemele topografice, dar şi caracterul sacru al oraşului, având în vedere prezervarea unui Ierusalim mitic, care să răspundă nevoilor unei comunităţi dinamice.

Stilul internaţional al anilor 1950 şi 1960 a făcut loc, după 1967, în mod special în cartierele periferice, stilului hiero-solimit, arhitecturii mai atrăgătoare şi mai originale, în spiritul neo-orientalismului. Acest stil utilizează o versiune modernă a formelor romanico-orientale (portale, arcade, proeminenţe şi concavităţi) cu influenţă mixtă ebraică şi arabă.

Planul de ansamblu al oraşului prevede limitarea extinderii sale în aşa fel încât el să nu depăşească 650 000 de locuitori. Astfel, o jumătate din zona municipală, adică 10 000 ha, urmează a fi utilizată pentru construcţii, iar restul va reprezenta grădini şi spaţii verzi. Pe de altă parte, pentru a limita neplăcerile unui trafic excesiv în zona centrală şi în Oraşul Vechi, nici o mare arteră de circulaţie nu

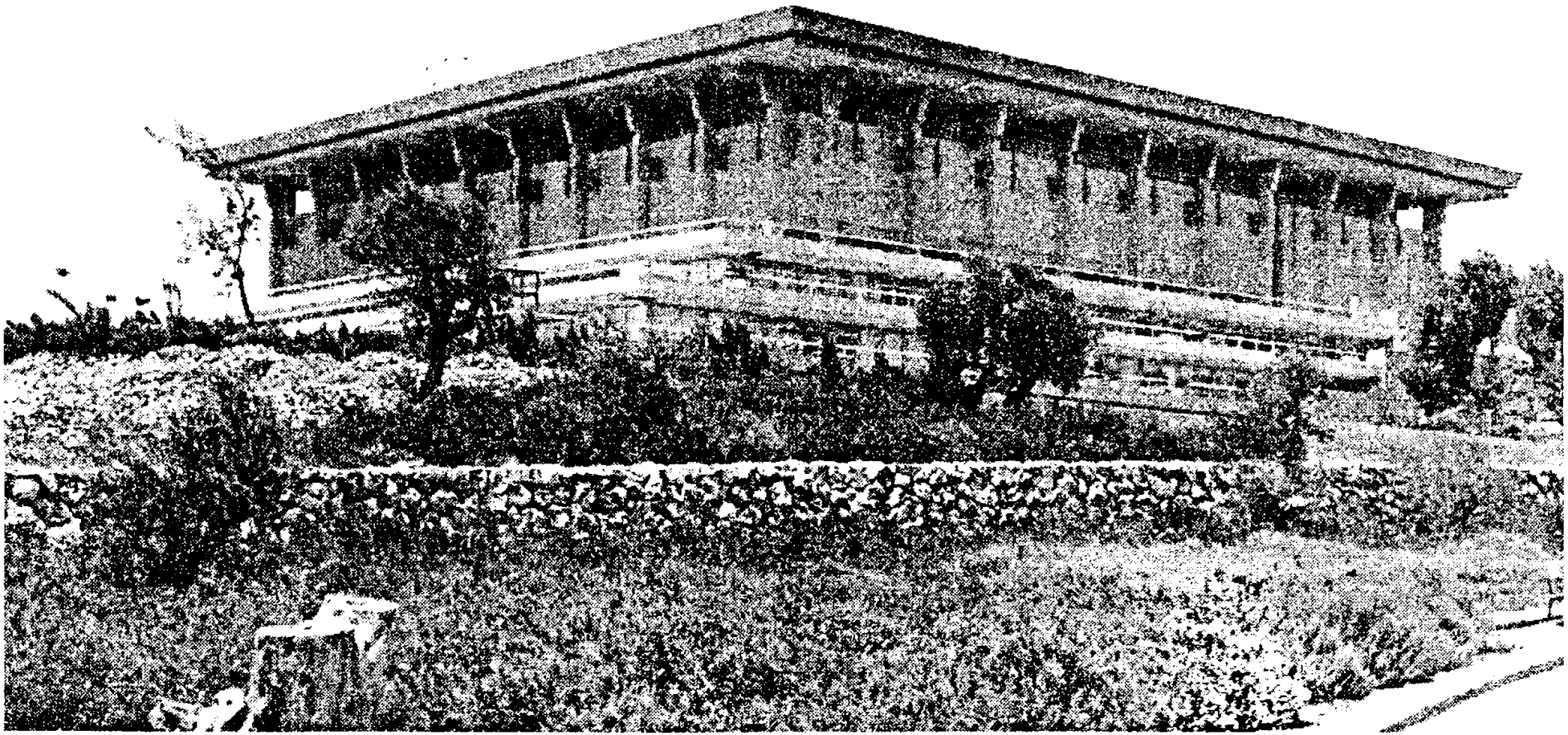

Knesetul

va traversa oraşul. De asemenea, nu va mai fi construit nici un imobil mai înalt de opt etaje.

Conştienţi de valoarea istorică şi sociologică a diferitelor cartiere ale Ierusalimului, proiectanţii planurilor de urbanism au reuşit să evite demolarea celor mai vechi zone ale oraşului. Ei se străduiesc să păstreze aparenţa exterioară a cartierelor, amenajându-le în spatele faţadelor pitoreşti. În aceeaşi idee, au fost înregistrate circa o mie de imobile de valoare, care urmează a fi prezervate şi amenajate.

Marele Parc Naţional este prevăzut să se întindă pe o suprafaţă de 300 ha. Întregul proiect va îngloba, pe lângă acesta, zona ce înconjoară zidurile Oraşului Vechi construite de Soliman Magnificul, valea Ben-Hinom, muntele Sion, muntele Ophel, vechea cetate a lui David, grădina Ghetsimani, pantele Muntelui Măslinilor şi cele ale muntelui Scopus. Poarta Damascului a fost în întregime restaurată, iar spaţiul din faţa sa a fost transformat în piaţă.

5. Construcţiile în sectorul arab. Arabii preferă în mod tradiţional apartamentelor clasice, locuinţele individuale care, pentru a adăposti mai multe generaţii, pot fi extinse cu puţine cheltuieli de chiar proprietarii lor.

Creşterea considerabilă a populaţiei arabe, care a ajuns de la 71 300 în 1967 la 170 000 în 1995, a suscitat o cerere crescândă de locuinţe. De aceea s-a impus şi edificarea unor mari imobile cu apartamente.

În iulie 1967, o primă anchetă municipală a relevat faptul că aproape 3 500 de familii arabe se confruntau cu probleme locative, în cartiere suprapopulate şi deficitare sub aspect sanitar. În partea de est a Ierusalimului, un procent de 30% din case nu aveau electricitate. Două treimi din imobile nu erau alimentate cu apă.

Un prim-plan de construcţii a fost pus în practică în cartierul Wadi Joz. Proiectul numit Nusseibeh, după numele antreprenorului, cuprindea 400 de locuinţe, construite alăturat cartierului evreiesc Neve Yaakov. Un alt proiect viza, la est de Oraşul Vechi, cartierul Al Azariah, pentru 1 500 de familii.

Cartierele Abu Tor, Silwan şi Ras al Amud (pe colinele din sud-estul Oraşului Vechi) s-au extins între 1967 şi 1972 cu mai mult de 40% iar Beit Hanina, la nord cu 30%. În total, între 1967 şi 1985, au fost construite în sectorul arab 4 000 de noi apartamente.

6. Tendinţe în structura economică a oraşului: locurile de muncă.

A) Creşterea volumului forţei de muncă. Între 1971 şi 1995, numărul persoanelor ocupate în Ierusalim a crescut de la 86 700 la 186 200. Acest spor de aproape 100 000 corespunde unei creşteri de aproape 120% pentru o perioadă de 24 de ani, pe parcursul căreia întreaga populaţie a oraşului s-a mărit cu circa 90%.

În timpul primilor trei ani, locurile de muncă au cunoscut o creştere rapidă, de aproape 5% pe an. Între 1974 şi 1978 rata de creştere s-a micşorat la o medie anuală de 3% iar apoi, din 1979 până în 1983, a ajuns la 1,5%. Acest fenomen se datorează unei încetiniri a creşterii demografice din cele două sectoare, evreiesc (puţin stimulat de imigraţie), şi arab, ofertei de locuri de muncă în afara oraşului şi încetinirii generalizate a creşterii economice. Cele două sectoare au cunoscut din acest punct de vedere practic aceeaşi rată de creştere de 25%.

B) Tendinţele apărute în sectoarele economice. Capitală a Israelului, oraş sfânt pentru trei religii monoteiste, sediu al unor instituţii de învăţământ superior şi a unor

mari unităţi spitaliceşti, Ierusalimul prezintă o structură a muncii care reflectă caracterul special al personalităţii sale.

Începând cu 1967, se înregistrează o tendinţă constantă în domeniile serviciilor publice, financiare şi comerciale.

În 1994, cele 186 200 persoane active care locuiau în Ierusalim lucrau după cum urmează:

— 44% în serviciile publice şi municipale;
— 14% în comerţ şi servicii alimentare;
— 11% în industrie;
— 11% în finanţe şi în serviciile comerciale;
— 8% în serviciile personale;
— 6% în construcţii;
— 5% în transporturi şi telecomunicaţii;
— 1% în regiile de apă şi electricitate.

7. Industria, artizanatul şi comerţul. În pofida politicii de încurajare a dezvoltării industriei, mai puţin de 12% din numărul persoanelor active din Ierusalim sunt angajate în sectorul industrial. Acest sector conţine un număr relativ important de muncitori neevrei, între 21% şi 28%.

În 1991, dintr-un total de 15 206 locuri de muncă şi 526 de întreprinderi, 2 767 de locuri de muncă (18%) şi 133 de întreprinderi figurau în sectorul tipografic şi editorial, 2 819 de locuri de muncă (18,5%) şi 109 întreprinderi în cel al alimentaţiei, băuturilor şi tutunului, 772 locuri de muncă (5%) şi 13 întreprinderi în industria textilelor şi a îmbrăcămintei, 275 (1,5%) şi 15 întreprinderi în industria lemnului şi hârtiei, 1 905 locuri de muncă (13%) şi 44 de întreprinderi în producţia de confecţii metalice şi 2 256 (15%) şi 31 de intreprinderi în industria de echipamente electrice şi electronică.[42]

[42] 3 367 locuri de muncă în 175 de întreprinderi diferite.

Numeroase cupluri tinere laice şi cu studii superioare au tendinţa de a părăsi Ierusalimul în favoarea centrului ţării, în special a Tel Avivului, lucru ce se constată şi în privinţa unor firme, descurajate de costurile ridicate ale funcţionării în Ierusalim. Cu toate acestea, un studiu recent[43] subliniază avantajele comparative ale Ierusalimului, „oraş inteligent", apropiat de universităţi, institute de cercetare şi ministere.

Localizarea zonelor industriale. Zona industrială Talpiot, în partea de sud a oraşului, s-a dezvoltat începând cu anii 1970. Totodată, s-au extins zonele Atarot în nord şi Har Hotzvim în nord-est.

Industria oraşului s-a extins şi dincolo de limitele municipale, în noua zonă Mishor Adumim, pe drumul spre Ierihon. Aici deja lucrează 2 000 de muncitori (dintre care 30% neevrei) în cadrul a 190 de întreprinderi.

În schimb vechile zone Tel Arza, Givat Shaul şi Romeme sunt în regres şi este posibil ca ele să-şi piardă cu timpul caracterul industrial.

Turismul. În 1994, Ierusalimul număra 62 de hoteluri turistice, cu un total de 7 507 camere. Cele 31 de hoteluri din Ierusalimul de Vest numărau 5 520 de camere, adică 74% din total; 20% din nopţile petrecute de turişti în Israel sunt la Ierusalim; serviciile hoteliere au fost solicitate de 938 000 de vizitatori, dintre care 75% turişti, şi au însumat 2,9 milioane de nopţi, cu un grad de ocupare a camerelor de 60%. Ierusalimul reprezenta în 1994 sediul principal (49%) al conferinţelor internaţionale care se ţineau în Israel. Abundenţa hotelurilor lasă anual neocupat un potenţial de 700 000 de rezervări.

---

[43] Erela Tellenberg-Lehrer, Jerusalem, the Intelligent city, în *Israel Studies*, The Review of the Jerusalem Institute for Israel Studies, iarna 1992, p. 38–41.

Având aproape 5 000 de salariaţi, sectorul turistic contribuie într-o largă măsură la crearea de noi locuri de muncă. Numărul de persoane ocupate în acest sector s-a mărit cu 46% din 1975 şi până astăzi.

8. Sectoarele evreieşti şi neevreieşti

Interdependenţa economică dintre cele două sectoare. Într-o primă fază, imediat după Războiul de Şase Zile, un sfert din locuitorii Ierusalimului de Est şi-au pierdut locurile de muncă în urma declinului turismului provenind din ţările islamice, încetinirii schimburilor comerciale cu Iordania şi sfârşitului administraţiei arabe.

Aceasta situaţie avea repede să se schimbe. Cererea de bunuri şi servicii provenind din Ierusalimul de Est a crescut considerabil atât din partea populaţiei evreieşti, cât şi a fluxului de turişti străini care s-au îndreptat către Israel după Războiul de Şase Zile. Pentru aceştia din urmă, Ierusalimul a devenit principalul loc de sejur din Israel.

În afară de aceasta, expansiunea economică generală a Ierusalimului a antrenat o cerere crescândă de mână de lucru arabă din partea sectorului evreiesc. Un an după reunificarea oraşului, forţa de munca arabă îşi regăsise nivelul dinainte de 1967.

A fost necesar să se apeleze la mână de lucru suplimentară din Iudeea şi Samaria: la începutul anilor 1970, 14 000 de muncitori arabi proveneau din aceste regiuni. Se estimează că o treime din muncitorii din Ierusalimul de Est, ca şi majoritatea celor veniţi din Iudeea şi Samaria şi-au găsit de lucru în sectorul evreiesc, cei mai mulţi în construcţii, industrie, transporturi şi diferite servicii.

Integrarea mâinii de lucru arabe în sectorul economic evreiesc şi adaptarea ei rapidă rezultă din caracteristicile sale profesionale şi din dimensiunile reduse. În rest, arabii

din Ierusalimul de Est continuă să lucreze în mare număr, ca şi în trecut, în serviciile locale şi regionale ale sectorului arab. În plus, municipalitatea Ierusalimului i-a reintegrat în muncă pe toti foştii angajaţi ai municipalităţii iordaniene dinainte de 1967.

În perioada de înflorire a activităţii din construcţii, aproape trei sferturi din muncitorii arabi veniţi din teritoriile ocupate lucrau în ramură. Arabii reprezentau atunci 60% din mâna de lucru din acest sector. După anul 1975, înregistrându-se o recesiune în domeniul construcţiilor, mâna de lucru arabă, practic aceeaşi, s-a deplasat către sectoarele de fabricaţie şi spre alte servicii ale sectorului evreiesc. Reunificarea Ierusalimului a avut drept rezultat crearea în anumite domenii a unei interdependenţe economice între zonele evreieşti şi arabe ale oraşului.

Până la declanşarea Intifadei, numeroşi evrei se foloseau în mod curent de serviciile comerciale arabe şi de atelierele din sectorul arab. La rândul lor, arabii au recurs din plin la serviciile sanitare şi spitaliceşti din sectorul evreiesc.

A fost creat un mic număr de societăţi mixte. Totuşi, numeroşi antreprenori evrei colaborează cu subcontractanţi arabi, în special în domeniul construcţiilor, unde sectorul arab furnizează materiale de construcţii şi servicii de transport.

În concluzie, reunificarea Ierusalimului a contribuit fără îndoială la înflorirea economică a celor două sectoare, astăzi puternic interdependente, dar tributare conjuncturii politice.

Capitolul IV

POPULAŢIA ŞI CARTIERELE

I. Populaţia Ierusalimului

1. Diversitatea populaţiei.[44] Populaţia Ierusalimului, compusă din evrei, musulmani şi creştini este extrem de eterogenă, fiecare grup având caracteristici foarte diferite.

Structura confesională (în procent)			
	1967	1983	1994
Evrei	74,2%	71,5%	70,9%
Musulmani	21,3%	25,3%	25,9%
Creştini	4,4%	3,2%	3,2%

Evreii cuprind trei categorii principale: ultraortodocşii de origine europeană, evreii tradiţionalişti orientali şi o altă categorie, modernă, de diverse origini. Locul de naştere, trecutul lingvistic sau cultural şi durata de rezidenţă în Israel sunt principalii factori distinctivi ai acestor grupe.

Creştinii formează de asemenea categorii foarte diferite. Etnic şi lingvistic ei pot fi arabi, membri ai Bisericilor orientale (cum ar fi armenii sau etiopienii) şi europeni ori americani, proveniţi din numeroase ţări.

---

[44] V. O. Schmelz, Notes on the Demography of Jews, Muslims and Christians în *Jerusalem Middle East Review*, vol. 12–13, 1981–1982, p. 62, şi Michaël Romann, Jews and Arabs in Jerusalem, *Jerusalem Quarterly*, primăvara 1981, p. 23–46.

Deşi în majoritate arabi palestinieni, arabii se disting în funcţie de locul de rezidenţă. De la reunificarea Ierusalimului în 1967 şi extinderea teritoriului său municipal, populaţia musulmană îi cuprinde pe locuitorii Oraşului Vechi, ai cartierelor urbane moderne, ai unor cartiere cu nivel socioeconomic divers, ai satelor ce erau înainte de sine stătătoare, o parte sedentarizată a triburilor beduine etc.

2. Caracteristicile populaţiei.

A) Locul de naştere şi perioadele de imigraţie. Numărul evreilor din Ierusalim care sunt născuţi în Israel atinge un procent ridicat. Acest lucru se explică în mai multe feluri: existenţa cvasipermanentă a unei populaţii evreieşti în Ierusalim, marele spor demografic al evreilor din Ierusalim şi numărul relativ redus de imigranţi stabiliţi în Ierusalim timp de mai multe decenii.

Dintre evreii născuţi în străinătate, proporţia celor născuţi în Europa şi America este mai redusă decât în restul ţării, mai cu seamă în comparaţie cu Tel Avivul şi Haifa.

O caracteristică a perioadei Mandatului britanic a fost stabilirea la Ierusalim a unui mare număr de evrei originari din Africa şi Asia. Această tendinţă a continuat şi s-a accentuat în primii douăzeci de ani ai existenţei statului Israel.

Statisticile prevăd pentru anul 2010 o populaţie totală de 817 500 locuitori, dintre care 566 200 evrei (69,3%) şi 251 300 neevrei (30,7%). În privinţa evreilor, neortodocşii şi laicii vor fi 352 100 (62,2% din populaţia evreiască), iar ultraortodocşii 214 100 (37,8%).

Populaţia Ierusalimului
(de la mijlocul secolului al XIX-lea până astăzi)

Anul	Evrei	Musulmani	Creştini	Total	Procent de evrei
1844	7 120	5 000	3 390	15 510[1]	45,9
1876	12 000	7 560	5 470	25 030[2]	47,9
1896	28 112	8 560	8 748	45 420[3]	61,9
1905	40 000	7 000	13 000	60 000[4]	66,6
1913	48 400	10 050	16 750	75 200[5]	64,3
1922	33 971	13 413	14 699	62 578[6]	54,3
1931	51 222	19 894	19 335	90 503[7]	56,6
1946	51 222	33 680	31 330	16 4440	60,4
1948	100 000	40 000	25 000	165 000[8]	60,6
1967	196 000	58 100	12 900	267 800[9]	73,5
1972	230 325	71 700	11 704	313 861[9]	73,4
1975	260 000	83 000	12 500	355 500[9]	73,0
1983	306 312	108 531	13 750	428 600[9]	71,5
1994	413 700	151 500	15 400	583 600[10]	70,9

[1] *Encyclopaedia Britannica* ed. a VIII-a (1893–1860)
[2] Liévin de Hamme, pêre, *Guide indicateur des sanctuaires et lieux historiques de la Terre sainte*, 1876
[3] *Calendrier de Palestine pour l'anneé 5656* (1895–1896)
[4] *Encyclopaedia Britannica* ed. a 11-a (1910–1911)
[5] *Calendrier de Palestine pour les anneés 5672–74* (1912–1913, 1913–1914)
[6] Recensement gouvernemental de Palestine, 1922
[7] Recensement gouvernemental de Palestine, 1931
[8] Z. Vilnay, *Jérusalem, La Vieille Ville*, 1962
[9] Bureau central des Statistiques de l'État d'Israël.
[10] *Annuaire Statistique de Jérusalem*, 1995

B) Structura pe vârste. Musulmanii din Ierusalim formează un grup mult mai tânăr decât creştinii şi evreii (vârsta medie a musulmanilor: 18,2 ani; a creştinilor: 32,9 ani; a evreilor: 26 ani). Datorită preponderenţei musulmanilor în grupul neevreilor, acesta este mai tânăr decât cel al evreilor. 40,8% dintre neevrei au mai puţin de 14 ani, faţă de 32,64% la evrei. La rândul lor, 4% de neevrei au peste 65 de ani faţă de 9,6% evrei. Mai mult de jumătate dintre neevrei (61,3%) au sub 25 de ani, faţă de 48,5% evrei de aceeaşi vârstă.

În schimb, în comparaţie cu restul ţării, populaţia Ierusalimului este mai tânără. Astfel, 34,9% din populaţie are sub 14 ani, faţă de 29,8% în restul ţării; 8,3% are peste 65 de ani, faţă de 9,5% în restul ţării. Diferenţa este şi mai accentuată în favoarea Ierusalimului atunci când se face comparaţia cu Tel Aviv şi Haifa.

Structura de vârstă a evreilor din Ierusalim este datorată compoziţiei etnice şi religioase a comunităţii evreieşti din oraş: o mai mare proporţie de evrei de origine orientală şi o mai mare proporţie de evrei ortodocşi. Sporul de populaţie al acestor două comunităţi este mare, membrii acestora încurajând natalitatea.

Populaţia creştină are o mică pondere numerică (15 400). Aproape 10% dintre creştinii din Ierusalim sunt implicaţi într-o activitate instituţionalizată.

Structura pe vârste a populaţiei Ierusalimului implică sarcini importante în materie de educaţie şi de formare a tinerei generaţii, în vreme ce problemele vârstei a treia sunt relativ mici.

C) Nivelul de educaţie. Marea varietate a populaţiei Ierusalimului se reflectă în diversele nivele de educaţie ale diferitelor grupuri.

În general, comunitatea evreiască a urmat studii superioare (peste trei ani de studii) într-o proporţie mai mare decât comunităţile creştină şi musulmană. Ea numără un procentaj mai mic de analfabeţi, iar numărul mediu de ani de studiu este superior celorlalte două grupări.

În toate cele trei comunităţi, nivelul de educaţie al bărbaţilor este superior celui al femeilor. Tinerii urmează studiile mai mult decât părinţii lor. Un procentaj ridicat de femei musulmane (44% în 1972) şi practic toate femeile în vârstă din acest grup (90%) n-au fost niciodată la şcoală. Această stare de lucruri, care reflectă dezinteresul tradiţional pentru educaţie al femeii musulmane, se datorează, în plus, extinderii, după 1967, a suprafeţei teritoriale a Ierusalimului prin înglobarea mai multor sate musulmane unde sistemul educativ, cu precădere cel destinat fetelor, era foarte deficient.

La evrei, deosebirile sunt importante atât în funcţie de locul de naştere, cât şi de sex. Persoanele născute în Europa sau America au în medie treisprezece ani de studii, în vreme ce femeile în vârstă provenind din Asia şi Africa nu au urmat deloc şcoala.

3. Distribuţia demografică: creştere şi declin între 1972 şi 1983.[45] Creşterea demografică cea mai rapidă s-a produs în cele patru noi cartiere: Gilo, Neve Yaakov, Ramot Allon şi Talpiot Est. Neve Yaakov şi Talpiot Est sunt practic complete, în timp ce Gilo şi Ramot Allon sunt locuite în proporţie de 75%. La recensământul din 1972 nimeni nu locuia în aceste zone; în 1983 existau deja 51 000 de locuitori.

[45] *Jerusalem in Transition, Urban Growth and Change,* 1970–1980, Benjamin Hyman, Israel Kimschi, Joseph Savitzki, Tamar Soffer.

În 1994[46], cei 125 000 locuitori ai acestor cartiere se repartizau după cum urmează: Neve Yaakov şi Pisgat Zeev: 41 000; Ramot Allon: 39 000; Gilo: 30 000; Talpiot Est: 15 000.

Aceste cartiere au atras cupluri tinere, familii de condiţie mijlocie, noi imigranţi. Şi evreii ortodocşi constituie aici enclave importante.

În schimb, cartierul care a cunoscut declinul cel mai pronunţat este Musrara (Morasha), din cauza plecării tinerilor şi a renovării cartierului, lucru care a antrenat deplasarea a numeroase familii. Acest proces a avut loc deopotrivă în cartierele locuite de prin anii 1950, de către imigranţii nord-africani.

La Musrara, populaţia a scăzut până în 1983 de la 6 000 la 2 200. Nahlaot a pierdut 40% din populaţia sa între 1972 şi 1983. Este un cartier locuit de evrei originari din ţările asiatice (de exemplu kurzi sau yemeniţi), care se stabiliseră in Ierusalim cu mult timp înainte de întemeierea Statului Israel. Populaţia tânără a emigrat din Nahlaot către cartiere mai moderne şi mai spaţioase. Cu toate acestea, municipalitatea veghează la păstrarea caracteristicilor arhitecturale ale Nahlaotului.

Rehavia şi Talbieh sunt considerate drept cele mai prestigioase cartiere ale Ierusalimului.

Numărul de membri ai familiilor. Familia medie de evrei numără 3,49 persoane iar cea de neevrei 5,27 persoane.

Totuşi, există diferenţe notabile în sânul comunităţii arabe; creştinii au familii mai puţin numeroase (în medie 2,6 copii).

---

[46] *Statistical Yearbook of Jerusalem*, 1995.

În rândul musulmanilor, familiile numeroase sunt în special cele provenite din zonele rurale, cum ar fi Hebronul, ori cele de beduini stabilite în interiorul limitelor municipale.

Dimensiunea medie a familiei arabe din Ierusalim a crescut mai întâi de la 5,8 membri în 1972 la 6,3 în 1978, iar apoi s-a redus la 5,9. Creşterea iniţială s-a datorat ameliorării condiţiilor sanitare, care a dus la coborârea ratei de mortalitate infantilă. Tendinţa de scădere care a urmat este legată de dezvoltarea educaţiei, de creşterea nivelului de trai, de căsătoria mai târzie, de controlul naşterii şi de angajarea în munca salariată a femeilor.

4. Separarea teritorială. Principalul obiectiv al politicii israeliene privitoare la Ierusalim a fost acela de a asigura reunificarea oraşului sub control israelian şi de a întări prezenţa elementului evreiesc, în special pe cel din Ierusalimul de Est.

În pofida intensificării relaţiilor cotidiene între evrei şi arabi, o linie invizibilă pare încă să-i mai separe. Limba, religia şi opţiunile politice continuă să separe net cele două comunităţi. Dar acest fenomen nu este nou.

Înainte ca oraşul să fie împărţit, aşadar înainte de 1948, Ierusalimul era deja un oraş eterogen unde trăiau alături diferite grupuri religioase, etnice şi naţionale. Relaţiile intergrupuri se limitau la sfera economicului. În domeniile sociale şi instituţionale ca şi din punct de vedere spaţial, separarea constituia o regulă. Oraşul era un mozaic, o societate cu culturi multiple, dar nu un *melting-pot*. Ceea ce s-a schimbat după 1967, este faptul că comunitatea evreiască beneficiază de o şi mai mare majoritate şi este organizată cel mai bine din punct de vedere economic. Pentru prima oară în istoria modernă a Ierusalimului, evreii deţin tot controlul politic asupra întregului oraş.

II. Cartierele Ierusalimului[47]

În timpul primelor decenii ale expansiunii Ierusalimului dincolo de zidurile Oraşului Vechi şi până la Al Doilea Război Mondial, oraşul a putut să-şi păstreze simultan continuitatea teritorială şi o anumită continuitate a stilului. Urmărind structura socială urbană statornicită în Oraşul Vechi în decurs de secole, dezvoltarea Oraşului Nou s-a făcut prin „cartiere" sau zone de vecinătate. Astfel de cartiere formau o entitate teritorială şi aveau o populaţie destul de omogenă din punct de vedere etnic şi religios. De aceea, printre cartierele evreieşti se disting cartierul Buhara, Batei Ungarn (cartierul unguresc), Batei Minsk (de la oraşul cu acelaşi nume), Batei Varsha (Varşovia); În cartierele creştine, cartierul armean din Oraşul vechi: American Colony în Oraşul Nou, German Colony, Greek Colony, sau cartierul Moghrabi (magrebian) în Oraşul Vechi.

Cartierele noi au păstrat adesea stilul Oraşului Vechi: clădiri construite în jurul unei pieţe care este centrul activităţilor comunităţii. Ohel Moshe şi cartierele învecinate, precum şi cartierele „buharian şi unguresc" sunt de acest tip.

1. Dinamica cartierelor

A) Cartierele religioase. Comunităţile ortodoxe cu familii numeroase se găsesc în special în cartierele de nord ale Ierusalimului, Mea Shearim, Beit Israel, Geula, Sanhedria, Tel Arza, Kyriat Sanz, Kyriat Mattersdorf şi în noua zonă de dezvoltare Har Nof din vest. Numărul mediu de membri ai unei familii oscilează între 4,1 şi 3,7 persoane. Comunităţile ortodoxe au tendinţa de a invada cartierele vecine.

[47] Elisha Efrat, Jérusalem, un défi aux planificateurs, *Connaisance d'Israël*, CIREL, nr. 3, 1978, p. 67–85.

IERUSALIMUL.
NOILE CARTIERE EVREIEŞTI DE LA 1860 PÂNĂ LA 1938

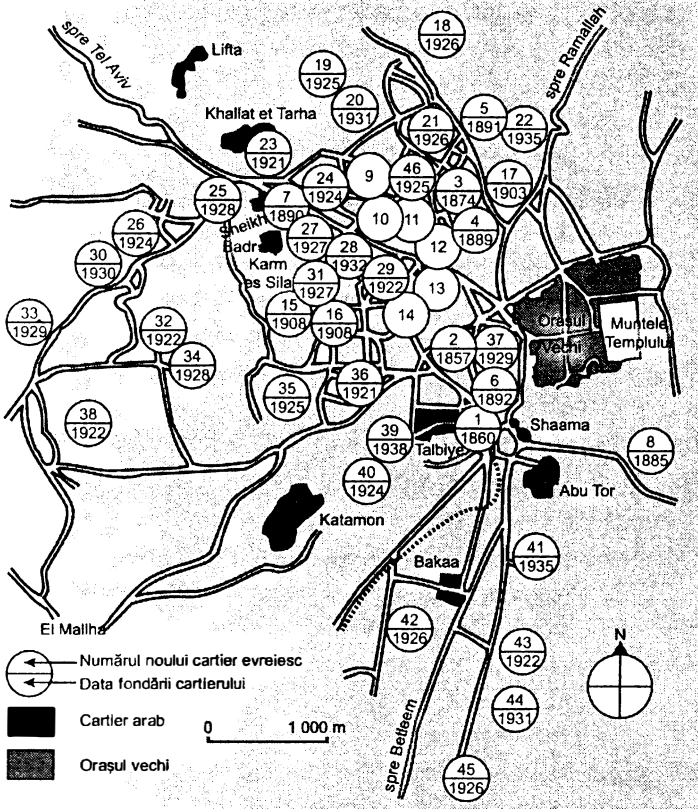

1 Mishkenot Sha'ananim 1860
2. Mahaneh Yisrael 1867
3. Meah She'arim 1874
4 Batei Perlman 1889
5. Nahalat Shim'on 1891
6. Yemin Moshe 1892
7. Shevet Tzedek 1890
8 Silwan 1885-1936
9 Ahva Yegi'a Kapaim 908 et Zichron Moshe 1905
10 Sha'arei 1889, Mahaneh Yehuda 1887 et Nahalat Zion 1908
11 Shechunat Habucharim 1891, Beit Yisrael 1888, Nahalat Tzvi 1894, Even Yehosbua 1893, Batei Witenberg, Sha'arei Moshe 1898 et Batei Varsha 1897
12 Ezarat Yisrael 1892 et Batei David 1869
13. Even Yisrael 1875, Succat Shalom 1887 et Nahalat Shir'a 1869
14. Zichron Tuvya 1890, Ohel Moshe 1883, Mazkeret Moshe 1883 et Mishkenot 1878
15. Nahalat Tzadok 1908
16. Sha'arei Hessed 1908
17 Batei Neitin 1903
18. Sanhedriya 126
19. Mahanayim
20. Tel Arza
21. Kerem Avraham 1926
22 Nahalat Yitzhak 1935
23. Romema 1921
24. Mekor Baruch 1924
25. Ez Hayim 1928
26. Kiryat Moshe 1924
27. Zikron Yosef 1927
28. Zikron Ahim 1932
29. Nahalat Ahim 1922
30. Shohanat Zion 1930
31. Nahalat Yaakov 1927
32. Bet Hakerem 1922
33. Yefe Nof 1929
34. Shekunat ha-Poalim 1928
35. Neve Shaanan 1925
36. Rehavia 1921
37. Merkaz Mishari 1929
38. Beit Ve-Gan 1922
39. Merhaviya 1939
40. Kiryat Shemuel 1929
41. North Talpiot 1935
42. Mekor Hayim 1926
43. Talpiot 1922
44. Ramat Rahel 1926
45. Geula1925

Rezultatul poate fi plecarea vechilor rezidenţi din aceste cartiere şi în unele cazuri chiar incidente, cum s-a întâmplat în cartierele Bukhara şi Mekor Baruch.

Unii ultrareligioşi, haredimii, se disting prin fanatism şi intoleranţă la adresa evreilor care nu urmează cu stricteţe prescripţiile Sabatului. S-au înregistrat ciocniri de stradă şi alte manifestări violente între diferitele grupări adverse. Dezvoltându-se într-un ritm foarte rapid, comunitatea evreilor ultraortodocşi duce lipsă de locuinţe. Ea se instalează în cartiere cu majoritate nereligioasă şi încearcă să-şi impună practicile confesionale.

Astfel, în noul cartier Ramot, în 1983, a fost oprită construirea unei piscine, ca urmare a presiunilor exercitate la nivel guvernamental de către partidul Agudat Israel. Această piscină mixtă era considerată ca ofensatoare la adresa sensibilităţilor religioase ale locuitorilor ultraortodocşi din Ramot.

În Mea Shearim, serviciul public de transport a fost întrerupt atunci când o ploaie de pietre a început să se abată asupra autobuzelor. Pentru a pune capăt actelor de violenţă şi a se putea relua circulaţia transportului în comun, municipalitatea a trebuit să desfiinţeze afişele publicitare care făceau reclamă costumelor de baie, deoarece prezenţa lor pe refugiile din staţii era şocantă pentru locuitorii ultraortodocşi.

Agresiunile, actele de intimidare şi vandalismele comise de extremiştii religioşi care pretind să dicteze asupra modului de existenţă al concetăţenilor lor s-au înmulţit într-atât încât, în 1985,[48] s-a pus problema alocării unui fond destinat ajutorării victimelor violenţelor comise de către ultraortodocşi.

[48] *Jerusalem Post*, aprilie 1985.

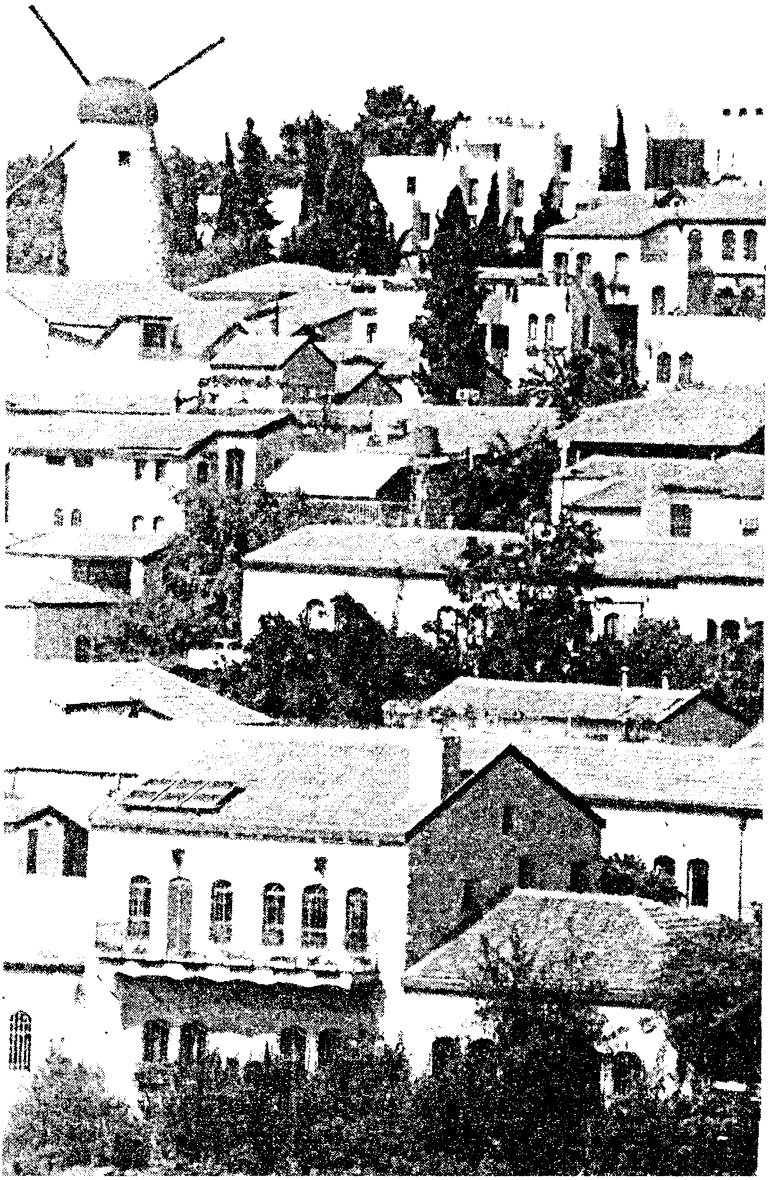

Cartierul Yemin Moshe

B) Cartierele noi. Populaţia noilor cartiere a înregistrat o creştere considerabilă. Stilul de construcţie al cartierelor noi Ramot Eshkol, Guivat Ha'mivtar şi Guivat Shapiro reţine atenţia în mod deosebit. Imobilele au dimensiuni şi forme care concordă cu peisajul. Clădirile moderne cu apartamente au curţi exterioare înconjurate de esplanade, grădini, terenuri de joacă pentru copii şi parcuri. Această concepţie arhitecturală vine în întâmpinarea normelor prevăzute pentru suburbiile orăşeneşti şi urmăreşte integrarea noilor zone construite în ambientul lor natural. Faţadele sunt ornamentate cu ferestre arcuite, porticuri boltite şi mozaicuri în culori vii. Elaborând planurile noilor cartiere, arhitecţii şi urbaniştii au prevăzut amplasarea construcţiilor pe crestele colinelor, rezervând văile pentru amenajarea de spaţii verzi.

Fenomenul migraţiei interne în direcţia cartierelor noi este tot mai pronunţat în Ierusalim. Până în 1970, rata mediei anuale a migraţiei interne era de 4,6%. Între 1970 şi 1980 ea a crescut în mod considerabil, atingând 5,6%. Această mobilitate crescândă se explică prin oferta de locuinţe din zonele nou construite asociată cu un ajutor guvernamental important acordat celor care vor să se instaleze aici. În 1973, 4% dintre familiile din Ierusalim s-au mutat în cartiere noi. În 1977, proporţia a atins 20%, pentru ca în 1980 să se ajungă la cifra de 27%. Aşadar, cartierele noi au devenit principala destinaţie a migraţiei interne din Ierusalim.

De altfel, 75% din familiile care au populat aceste noi cartiere au locuit în prealabil tot în Ierusalim, părăsind zona centrală a oraşului în favoarea periferiei.

C) Cartierele arabe. Cartierele arabe se disting prin marea lor diversitate. În Oraşul Vechi, cartierele creştine şi armene au caracteristicile demografice specifice

creştinilor: familie redusă numeric şi vârstă medie ridicată. Aproape 50% dintre creştini trăiesc în Oraşul Vechi unde constituie 25% din populaţie. Populaţia cartierelor creştine şi armene a rămas stabilă din 1972 şi până astăzi.

Cartierul musulman, cel mai suprapopulat din oraş, a înregistrat o creştere demografică de 10% după 1972. Familiile cele mai mobile se deplasează spre nord şi sunt înlocuite cu imigranţi veniţi din zonele rurale, în special din Hebron. La nord de Oraşul Vechi, cartierele Bab-E-Zahara, American Colony şi Sheikh Jarra se întind de-a lungul străzilor Salah-a-Din şi Nablus. Împreuna cu Wadi Joz, aceste cartiere alcătuiesc centrul Ierusalimului de Est, a cărui creştere este cea mai lentă (12% între 1972 şi 1983) în comparaţie cu evoluţia demografică generală a cartierelor neevreieşti (46% în aceeaşi perioadă). Acestea sunt cartiere cu familii vârstnice şi de condiţie inferioară.

Cartierele rezidenţiale cele mai arătoase se găsesc de-a lungul şoselei spre Ramallah. Există de altfel o tendinţă de extindere pe direcţia şoselelor principale ce duc spre Iudeea şi Samaria. Totuşi cea mai importantă dezvoltare s-a produs în direcţia nordică (o creştere a populaţiei de 112% începând cu 1972).

La periferia Ierusalimului, au fost incluse în limitele municipale satele Isawiya, Sur Baher, Um Tuba, şi Beit Safafa. Deşi au rămas entităţi sociale şi fizice separate, aceste sate au căpătat tot mai mult caracteristici urbane, mai ales în domeniul forţei de muncă. Dezvoltarea lor se datorează parţial afluxului de noi rezidenţi doritori de a locui cât mai aproape de locurile lor de muncă din Ierusalim. În plus, rata natalităţii în aceste cartiere este ridicată. Astfel, 63% din populaţia din Sur Baher are sub 20 ani. Aceeaşi structură pe vârste se întâlneşte în noua zonă urbană a beduinilor din Ierusalim. Beduinii se concentrează

în Jebel Mukalar, Hirbet Beit, Sahur şi Um Leizun. Ei aparţin în principal tribului arab Sawahra. În ultimii treizeci de ani se observă o tendinţă marcantă a acestora spre sedentarizare. Cea mai mare parte a beduinilor care trăiesc în jurul Ierusalimului lucrează în oraş în construcţii şi industrie, agricultura devenind o activitate marginală.

În afară de fenomenul migraţiei interne, se cuvine să remarcăm faptul că balanţa migraţiei este în ultimii ani negativă în cazul Ierusalimului.

În Ierusalim se stabileşte un mic procent dintre imigranţii nou sosiţi: în 1992: 9%; în 1994: 6,4% adică 5 100 de persoane. În 1994, Ierusalimul a pierdut 6 200 locuitori, dintre care 5 900 evrei; aproape 22% din această balanţă negativă se datorează plecării acestor imigranţi către zone din centrul ţării.

3. Oraşul Vechi. Oraşul Vechi are patru cartiere, despărţite de două artere principale care unesc între ele porţile cetăţii. Fiecare dintre cele patru porţi indică limitele cartierelor respective.

Cartierul armean se găseşte între cartierele evreiesc şi creştin, între porţile Sionului şi Jaffei. Armenii au început să emigreze spre Ierusalim începând cu secolul al VI-lea.

Cartierul creştin este situat în partea de nord-vest a oraşului, între Poarta Jaffei şi Poarta Damascului. Creştinii locuiesc aici încă din perioada bizantină.

Cartierul musulman se întinde în zonele centrale şi de nord-est ale oraşului, între Poarta Damascului şi Poarta Leilor, în imediata vecinătate a Cupolei Stâncii. Musulmanii din ţările învecinate s-au stabilit aici începând cu secolul al VII-lea.

Citadela care adăposteşte Muzeul Ierusalimului este un vestigiu al palatului pe care Irod I-a construit în punctul cel

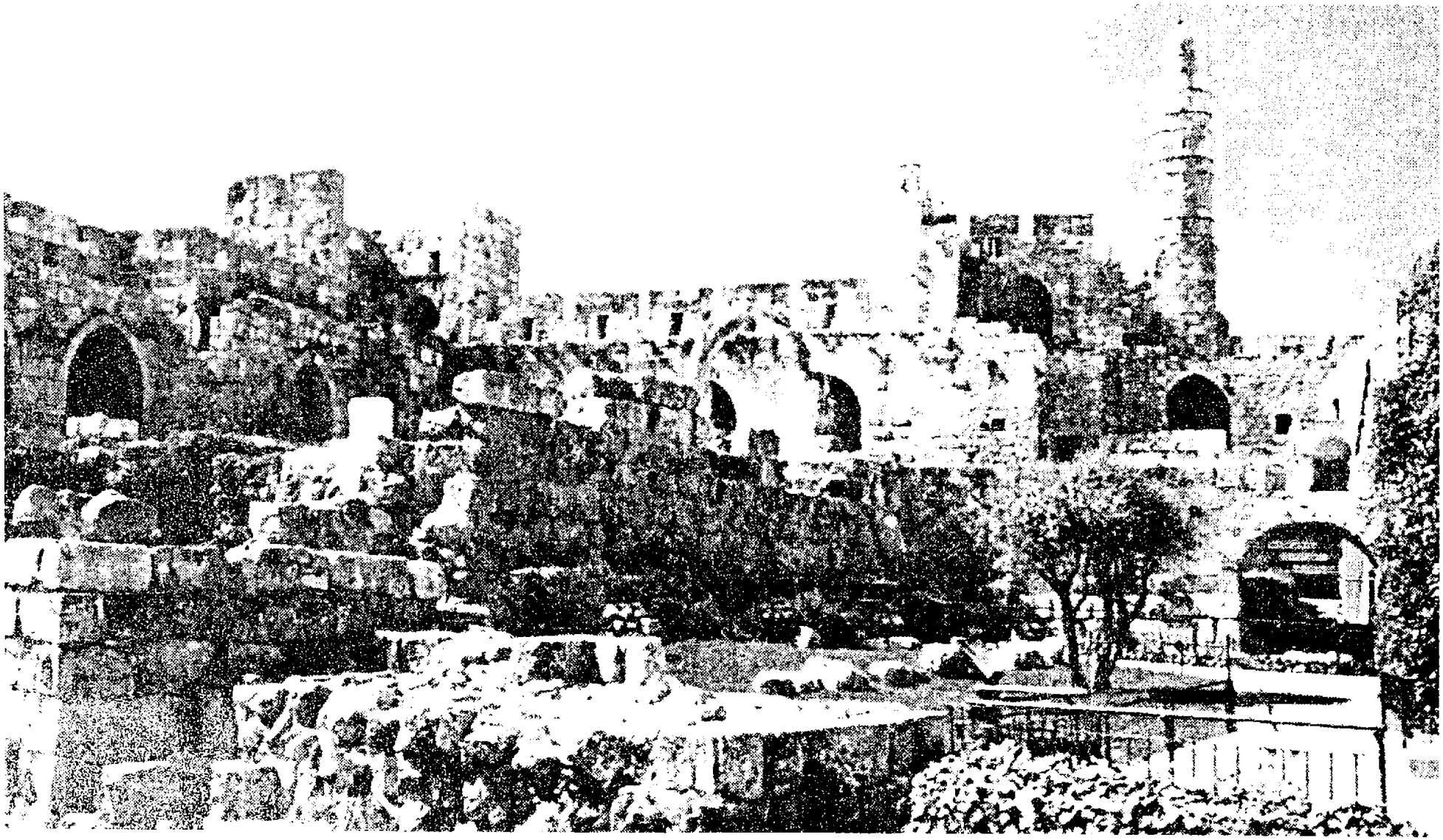

Citadela și Turnul lui David

mai înalt şi cel mai bine fortificat al oraşului, la 777 m deasupra nivelului mării. Citadela era apărată de trei turnuri, care nu au fost distruse de Titus. Citadela a fost de mai multe ori dărâmată şi recladită începând cu perioada Cruciadelor. Turnul, numit îndeobşte Turnul lui David, este de fapt cel construit de către Irod ca omagiu dedicat fratelui său, Fazael.

A) Porţile Ierusalimului. Zidurile ce înconjoară Oraşul Vechi au opt porţi. Şapte dintre ele sunt deschise şi funcţionale, iar a opta, *Poarta Aurită,* este închisă. Fiecare dintre ele are, prin tradiţie, un nume. Către anii '70 şi '80 ai secolului al XIX-lea, porţile oraşului erau încuiate la căderea nopţii.

Poarta Nouă este cea mai sus situată, la altitudinea de 780 m deasupra nivelului mării. Ea a fost deschisă în 1889, sub domnia sultanului Abdul Hamid, la cererea călugărilor din mănăstirile şi bisericile creştine din apropierea Sfântului Mormânt.

Poarta Jaffei este locul de unde pleacă drumul care duce spre coasta Mediteranei. Arabii o numesc Poarta „Celui Iubit" deoarece tot din acel loc se pleacă spre Hebron, unde se află mormântul lui Avraam, supranumit „Cel Iubit de Dumnezeu". În 1898 a fost făcută o breşă în apropierea Porţii, pentru a se permite intrarea triumfală în oraş a împăratului Germaniei Wilhelm al II-lea. Prin această poartă, în 1917, generalul Allenby a intrat în Ierusalim la câteva zile după căderea cetăţii în faţa trupelor britanice.

Poarta Damascului, în mijlocul zidului nordic, este fără îndoială cea mai frumoasă din punct de vedere arhitectural. Ea mai este denumită de către evrei *Poarta Sihemului*, deoarece este punctul de plecare al drumului spre Nablus, construit pe locul anticului oraş biblic Sihem. Ea a fost numită de creştini *Poarta Damascului* în perioada modernă, căci de aici se pleacă spre capitala siriană. În arabă, numele porţii este *Poarta Coloanei*, pentru că în spatele ei se ridică o coloană de la care începeau să se măsoare distanţele.

Poarta Florilor mai poartă numele de *Poarta lui Irod*, în amintirea regelui care a reconstruit Templul.

Poarta Sionului îşi trage numele de la muntele pe care a fost construită. Arabii o numesc *Poarta Profetului David* (mormântul regelui David se găseşte în apropiere, pe muntele Sion). În Evul Mediu ea se numea *Poarta cartierului evreiesc*. Într-adevăr, aici este intrarea cea mai apropiată de cartierul evreiesc.

Poarta Gunoiului este singura care şi-a păstrat numele antic ce datează din epoca biblică (vezi Cartea lui Neemia, 2,14). Ea este cel mai jos situată, la altitudinea de 725 m peste nivelul mării.

Poarta Leilor se numeşte astfel datorită celor două perechi de lei ce au fost gravaţi pe ea în timpul lui Soliman Magnificul. Pentru creştini, ea este *Poarta Sfântului Ştefan*. Potrivit scripturii, acesta a fost purtat prin ea pentru a fi dus în valea Chedron, unde a fost ucis cu pietre. Arabii o numeau cândva *Poarta Ierihonului* iar astăzi o numesc *Poarta Mariei*. Prin această poartă, paraşutiştii israelieni au pătruns în Oraşul Vechi, în 1967.

Poarta Aurită, căreia evreii îi spun *Poarta Milei*, se găseşte în zidul ce înconjoară partea orientală a oraşului, în apropierea esplanadei Templului. Ea este constituită din două arcade boltite, consolidate de asize din blocuri de piatră. Această poartă, închisă de secole, nu se va deschide conform unei tradiţii evreieşti, decât pentru primirea lui Mesia.

B) Cartierul evreiesc al Oraşului Vechi. Cartierul evreiesc nu se află dintotdeauna pe locul pe care îl ocupă astăzi.

Conform lui Rabbi Bar Hiya, pe Muntele Templului exista o sinagogă multiseculară până la cucerirea cruciaţilor[49]. Cartierul evreiesc actual se găseşte în partea de sud a oraşului, în apropierea Muntelui Templului şi a Zidului occidental, între Poarta Sionului şi Poarta Gunoiului. Evreii s-au stabilit aici în timpul lui Saladin. În secolul al

[49] J. Prawer, *Toledot Mamlekhet Ha-Zalbanim be Ereţ Ysrael* (*Istoria Regatului cruciaţilor în Israel*) p. 136, 141, 415, 426, 553.

XIII-lea, cartierul a fost intens populat. La mijlocul secolului al XIX-lea, aici locuiau 7 000 de evrei, ceea ce însemna jumătate din populaţia totală a oraşului. Cincizeci de ani mai târziu, numărul lor se dublase şi ei constituiau majoritatea populaţiei.

Tulburările antievreieşti din anii 1936–1937 şi exodul către cartierele exterioare au produs o reducere semnificativă a populaţiei evreieşti din acest cartier. În 1948 nu mai rămăseseră aici decât aproximativ 2000 de persoane. După nouăsprezece ani de ocupaţie iordaniană, cartierul evreiesc pe care l-au redescoperit israelienii în 1967 era într-o stare dezolantă: 58 de sinagogi profanate sau distruse, edificii publice demolate, iar puţinele case care rămăseseră intacte au fost transformate în ruine. A fost întreprinsă restaurarea cartierului[50]. Pe jumătate din teritoriul lui au fost instalate familii, restul fiind alocat instituţiilor publice religioase (60 de sinagogi şi 4 ieşivoturi)[51].

Cartierul este format din construcţii între două şi patru etaje ce înconjoară curţi interioare comune pentru mai multe familii. Clădirile de formă piramidală permit unui maximum de lumină să ajungă până la pământ, iar nivelele diferite transformă acoperişurile în pasaje, curţi şi terase. Pretutindeni unde s-a putut, acoperişurile cu bolţi, cintre şi cupole, precum şi ferestrele ogivale, au fost păstrate.

C) Dispersia evreiască în Oraşul Vechi înainte de 1948. Conform lui Nathan Feinberg[52], începând cu 1840, evreii

---

[50] Sunt parţial restaurate următoarele sinagogi distruse în timpul ocupaţiei iordaniene: Ramban, Hurvah, Tiferet Israël, Karaite, Ari, Torat Hayim, Habad, Sha'arei Shamayim, Betel, Sha'arei Hessed, Etz Hayim, Hayei Olam, Moghrabi.

[51] Yael Guiladi, *Jérusalem est une*, Ierusalim, Keter, 1980, p. 29–35.

[52] Nathan Feinberg, *Le conflit israélo-arabe en droit international*, Ierusalim, Presses Universitaires d'Israël, 1971.

IERUSALIM — ORAŞUL VECHI
(RĂSPÂNDIREA EVREILOR ÎN ORAŞUL VECHI ÎNAINTE DE 1948)

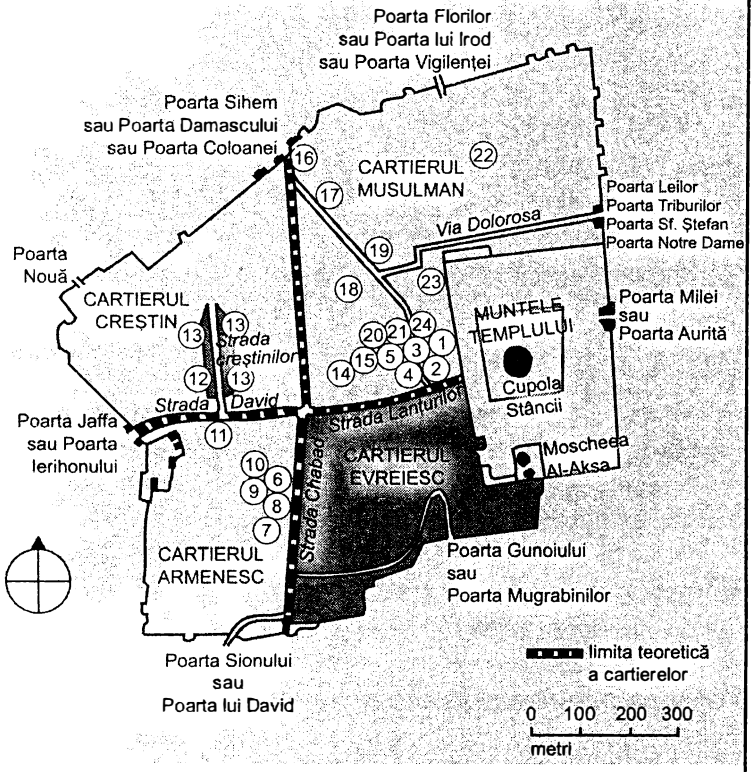

1. Mikvah
2. Sinagoga ungurească
3. Sinagoga Vishnitz
4. Yehivat Chaye Olam
5. Clădire marocană
6. Ieşivot Chesed El
7. Locuinţa unui rabin turc
8. Sukat Shalom
9. Ieşivot Or HaChaim
10. Chosh
11. Spitalul Bikur Cholin
12. Sinagoga Yanina
13. Magazine evreieşti
14. Cartierul galiţienilor cu două sinagogi
15. Sinagoga Reisen
16. Locuinţa medicului şi clinica pentru nou-născuţi
17. Clădirea Wittemberg şi sinagoga Tarat Moshe
18. Tipografia Frumkin şi sinagoga
19. Ieşivot Torat Chaim
20. Orfelinatul evreiesc
21. Sinagoga The Aguna
22. Sinagoga Bab-el-Hota şi anexe
23. Sinagoga şi locuinţa rabinului Yisacher Beer
24. Locuinţe evreieşti

constituiau cea mai mare comunitate a oraşului (5 000 de persoane). După 1850, numărul lor a crescut semnificativ datorită relaxării măsurilor represive turceşti, a ameliorării infrastructurii oraşului şi a înfiinţării aici a consulatelor occidentale. Din 1870, evreii au format majoritatea absolută a populaţiei Ierusalimului (11 000 de evrei în 1870). În 1914 numărul lor se ridica la 45 000, adică două treimi din populaţia totală a oraşului. În 1946, din 164 440 de locuitori, 99 320 erau evrei.

Înainte de 1920, când în urma tulburărilor produse evreii au fost expulzaţi din celelalte cartiere şi adunaţi în cel evreiesc, acesta nu era singurul în care locuia populaţie evreiască compactă.

Yehochoua Prawer[53], Y. Peres, specialişti în istoria lui Yichouv şi geograful Y. Ben-Arieh sunt de acord cu această teză. Bazându-se pe documente otomane, britanice şi iordaniene, ei confirmă faptul că evreii reprezentau majoritatea chiar şi în cartierul musulman, populat de mai mulţi evrei decât însuşi cartierul evreiesc. Sub stăpânirea cruciaţilor, actualul cartier musulman era considerat drept cartier evreiesc, deşi trecea în documente drept o zonă mixtă.

Sub Mandatul britanic, jumătate din populaţia musulmană a Oraşului Vechi, originară din Hebron, era de dată mai recentă decât ansamblul populaţiei evreieşti. În perioada care a precedat tulburările din 1920–1921 (urmate de cele din 1929, 1936–1939), existau în acest cartier 75 de „curţi" înconjurate de locuinţe. Strada Haldia (Hebron), care traversează cartierul musulman, număra 1 160 de evrei în anii 1930 (în 1914 trăiau 3 500 de evrei în acest cartier), de două ori mai mulţi decât pe strada Habad din

[53] Vezi suplimentul lui *Maariv* din iunie 1977.

cartierul evreiesc şi de trei ori mai mulţi decât pe înfloritoarea stradă a Evreilor din inima acestuia. Străzile Haldiya, Sholshelet şi Hisraya găzduiesc numeroase sinagogi, instituţii caritabile, băi rituale, prăvălii şi dughene, printre care şi tipografia ziarului în limba ebraică *Havatselet*. Britanicii au schimbat numele acestui cartier în „musulman" garantându-le totodată evreilor că, la reinstaurarea liniştii, aceştia vor putea reveni acasă (evreii yemeniţi instalaţi încă din 1860 în satul Siloé au fost alungaţi de englezi în 1936).

Aşadar, evreii au trăit vreme de secole la vest de Muntele Templului, în apropierea porţilor nordice ale oraşului. Cifrele referitoare la compoziţia populaţiei din Ierusalim în ultima sută de ani o dovedesc fără putinţă de tăgadă.[54] Centrul comunităţii aşchenaze s-a situat de-a lungul vremii în cartierul armean.

[54] Vezi Julius Stone, *No Peace, No War in the Middle East, Legal Problems of the First Year*, Sydney, 1969, E. Lauterpacht, *Jerusalem and the Holy Places*, Londra, 1968.

Capitolul V

CLIVAJE ETNOCULTURALE ŞI RELIGIOASE

Ierusalimul este locul unde se exprimă cu cea mai mare acuitate profundele contradicţii şi provocări ale Israelului contemporan.

I. Panterele Negre şi etnoclasele

În Ierusalim, evreii marocani deţin procentul cel mai ridicat din toate oraşele importante ale ţării şi de aceea aici au luat naştere cele mai importante iniţiative ale etnicilor marocani, cum ar fi mişcarea Panterelor Negre, grupul Obed şi partidul Shas.

Numeroasele sondaje realizate în rândul Orientalilor israelieni[55] au demonstrat că aceştia resimţeau un sentiment de discriminare venit din partea europenilor. Adesea dispretuiţi[56], evreii marocani au fost consideraţi de multă lume ca persoane agresive şi primitive[57].

Cam douăzeci de ani după imigrarea lor, majoritatea evreilor marocani au rămas în regiunile unde au fost repartizaţi la sosire şi unde încă se află într-o proporţie mare: ei constituie, spre exemplu, 80% din locuitorii unor oraşe, iar într-un cartier din Ierusalim procentul lor este de 30%.

---

[55] Peres, 1973, p. 175–190.

[56] Bar-Joseph, 1959, p. 247–251.

[57] Paz, 1971, p. 88.

Această etnoclasă este încă ataşată unui stil specific de ritual religios şi rămâne sensibilă la simbolurile sale diasporice. Sinagoga are rolul său religios, dar pentru tineri ea a devenit în primul rând un centru al vieţii sociale. Folclorul evreiesc marocan a rămas în continuare foarte viu: Sărbatoarea Pâinii, Mimuna, este ocazia unei importante festivităţi naţionale, aşteptate de elita politică şi atrăgând cetăţeni din întreaga ţară. Cu toate acestea, numeroase caracteristici culturale ale evreilor marocani sunt tipice situaţiei unei clase inferioare. Această populaţie a fost primită în Israel, deşi de foarte multe ori identitatea grupului este greu de definit.

Principalul reproş pe care evreul marocan îl aduce grupului dominant este acela de a-l fi redus la o condiţie socială şi economică care îl menţine la un statut inferior. Astfel, la doisprezece ani de la mişcările din 1959 de la Haifa, evreii marocani au luat iniţiativa unor proteste de masă la Ierusalim, în 1971. Atunci s-a consumat episodul Panterelor Negre.

În 1971, poliţia din Ierusalim s-a confruntat cu un grup de tineri din cartierul defavorizat Katamon, locuit în mare majoritate de evrei din Orientul Mijlociu şi din nordul Africii. Pentru majoritatea părinţilor originari din Maroc, aceşti tineri reprezentau replica israeliană a mişcării americane *Black Panther*, care luptă împotriva sărăciei. Ei solicitau guvernului încetarea practicilor „discriminatorii" împotriva evreilor orientali. De asemenea, ei revendicau reabilitarea cartierelor defavorizate, ameliorarea condiţiilor de locuit, o nouă politică în domeniile educaţiei şi locurilor de muncă pentru tinerii din medii paupere. Ei protestau totodată contra respingerii de către armată a tinerilor cu nivel de educaţie considerat „nesatisfăcător"[58]. Manifestaţiile

[58] Vezi E. Cohen, p. 19.

Panterelor Negre au culminat pe 18 mai 1971, prin lupte de stradă în centrul Ierusalimului, care au antrenat mii de tineri orientali.

La Ierusalim, simbolul solidarităţii naţionale, protestele etnosociale sunt cel mai uşor de înţeles. Revendicările de integrare, ca urmare a evidenţei discriminărilor, capătă aici o rezonanţă sporită.

Totuşi, noile generaţii ale comunităţilor orientale au înregistrat progrese. Se estimează că 50% din membrii acestora se asimilează claselor medii şi tind să minimalizeze semnificaţia propriilor origini[59]. Din rândul acestora rezultă majoritatea celor 25–30% de căsătorii care unesc anual cupluri mixte, aşchenazi şi orientali.

În schimb, refuzând acest tip de asimilare şi laicizare, numeroşi orientali au fost atraşi de către ultraortodocşii aşchenazi şi ieşivoturile lor (academii religioase), creându-şi apoi propriile reţele de educaţie religioasă.

Inspirându-se din organizarea politică a evreilor aşchenazi, orientalii au creat la Ierusalim partidul politic Shas, reprezentat în Consiliul Municipal, iar apoi în Kneset. Deputaţii Shas au făcut parte în mai multe rânduri din coaliţia guvernamentală. La alegerile legislative din 1996, ei au obţinut 10 locuri în Kneset din cele 23 ale formaţiunilor religioase, la un total de 120 de scaune parlamentare. Consiliul Înţelepţilor Bibliei, autoritate supremă în Shas, este echivalentul instituţiei paralele a ultraortodocşilor aşchenazi, preocupaţi să susţină, în special la Ierusalim, lupta împotriva laicilor.

[59] Ben Rafaël şi Sharot, 1991.

II. Lupta pentru respectarea Sabatului

Comunităţile ultraortodoxe au obţinut de la municipalitatea Ierusalimului dreptul ca străzile din cartierele lor să fie închise circulaţiei publice sau private pe durata Sabatului, de vineri seara până sâmbătă seara, interval în care legea ebraică interzice orice muncă sau deplasare prin intermediul transportului public.

Succesul înregistrat de manifestaţii, care adesea degenerează în tulburări violente, nu a făcut decât să trezească ambiţia utraortodocşilor de a lărgi perimetrul de interdicţie, vizată pentru oprirea traficului fiind strada Bar Ilan.

Aceas tip de manifestaţie pentru respectarea Sabatului se traduce printr-o luptă pentru controlul oraşului, în acele privinţe care decurg din statutul public al legii religioase pe teritoriul Oraşului Sfânt.

Comunitatea ortodoxă reprezintă mai mult de o treime din populaţia totală a oraşului. Proporţia este în creştere continuă datorită ratei natalităţii care este de departe cea mai ridicată pentru populaţia israeliană. Pentru fiecare femeie ultraortodoxă din Ierusalim se înregistrează în medie 5,2 naşteri, faţă de 3,0 naşteri pentru o femeie nereligioasă[60]. Ponderea demografică însemnată conferă ultraortodocşilor un rol important în politica locală[61]. Coaliţiile municipale se confruntă cu ingerinţele ultraortodocşilor în multiplele aspecte ale vieţii cotidiene, în vreme ce laicii încearcă să diminueze această influenţă în cadrul unei dezbateri permanenete având ca temă identitatea evreiască colectivă şi statutul religiei în Israel. Ierusalimul este locul unde această confruntare capătă o formă simbolică.

---

[60] Schmetz, 1987.

[61] Bauer, *Les partis politiques religieux en Israël*, PUF, „Que sais-je?".

IERUSALIM — SECTOARE RELIGIOASE EVREIEȘTI

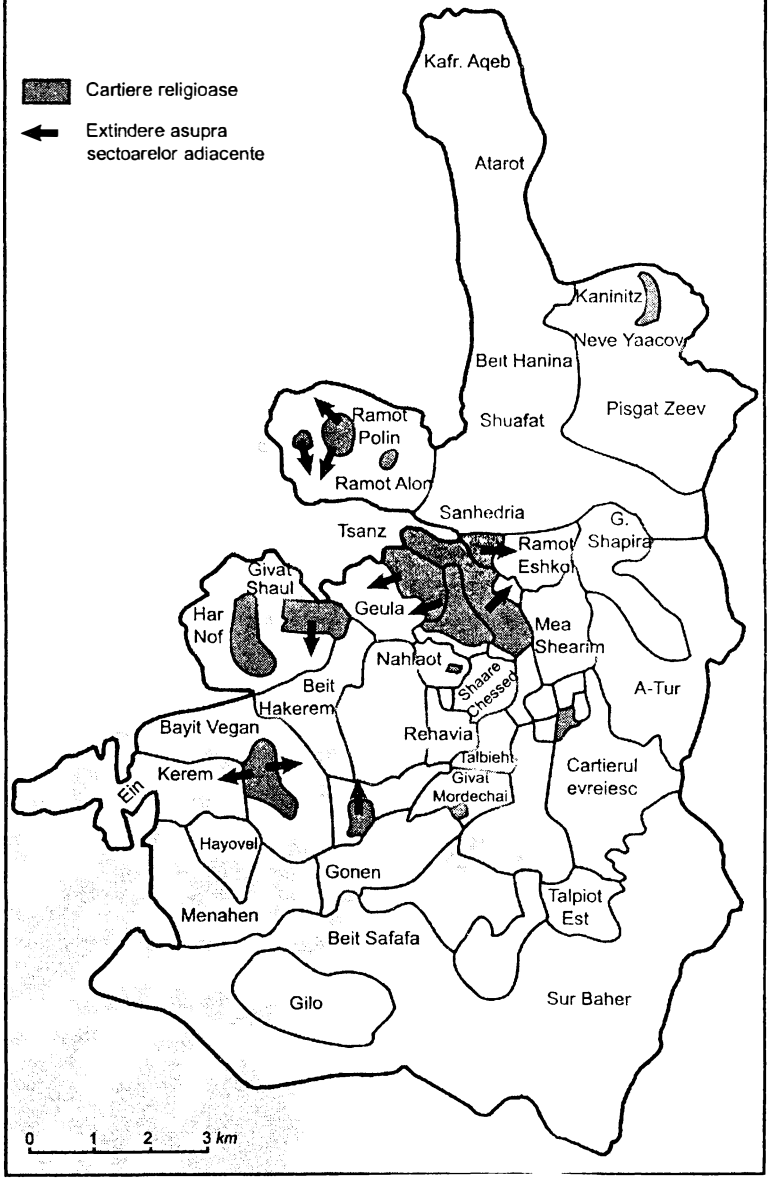

Între ortodocşii religioşi extremişti şi evreii laici, comunitatea religioasă evreiască este divizată în multiple grupări în funcţie de gradul de respectare a riturilor, obiceiurilor şi tradiţiilor, de atitudinea faţă de sionism, de adeziunea faţă de diferitele autorităţi.

Sporirea numărului populaţiei religioase a dus în ultimii zece ani la o cerere crescândă de locuinţe pentru aceste familii. Expansiunea lor teritorială s-a produs fie prin infiltrarea în cartierele adiacente, fie prin crearea de noi cartiere. Expansiunea lor a fost rodul unui proces lent, conform căruia un nucleu de familii şi de instituţii ortodoxe se instalează într-un cartier vecin neortodox provocând plecarea unui anumit număr de rezidenţi găsiţi aici. Infiltrarea ortodocşilor nu face decât să accelereze o emigraţie inevitabilă din cartierele în general vetuste din nordul oraşului, în vreme ce aceste cartiere, apropiate de centrele lor religioase şi sociale, atrag populaţia ortodoxă.

Această evoluţie a sfârşit prin a crea o majoritate ortodoxă într-o mare parte a nordului Ierusalimului. În unele locuri, invazia elementelor ortodoxe a provocat chiar plecarea elementelor religioase moderate. Fenomenul este însoţit adesea de diferite tensiuni şi chiar manifestări violente.

„Linia frontului" între cartierele din nordul Ierusalimului vizate de aceasta tendinţă, trece prin Romema, Mekhor Baruch şi cartierul Bukhara.

În noile cartiere, la solicitarea guvernului, au fost rezervate comunităţilor ortodoxe unele parcele de pământ şi s-au luat măsuri pentru a răspunde nevoilor lor specifice. Astfel, au fost create Ramot Polin în cartierul Ramot Allon sau Kyriat Kamenitz în Neve Yaakov. Este de aşteptat ca tot sectorul cuprins între Har Nof şi Givat Shaul să devină un important centru ortodox.

III. Ispitirile credincioşilor de pe Muntele Templului

Pentru evreii credincioşi, doar Reînvierea mesianică va putea să reconstruiască Templul lui Solomon, care cândva se ridica pe Muntele Templului din Ierusalim. Înainte de acest eveniment, accesul credincioşilor pe Munte trebuie să fie interzis. Însă pentru naţional-religioşii cei mai extremişti, accesul pe munte şi reclădirea Templului, ar grăbi venirea erei Reînvierii.

De aceea, în ciuda faptului că Muntele Templului găzduieşte moscheea El-Aksa şi Cupola Stâncii, diferite organizaţii naţionaliste religioase au încercat, de mai multe ori după 1970, să ţină acolo rugăciuni publice. Reprimate sever de autorităţile israeliene, revendicările „Credincioşilor de pe Muntele Templului" vizează obţinerea unui loc de cult care să fie primul jalon în procesul de reconstruire a Templului. Bătălia pentru Muntele Templului se înfăţişează astfel ca o tentativă a unui grup minoritar de naţional-religioşi extremişti de a crea noi realităţi, în detrimentul populaţiei musulmane.

Şi totuşi, multă vreme, naţional-religioşii avuseseră ambiţii mult mai modeste în cadrul mişcării sioniste. Ei îşi propuneau mai ales să reconcilieze credinţa religioasă cu naţionalismul evreiesc laic, în cadrul unui proiect de societate modernă. Ei fuseseră, timp de zeci de ani, aliaţii loiali ai partidului social-democrat Mapai şi ai coaliţiilor sioniste-socialiste. Această alianţă a permis naţional-religioşilor să-şi asume implementarea structurilor răspunzătoare pentru serviciile religioase — curţile rabinice însărcinate cu problemele statutului personal, funcţiile sacerdotale dependente de statutul civil şi organele de supervizare ale legilor dietetice religioase care trebuie respectate în locurile

publice. Pe lângă acestea, naţional-religioşii au obţinut privilegiul de a menţine o reţea de şcoli primare şi secundare religioase, sub egida Educaţiei Naţionale. În acest fel, în pofida ponderii lor relativ slabe (între 5 şi 8% din populaţia evreiască îi voteaza regulat, obţinând 9 locuri din 120 în Kneset la alegerile din 1996), naţional-religioşii au acumulat beneficii importante în schimbul conformismului lor politic.

Dornici de a fi o parte integrantă a societăţii, naţional-religioşii au adoptat modele în vigoare la laici, dar le-au marcat cu propria lor specificitate. Astfel, ei au creat organizaţii de tineret de tip pionieresc, au înfiinţat kibuţuri[62] (sate comunitare) şi moshavuri (sate cooperatiste) şi, mai târziu, o universitate modernă (Bar-Ilan). Elementul naţional-religios, care reprezintă la scară naţională o mică parte a populaţiei israeliene, este un factor important la Ierusalim, care rămâne o alegere privilegiată pentru imigranţii religioşi, datorită caracterului sfânt al oraşului. Naţional-religioşii au printre obiective misiunea de uniformizare culturală propovăduită de sionism şi încurajează utilizarea ebraicii moderne, chiar şi pentru studierea Textelor sacre. Rabinii naţional-religioşi difuzează un stil uniform şi „israelian" al rugăciunilor, pe care ei înşişi l-au pus în vigoare în sinagogi şi la serviciile divine oficiale. Această voinţă de integrare în societatea israeliană a antrenat dezbateri şi tensiuni.

Existenţa statului este percepută de către numeroşi naţional-religioşi drept o realitate purtătoare de semnificaţii religioase cruciale[63].

---

[62] Vezi E. Ben Rafaël, M. Konopnicki, P. Rambaud, *Le Kibboutz*, PUF, „Que sais-je?".

[63] Aran, 1986.

Această perspectivă a dus la apariţia, la începutul anilor '60, a unei noi generaţii de lideri naţional-religioşi opuşi liderilor aliaţi cu sioniştii laici şi preconizând atitudini mai militante. Războiul de Şase Zile, din 1967, şi caracterul său spectaculos, care a făcut ca accesul la principalele locuri sfinte ale iudaismului să fie eliberat, a avut un mare efect în cadrul polemicii create. Cucerirea Oraşului Vechi şi a Zidului Plângerii au fost percepute ca evenimentul extraordinar al existenţei Statului evreiesc contemporan. Ea a înclinat balanţa de partea tinerilor în disputa cu vechii conducători naţional-religioşi.

Inspirându-se din Biblie, ei au interpretat ca pe o obligaţie morală, religioasă şi politică, necesitatea de a încuraja grupele de pionieri pregătite să traducă în practică jurământul de credinţă al evreilor faţă de Ţara lui Israel. Acest mesaj a dus la crearea unor mişcări naţionaliste radicale, în primul rând a Blocului Credinţei (*Gouch Emounim*).

Mii de tineri au format astfel comunităţi in Cisiordania şi fâşia Gaza, adeseori forţând mâna guvernului. De aceeaşi provenienţă este majoritatea populaţiei din cartierul evreiesc reconstituit în Oraşul Vechi, precum şi numeroşii elevi ai academiilor religioase, răspândiţi pretutindeni unde s-a implantat populaţie evreiască[64].

Unii rabini aparţinând acestei orientări, făcând apel la mistica ebraică, au introdus chiar inovaţii teologice care mergeau până la ridicarea interdicţiei de a se săvârşi rugăciuni pe Muntele Templului. Faţă de situaţia creată de retragerea israelienilor dintr-o parte a Cisiordaniei şi din Fâşia Gaza ca urmare a Acordurilor de la Oslo, o parte dintre ei au adoptat poziţii radicale şi chiar violente.

---

[64] Friedman, 1982; Aran, 1985, 1987; Julien Bauer, *Les partis politiques religieux en Israël,* Paris, PUF, Que sais-je?", 1991.

Capitolul VI

EVREI ŞI ARABI

I. Primii douăzeci de ani (1967–1987)

După 1967, Ierusalimul a constituit, pentru mai mulţi ani, exemplul cel mai impresionant de coabitare între israelieni şi palestinieni, înainte ca antagonismele să apară.

Pentru israelieni, Ierusalimul este indivizibil şi nu poate fi decât capitala Statului evreu. Pentru palestinieni, Oraşul Sfânt trebuie să fie apanajul lumii musulmane şi al naţiunii arabe, dar în primul rând al poporului palestinian.

Opoziţia palestiniană faţă de ambiţiile israeliene se manifestă în multiple moduri, căci organizaţiile arabe din Ierusalim sunt numeroase. Mişcări, asociaţii şi organizaţii dintre cele mai diverse au proliferat după 1967, alcătuind o structură politică dintre cele mai solide. Sindicate, organizaţii filantropice (în special Semiluna Roşie), mişcări feministe, grupări de tineri, asociaţii profesionale, cluburi sociale sau sportive, sunt tot atâtea structuri care, sub aparenţa activităţilor civile sau voluntare, vehiculează influenţa naţionalistă şi permit încadrarea activă a locuitorilor. Cea mai mare parte a organizaţiilor îşi au cartierul general la Ierusalim. În apropierea oraşului, în vechea clădire a Uniunii Inginerilor din Ben Ganina se ţin şedinţele de coordonare unde se reunesc principalii lideri. O altă instanţă de coordonare cu sediul în Ierusalim este Consiliul pentru Învăţământ Superior, creat la începutul anilor 1970 o dată cu înmulţirea universităţilor din Teritoriile

arabe ocupate. În 1985 existau cinci universităţi cu peste 12 000 de studenţi, faţă de nici una în 1967. Totodată, la Ierusalim se află sediul ziarelor palestiniene *El Qods, Alshab* şi *Al Fayr*, care reflectă fidel pluralismul existent în sânul populaţiei palestiniene.

Dacă Ierusalimul este inima acestei intense activităţi, acest lucru se datorează în special statutului său de parte integrantă a Israelului; legile în regim de urgenţă precum şi responsabilitatea juridică a autorităţilor de ocupaţie, sunt mult mai limitate aici decât în teritorii. În plus, Ierusalimul constituie centrul politic, religios şi economic al Iudeii şi Samariei, iar după 1967 şi al fâşiei Gaza. Dar, fiind singurul mare oraş iudeo-arab, Ierusalimul este deopotrivă şi ţinta activităţilor teroriste. Un atentat sinucigaş de proporţii a fost cel din 1996, din autobuzul liniei 18, care a făcut peste 60 de victime şi a creat o veritabilă psihoză în rândul populaţiei.

În primii ani de după 1967, au fost luate măsuri de prezervare a caracterului istoric al Oraşului Vechi. Restaurarea vechiului cartier evreiesc nu a fost singura preocupare a autorităţilor israeliene. Starea generală a Oraşului Vechi şi în special a infrastructurii sale lăsate în paragină, constituia un pericol iminent pentru numeroase monumente istorice.

Până în 1967 aprovizionarea cu apă era insuficientă, de apă curentă beneficiind doar o treime din numărul familiilor. Din această cauză, apele uzate şi ploile puternice din timpul iernii nu se scurgeau destul de repede şi stagnau în reţeaua de canalizare. Municipalitatea Ierusalimului a procedat la construcţia unei reţele moderne de apă potabilă şi canalizare de care beneficiază 90% din clădirile Oraşului Vechi.

Reţeaua de curent electric şi cea telefonică, supraîncărcate din cauza necesităţilor unei populaţii în continuă creştere, au

fost şi ele complet înnoite. În sfârşit, cablurile subterane au înlocuit vechile antene aeriene de televiziune.

Atunci când au început aceste lucrări, municipalitatea a salvat de pericolul surpării numeroase clădiri vechi, consolidându-le cu ziduri de sprijin şi contraforţi. Sute de case din Oraşul Vechi au scăpat astfel de distrugere, notabil fiind cazul Bibliotecii Khalediah. Pentru a încheia acţiunea de renovare şi reconstrucţie, pavajele din asfalt şi beton au fost înlocuite cu cele din piatră.

În decursul anilor, contactele iudeo-arabe s-au amplificat în cercurile academice, în reuniunile politice ale stângii israeliene şi în asociaţiile economice. Figurile proeminente ale scenei politice arabe se află în legătură permanentă cu primarul evreu al Ierusalimului, precum şi cu responsabilii guvernamentali.

II. Consecinţele Intifadei

Intifada, aşa cum este numită Revolta Pietrelor, izbucnită pe 9 decembrie 1987 în Cisiordania şi Gaza, nu a ocolit nici Ierusalimul. Aceste tulburări au modificat serios relaţiile iudeo-arabe din Oraşul Sfânt, după douăzeci de ani de coexistenţă relativ paşnică.

Protestul popular[65] a luat la început forma unor mişcări spontane. Grupuri de tineri ridicau baricade în diferite locuri ale Oraşului Vechi şi aruncau cu pietre asupra vehiculelor israeliene ce treceau prin zonă. Nuclee de doi sau trei indivizi atacau instituţii — bănci sau servicii municipale —

[65] M. Romann şi A. Weingrod, *Living together separately, Arabs and Jews in Contemporary Jerusalem*, Princeton, Princeton University Press, 1991.

jefuind sau făcând acte de vandalism. Anumite cartiere din Oraşul Vechi luau uneori aspectul de cetate asediată ca urmare a intervenţiei forţelor de ordine. În unele cartiere evreieşti, locuitorii s-au organizat în miliţii de autoapărare. Mişcarea arabă de revoltă a luat amploare. A fost lansat cuvântul de ordine „boicot" împotriva a tot ce era israelian, inclusiv a tuturor funcţionarilor israelieni. Grevele comercianţilor şi cele din şcoli, campaniile de nesupunere civică şi refuzul plăţii impozitelor s-au multiplicat.

Evreii au încetat să se mai deplaseze în cartierele arabe şi au renunţat în marea lor majoritate să mai frecventeze magazinele şi locurile turistice unde nu se simţeau în siguranţă.

La rândul lor, arabii aflaţi în cartierele evreieşti trebuiau să suporte repetate controale poliţieneşti şi măsurile vexatorii destinate a preveni riscul unor atentate.

Deoarece Intifada se prelungea, au fost recreate formele de coexistenţă. Muncitorii palestinieni au fost cei dintâi care au revenit la locurile lor de muncă, în vreme ce produsele israeliene au început să se regăsească în pieţele arabe.

Destinderea a fost perceptibilă în mod special la Ierusalim, deoarece principalii lideri ai Intifadei erau locuitori ai oraşului. Unii dintre aceştia se arătau chiar ca eventuali interlocutori ai unui dialog cu israelienii.

Organele administrative ale municipalităţii Ierusalimului au continuat să funcţioneze în cartierele Oraşului Vechi, acolo unde se găseşte un mare număr de institutori, funcţionari municipali, magistraţi ori agenţi de poliţie, angajaţi de instituţiile locale israeliene.

Această atitudine pragmatică nu ascundea totuşi antagonismul profund şi interesele divergente. Arabii se

considerau sub ocupaţie militară, în timp ce evreii continuau să vorbească despre un oraş israelian „reunificat".

Caracterul sfânt pentru evrei, musulmani şi creştini al oraşului nu putea decât să amplifice această tensiune. Chestiuni care în mod normal nu implică decât recursul la puterea locală, au devenit probleme pe agenda celor mai înalte instanţe naţionale, confesionale sau chiar internaţionale.

Viaţa politică din Oraşul Vechi se caracterizează printr- un tiraj mare de jurnale şi prin manifestarea activităţii unor cercuri intelectuale şi politice. Şcolile şi colegiile s-au multiplicat devenind pepiniere ale diverselor formaţiuni naţionaliste palestiniene, foarte active în pofida ameninţărilor cu închiderea, frecvent avansate de autorităţile israeliene, preocupate de a păstra controlul asupra tuturor sectoarelor Ierusalimului.

Social-democratul Teddy Kollek, care conducea deja Primăria în 1967, atunci când israelienii şi-au extins controlul asupra Oraşului Vechi şi a rămas în funcţie până în 1994, a instaurat o tradiţie a raporturilor directe între demnitarii municipalităţii şi figurile de seamă ale marilor familii palestiniene. T. Kollek a pus în practică în Oraşul Vechi proiecte de dezvoltare, pentru a demonstra grija administraţiei israeliene faţă de rezidenţii palestinieni. În unele cazuri, administraţia a mers până într-acolo încât a susţinut acţiunea în justiţie a unor rezidenţi arabi aflaţi în litigii de proprietate cu evrei[66].

Ca urmare a acestei politici, o minoritate destul de însemnată dintre palestinieni (între 14 şi 22%) au participat la alegerile municipale, în ciuda interdicţiei venite din partea naţionaliştilor. Ne putem întreba care a fost impactul

[66] Benvenisti, 1976, 1986.

pe care acordurile interimare israelo-palestiniene l-au produs asupra climatului relaţiilor dintre evrei şi arabi la Ierusalim. Se pare că aceştia din urmă au perceput doar parţial avantajele noii situaţii. La alegerile pentru Consiliul Autorităţii Palestiniene din ianuarie 1996, ei n-au arătat decât puţin entuziasm în privinţa participării la vot. Dacă rata participării a variat între 69 şi 85% în Cisiordania şi Gaza, doar 40% dintre alegătorii palestinieni din Ierusalim s-au exprimat. Se ştie totuşi cât de mult contează statutul Ierusalimului în cadrul procesului de reglementare definitivă a conflictului dintre israelieni şi palestinieni.

Arabii palestinieni din Ierusalim se confruntă probabil cu o dilemă pe care alţi palestinieni nu o au. Locuind în singura aglomerare anexată la Israel dintre teritoriile cucerite în 1967, ei trebuie să facă faţă unei alegeri dificile: să se alăture societăţii şi regimului palestinian creat în Cisiordania şi Gaza ca urmare a Acordurilor de la Oslo sau, dimpotrivă, rămânand arabi israelieni, să adopte statutul de minoritate naţională.

Conform studiilor efectuate[67], nu este exclusă posibilitatea ca palestinienii din Oraşul Vechi să opteze finalmente pentru modelul arabilor israelieni[68]. În ochii lor însă, identitatea israeliană nu va putea fi concepută decât subordonată celei arabo-palestiniene, care va rămâne primordială. Realitatea arată că, de la începerea Intifadei, la Ierusalim s-a instaurat o „geografie a fricii". Evreii şi arabii nu se deplasează decât cu teamă dincolo de frontiera care îi separă şi le accentuează divizarea.

Paradoxal, grevele şi opririle activităţilor comerciale din Ierusalimul de Est au sporit numărul vizitatorilor arabi în

[67] Spolsky şi Cooper.

[68] M. Romann, *op. cit.*, p. 240.

partea evreiască a oraşului. Este vorba, în special, în cazul clasei înstărite, de necesitatea de a se aproviziona în Ierusalimul de Vest, eliberându-se, măcar provizoriu, de constrângerile Intifadei.

Revolta palestiniană din Ierusalim a spulberat, în parte, iluziile israelienilor conform cărora arabii din Ierusalimul de Est vor sfârşi prin a se obişnui cu statutul lor, sub suveranitate israeliană.

Cu toate acestea, Intifada a fost cu mult mai puţin violentă şi mai puţin generalizată la Ierusalim decât în Gaza şi Cisiordania. Acţiunile Intifadei s-au produs aici, în general, la iniţiativa palestinienilor care trăiau în tabere de refugiaţi şi în satele de la periferia oraşului. Numărul victimelor arabe rezultate în urma confruntării cu forţele de securitate israeliene a fost în mod sensibil inferior la Ierusalim în comparaţie cu celelalte regiuni. Sistemul administrativ israelian din Ierusalim a fost foarte puţin afectat, iar şcolile arabe nu au fost închise în totalitate.

Evreii şi arabii au căutat permanent mijloacele de a-şi satisface interesele economice mutuale. Deoarece evreii se tem să se deplaseze în cartierele comerciale arabe, unii comercianţi arabi şi-au apropiat afacerile de linia de demarcaţie etnică, pentru a-şi face produsele mai accesibile. Totodată ei încearcă să-şi desfacă mărfurile prin intermediari evrei. Tot aşa, pentru a compensa declinul cererii arabe, oamenii de afaceri evrei fac apel la intermediari arabi, fără a încerca să camufleze originea israeliană a produselor lor.

Aşadar, chiar în perioadele de criză, pot fi găsite soluţii pragmatice pentru a evita ruptura totală între comunităţi.

Capitolul VII

IERUSALIMUL: ASPECTE JURIDICE ŞI PERSPECTIVE POLITICE[69]

Se afirmă de obicei că Ierusalimul ridică problemele cele mai complexe în cadrul negocierilor de pace. Oraşul este sfânt pentru toate cele trei mari religii monoteiste şi, în consecinţă, pentru sute de milioane de oameni din afara oraşului. El este, în plus, obiect al conflictului dintre revendicările naţionale a două popoare: israelienii şi arabii palestinieni.

I. Istoria Ierusalimului din punct de vedere juridic

Palestina a făcut parte din Imperiul otoman între 1517 şi 1917. Ierusalimul a început să aibă populaţie evreiască majoritară din 1830. Locurile sfinte fiind mereu obiect de conflict, autorităţile otomane au încercat să reglementeze diferendele publicând în 1852 edictul de *statu quo*, care va fi inclus în tratatul de pace de la Paris, din 1856, precum şi în cel de la Berlin, din 1878. Principiile enunţate de acest document au fost extinse de autorităţile mandatare britanice pentru Zidul occidental (Zidul Plângerii) şi pentru Mormântul Rahelei. Nici Declaraţia Balfour din 1917, nici termenii mandatului acordat de către Societatea Naţiunilor Marii Britanii, nu fac referire la Ierusalim. Cu toate acestea, autorităţii mandatare i se recomanda, în articolele 13

[69] Ruth Lapidot, *Israel Law Review*, vol. 28, 1994, p. 401–434.

şi 14, să menţină drepturile existente în locurile sfinte şi să asigure libertatea de acces la ele.

Începând cu 1924, toate chestiunile relative la locurile sfinte au devenit de competenţa Înaltului Comisar britanic. În timpul celor treizeci de ani de Mandat britanic, au fost propuse numeroase soluţii menite să rezolve problema Ierusalimului[70].

Între anii 1917 şi 1936, puterea mandatară s-a străduit să aplice prevederile Mandatului şi să respecte angajamentele luate în privinţa locurilor sfinte, în pofida tensiunilor şi conflictelor din sânul populaţiei locale. Revoltele arabe din 1920 şi manifestările de violenţă din 1929, a căror scânteie a constituit-o controversa în legătură cu Zidul occidental, erau primele indicii ale dificultăţilor acestei sarcini. Între 1936 şi 1939, Ierusalimul a devenit nodul conflictului dintre sionişti şi naţionaliştii arabi. La sfârşitul celui de Al Doilea Război Mondal, chestiunea Ierusalimului s-a transformat în problemă internaţională. Arabii afirmau, cu tot mai multă vigoare, caracterul arab al Ierusalimului[71].

În ziua de 29 noiembrie 1947, Adunarea Generală a ONU a adoptat Rezoluţia 181 asupra viitoarei organizări a Palestinei, rezoluţie care, in capitolul III, tratează problema Ierusalimului. Adunarea Generală recomanda înfiinţarea unui „*corpus separatum* sub regim internaţional special", administrat de către Naţiunile Unite. În plan economic, oraşul trebuia să fie unit cu Statul evreu şi cu Statul arab, care urmau să ia fiinţă în urma recomandării Adunării Generale.

---

[70] Alisa Ginio, *Plans for the Solution of the Jerusalem Problem*, în Kraemer, *op. cit.*, p. 41–71.

[71] Colocviul juriştilor arabi asupra Palestinei, *La question palestinienne*, Alger, 1968, p. 126–134.

Acceptată de responsabilii Comunităţii evreieşti, această rezoluţie a Adunării Generale a fost respinsă de către arabi. Fără întârziere, ei au atacat aglomerările evreieşti, inclusiv cartierele evreieşti din Ierusalim.

Pe 14 mai 1948, reprezentanţii Comunităţii evreieşti din Palestina au proclamat înfiinţarea Statului Israel. Această declaraţie nu făcea referire la Ierusalim, dar afirma angajamentul Israelului de a păstra locurile sfinte pentru toate religiile. Bătălia pentru Ierusalim[72] a dus la divizarea oraşului şi la acordurile de armistiţiu între Israel şi Iordania. Aceasta din urmă nu avea să respecte acordul special încheiat sub auspiciile ONU în ceea ce priveşte enclava evreiască de pe Muntele Scopus[73].

Aplicarea legilor israeliene în sectorul occidental al Ierusalimului se bazează pe măsurile juridice luate în 1948[74]. La sfârşitul anului 1949, ca urmare a unei dezbateri asupra Ierusalimului care a avut loc la Adunarea Generală ONU, David Ben Gurion, primul ministru al Israelului, a anunţat în Kneset că Ierusalimul a devenit parte inseparabilă a Statului Israel. Knesetul a aprobat această declaraţie, completând-o prin alegerea Ierusalimului drept capitală a Israelului.

Conform rezoluţiei adoptate la Conferinţa de la Ierihon, care i-a reunit în 1950 pe demnitarii din teritoriile cucerite de Iordania în 1948, regele Iordaniei a proclamat anexarea Cisiordaniei la regatul său, inclusiv sectorul estic al Ierusalimului.

Între 1952 şi 1967, ONU s-a preocupat foarte puţin de chestiunea Ierusalimului. În timpul Războiului de Şase Zile, Israelul a replicat atacurilor iordaniene asupra Ierusalimului

---

[72] Vezi *supra*, p. 21–23.

[73] Doc. ONU S/3015, 25 mai 1953.

[74] R. Lapidot, *op. cit.*, p. 406.

de Vest şi a preluat controlul Ierusalimului de Est. În acest caz, asupra problemei definirii agresorului s-a născut o dispută ce opune, pe de o parte pe juriştii israelieni şi o bună parte a celor occidentali, iar pe de altă parte pe juriştii arabi.

Atunci când luptele au luat sfârşit, au fost luate diverse măsuri în vederea includerii Ierusalimului de Est sub jurisdicţia israeliană.

O seamă de oameni politici şi experţi în drept internaţional au exprimat opinii divergente asupra statutului legal al Ierusalimului, opinii adesea dictate de propriile lor poziţii ideologice vizavi de conflictul israeliano-arab[75].

II. Aplicarea dreptului israelian

Statutul juridic al Ierusalimului este încadrat în dreptul israelian prin trei legi adoptate de Kneset pe 27 iunie 1967, şi completate de o ordonanţă guvernamentală:

---

[75] Moshe Hirsch, Deborah Housen Couriel, Ruth Lapidoth, *Whiter Jerusalem*, The Hague, Martinus Nyhoff Publishers, p. 15–21; E. Lauterpacht, *Israel and the Holy Places*, Londra, 1968; M. I. Gruhin, Jerusalem, Legal and Political Dimension in a Search for Peace, 1980, 12 Case Western...; A. Cassese, *Legal Consideration in the International Status of Jerusalem*, vol. 3 (1986), p. 13, 23–28; Prinţul Hassan ben Talal, *A study of Jerusalem*, Londra, Longman, 1979, p. 24–27; Henry Cattan, *Jerusalem*, New York, St. Martin's Press, 1981, p. 104, 107; G.I.A.D. Draper, vezi nota 44, p. 412; Julius Stone, *No Peace-No War in the Middle East*, Sydney, Legal Problems of the First Year, 1969; Y. Blum, The Juridical Status of Jerusalem, the Hebrew University of Jerusalem, februarie 1974; Daniel Rubinstein, *The Jerusalem Municipality under the Ottomans, British and Jordanian*, în J.L. Kraemer, *op. cit.* p. 72–99; Y. Dinstein, *Zion in International Law shall be Redeemed*, Hapraklit 27, 1971, p. 5; W.T. Mallison şi S.V. Mallison, *The Palestine Problem in International Law and World Order*, 1986, p. 171–173.

Prima lege: Amendamentul 11 la Ordonanţa privind legea şi administraţia, 1967–5727: „Aplicarea legii 11 B. Legea, jurisdicţia şi administraţia Statului se vor întinde asupra întregii porţiuni a lui Ereţ Israel, desemnată prin decret guvernamental."

A doua zi după adoptarea amendamentului 11, guvernul a publicat decretul nr. 1 privind jurisdicţia şi administraţia, 1967–5727 (publicat în *Jurnalul Oficial, Kovetz Hatakanot*, 2064, 28 iunie 1967, p. 2690):

„Porţiunea din Ereţ Israel descrisă în anexă devine, în virtutea prezentelor, o regiune unde legea, jurisdicţia şi administraţia Statului vor fi în vigoare".

Regiunea definită în anexă era Ierusalimul de Est.

A doua lege: Decretul privind municipalităţile (Amendamentul nr. 6, 1967–5727) permite guvernului să extindă limitele municipale ale Ierusalimului. Guvernul publică declaraţia asupra Ierusalimului (Extinderea limitelor oraşului 1967–5727 *Kovetz Hatakanot*, 2065, p. 2694) care extinde limitele oraşului Ierusalim până la cele menţionate în anexa Decretului nr. 1 privind jurisdicţia şi administraţia.

A treia lege: Lege privind protejarea locurilor sfinte, 1967–5627[76].

Protejarea locurilor sfinte:

1) Locurile sfinte vor fi protejate contra oricărei profanări sau violări, sau contra oricărei atingeri asupra libertăţii de acces a adepţilor diferitelor religii care consideră aceste locuri drept sacre.

Delicte:

2a) Orice persoană care profanează un loc sfânt este pasibilă de o pedeapsă de şapte ani închisoare.

2b) Orice persoană care acţionează în scopul de a împiedica liberul acces la locurile sfinte al adepţilor diferitelor

[76] Adoptată de Kneset pe 19 Sivan 5727 (27 iunie 1967) şi publicată în *Sefer-ha-chukkim*, nr. 499, pe 20 Sivan 5727 (28 iunie 1967), p.75.

religii, sau care aduce atingere credinţei lor, este pasibilă de o pedeapsă de cinci ani închisoare.

3) Această lege se adaugă şi nu poate contraveni nici unei alte legi.

Aplicare şi reglementare:

4) Ministrul Religiilor însărcinat cu aplicarea prezentei legi poate, după consultarea sau la propunerea reprezentanţilor diferitelor religii implicate şi cu acordul Ministerului Justiţiei, să introducă reglementări relative la orice chestiune privitoare la această aplicare.

Efect:

5) Prezenta lege intră în vigoare în momentul adoptării sale de către Kneset.

Levi Eshkol	Schneur Zalman Shazar	Zerach Warhaftig
Prim-ministru	Preşedintele Statului	Ministrul Religiilor

Trebuie totuşi să remarcăm faptul că legea israeliană, aplicată locuitorilor din Ierusalimul de Est, le acorda acestora anumite facilităţi: aici programul şcolar iordanian rămânea în vigoare, iar dinarul iordanian avea acelaşi statut cu şekelul israelian. De asemenea, cetăţenia israeliană nu era impusă rezidenţilor din Ierusalimul de Est, această problemă rămânând la libera alegere a fiecăruia.

Limitele municipale ale Ierusalimului au fost extinse de la Atarot în nord, la Mormântul Rachelei în sud, şi de la Eim Kerem în vest, la pantele Muntelui Scopus în est. Aceste măsuri au provocat vii critici din partea diferitelor instituţii ale ONU. Rezoluţiile 242 din 1967 şi 338 din 1973 ale Consiliului de Securitate nu făceau referire la Ierusalim. Nu o făceau nici acordurile de la Camp David din 1978 dintre Israel şi Egipt. În acest caz, era vorba de

divergenţe profunde între părţi, divergenţe care au răzbătut cel mai vizibil în schimbul de scrisori anexe ale acordului.

Dlui Preşedinte al Statelor Unite
Camp David
Turmont, Maryland 17 septembrie 1978

Stimate domnule Preşedinte,

Am onoarea să vă informez, domnule Preşedinte, că în ziua de 18 iunie 1967, Parlamentul israelian (Knesetul), a promulgat şi adoptat o lege conform căreia: „Guvernul este în măsură, de acum încolo, să aplice prin decret legea, jurisdicţia şi administraţia Statului pe tot cuprinsul lui Ereţ Israel (teritoriul Israel Palestina)."

Pe baza acestei legi guvernul israelian a decretat în iulie 1967 indivizibilitatea Ierusalimului, capitală a Israelului.

Cu sinceritate,
Menahem Begin

Faţă de această luare de poziţie a primului ministru israelian, preşedintele egiptean A. Saadat a răspuns: „Ierusalimul arab este parte integrantă a Cisiordaniei şi va trebui pus sub suveranitate arabă." Dar el afirma, de asemenea, că „funcţiile esenţiale ale oraşului ar trebui să fie indivizibile, iar un consiliu municipal comun, compus dintr-un număr egal de membri israelieni şi arabi ar putea superviza bunul mers al acestor funcţii. În acest mod, oraşul nu ar mai fi divizat".

Legea privind Ierusalimul, din 30 iulie 1980, calificată drept „lege fundamentală", nu a făcut decât să consfinţească

situaţia juridică existentă. Semnificaţia acestei legi este politică şi declarativă, ea codificând o legislaţie şi o jurisprudenţă deja existente.[77] Spre deosebire de teritoriile ocupate de Israel în timpul Războiului de Şase Zile, oraşul Ierusalim se află sub administraţie civilă şi nu militară. La rândul ei, Curtea Supremă a Israelului consideră că oraşul unificat a devenit, începând cu 28 iunie 1967, parte integrantă din Israel: „Puterea Statului de a impune legislaţia, jurisprudenţa şi administraţia sa oriunde pe teritoriul lui Ereţ Israel, constituie, în principiu, un act de suveranitate."[78]

Lege fundamentală: Ierusalim, 30 iulie 1980

1) Întregul Ierusalim reunificat este capitala Israelului.

2) Ierusalimul este sediul preşedintelui Statului, al Knesetului, al Guvernului şi al Curţii Supreme.

3) Locurile sfinte vor fi protejate de orice profanare sau oricare atingere susceptibilă să violeze libertatea de acces a diferitelor religii la locurile care le sunt sacre, sau să lovească în sentimentele lor faţă de aceste locuri.

4) a) Guvernul va veghea la dezvoltarea şi la prosperitatea Ierusalimului şi la binele locuitorilor săi, prin alocarea de resurse speciale, inclusiv o alocaţie anuală acordată de Primăria Ierusalimului (alocaţia Capitalei), în urma autorizaţiei comisiei de finanţe a Knesetului.

b) Ierusalimul va face obiectul unor acţiuni preferenţiale din partea autorităţilor Statului, pentru dezvoltarea oraşului în domeniul economic, precum şi în alte domenii.

c) Guvernul va instala un organism şi servicii speciale în vederea punerii în aplicare a prezentului articol.

---

[77] Stephen Adler, *La Loi sur Jérusalem*, Paris, p. 3.

[78] Comentariu al lui A. Shaki asupra deciziei pronunţate pe 10 martie 1969 în dosarul Hanzalis, *Chinet*, 1971, p. 356.

Deşi această lege nu aducea nimic nou, ea a suscitat dezaprobarea comunităţii internaţionale[79], Consiliul de Securitate cerând membrilor săi să-şi mute ambasadele de la Ierusalim. Treisprezece ambasade au părăsit astfel oraşul. În 1984, ambasadele Costa Ricăi şi El Salvadorului au revenit în Ierusalimul de Vest.

Iniţiativa de pace din septembrie 1982 a preşedintelui american Ronald Reagan afirma necesitatea ca Ierusalimul să rămână indivizibil, statutul său final să facă obiectul negocierilor, în vreme ce locuitorilor Ierusalimului de Est trebuia să li se permită participarea la alegerile pentru autonomia palestiniană din Cisiordania şi Gaza.

Întâlnirea arabă la vârf de la Fez, din septembrie 1982, cerea retragerea Israelului din toate teritoriile ocupate, inclusiv din „Ierusalimul arab" şi crearea unui stat palestinian având Ierusalimul drept capitală. În noiembrie 1988, la Alger, declaraţia OEP (declaraţie de independenţă) reitera aceleaşi obiective.

A) Jurisprudenţa Curţii Supreme privind protecţia accesului şi rugăcinii la locurile sfinte. Legea asupra protecţiei locurilor sfinte a ridicat probleme juridice în ceea ce priveşte semnificaţia „libertăţii de acces", aşadar a libertăţii propriu-zise la locurile sfinte şi a dreptului oricui de a se ruga acolo.

Litigiile legate de „libertatea de acces" au plecat toate de la dorinţa exprimată de evrei de a merge să se roage pe Muntele Templului. Nici un membru al unei alte religii nu a intentat proces pentru refuz de acces la un loc sfânt. Consiliul religios musulman, care controlează şi administrează Muntele Templului (cu excepţia unei intrări controlate de autorităţile israeliene) interzice rugăciunea evreilor

[79] Rezoluţia 478 a Consiliului de Securitate din 20 august 1980.

pe Muntele Templului, dar permite acestora accesul în afara orelor când are loc rugăciunea musulmanilor.

Asupra deciziei dacă un evreu are dreptul de a se ruga pe Muntele Templului, Curtea Supremă a adoptat hotărârea în procesul „Societatea naţionalistă contra ministrului Poliţiei" 5270–1970, 24 Curtea Supremă, 141, vol.2.

Atunci când, în iunie 1967, Ierusalimul a fost reunificat, autorităţile religioase evreieşti au apreciat că evreii nu ar trebui să se roage pe Muntele Templului din raţiuni de puritate religioasă. Într-adevăr, ei ar fi riscat să comită sacrilegiul de a strivi sub paşii lor locul Sfântului Sfinţilor, al cărui amplasament exact este necunoscut. Consiliul religios musulman se opunea la rândul său prezenţei evreilor pe Muntele Templului şi dreptului lor de a se ruga acolo, pentru a se evita interferenţa lor cu rugăciunile musulmane.

Curtea a fost unanimă în a susţine că evreii aveau dreptul să se roage pe Muntele Templului. Totuşi, majoritatea judecătorilor a fost de părere că Muntele Templului, fiind o zonă foarte sensibilă, guvernul era îndreptăţit să considere că pacea şi securitatea nu puteau fi garantate dacă se autorizau rugăciunile evreieşti. Aceşti judecători acceptau opinia guvernului şi anume că rugăciunile evreilor ar risca să declanşeze dezordini şi tulburări în rândul arabilor.

B) Conflicte între Bisericile creştine, tranşate de tribunalele israeliene. Legislaţia israeliană se bazează pe principiul *statu quo*-ului. Sarcina autorităţilor israeliene este îngreunată de faptul că ele trebuie să ţină cont de punctele de vedere a douăsprezece congregaţii creştine.

Procesul Mautran, membru al Bisericii Ortodoxe Copte din Ierusalim contra ministrului Poliţiei, episcopului etiopian al Ierusalimului şi altora, 5721–1971, Curtea Supremă, 25 decembrie,

vol. 1, se referea la un conflict între copţi şi etiopieni, pe tema posesiunii şi proprietăţii asupra unei porţiuni din Biserica Sfântului Mormânt. Această porţiune era în posesia copţilor, dar în timpul celebrării Paştilor de către aceştia şi în absenţa lor de la faţa locului, etiopienii au schimbat broaştele de la intrări şi i-au împiedicat pe copţi să reintre. Poliţia a refuzat să restituie amplasamentul copţilor, preferând să se adreseze justiţiei.

Curtea a decis că poliţia trebuie să asigure reintrarea copţilor în porţiunea lor de biserică; dat fiind că aceasta se aflase în posesiunea lor până în momentul când le fusese luată cu forţa şi că forţa nu poate fi utilizată pentru a dobândi în posesie un bun. Aşadar metoda corectă pentru a rezolva o problemă de posesie în cazul unui loc sfânt s-a dovedit a fi recurgerea la justiţie pentru a soluţiona litigiul.

III. Ierusalimul şi procesul de pace

1. Conferinţa de la Madrid pentru pace în Orientul Mijlociu. Dorind să evite toate îngrădirile drepturilor sale asupra Ierusalimului, guvernul israelian a solicitat ca statutul Ierusalimului să nu fie inclus în agenda negocierilor şi ca nici un rezident din Ierusalim să nu fie inclus în delegaţia palestiniană. La rândul său, delegaţia palestiniană a insistat în favoarea participării la negocieri a delegaţilor din Ierusalimul de Est şi pentru discutarea aplicării regimului autonom în Ierusalimul de Est.

Invitaţia la Conferinţa de la Madrid nu face în nici un fel referire la Ierusalim, dar, în corespondenţa cu palestinienii, Statele Unite lăsau deschisă posibilitatea de a se răspunde revendicărilor acestora asupra Ierusalimului.

În cadrul negocierilor bilaterale care au urmat Conferinţei de la Madrid, Israelul a acceptat, în mai 1993, participarea în delegaţia palestiniană a lui Feisal al-Husseini, rezident în

Ierusalim, precum şi participarea rezidenţilor din Ierusalimul de Est la alegerile pentru autoritatea autonomă.

2. Declaraţia de principii din 1993. Declaraţia de principii de la Oslo din septembrie 1993 menţionează de două ori Ierusalimul: „Palestinienii din Ierusalim care locuiesc în oraş vor avea dreptul să participe la procesul electoral, în conformitate cu un acord care va fi convenit între cele două părţi" (anexa 1).

Cu toate acestea, conform articolului V (3), statutul Ierusalimului nu trebuie să facă obiectul discutiilor în timpul perioadei interimare, ci cu ocazia negocierilor privind statutul permanent. OEP a acceptat excluderea oraşului de sub jurisdicţia Autorităţii Palestiniene Autonome interimare.

Despre ce Ierusalim era vorba? Putem presupune că discuţia nu se va referi decât la Ierusalimul de Est, dar nu este imposibil ca palestinienii, uzând de drepturile refugiaţilor care au părăsit această parte a oraşului, să emită revendicări asupra Ierusalimului de Vest.

Însă problema crucială se referă la limitele Ierusalimului: este vorba de cele ale Mandatului britanic, despre cele stabilite prin Acordurile de armisiţiu din 1949 între Israel şi Iordania, sau de cele adoptate de Israel după unificarea oraşului în iunie 1967?

Locurile sfinte, găsindu-se în majoritatea lor în Oraşul Vechi, nu sunt precizate în această definiţie. În schimb, chestiunea riscă să se pună în legatură cu noile cartiere evreieşti create după 1967. Nu este exclus ca părţile să accepte lărgirea teritoriului oficial al Ierusalimului, măsură care ar oferi un interes economic sporit şi ar permite o mai bună planificare a transporturilor şi comunicaţiilor. Fără a mai pune la socoteală posibilitatea unui compromis

satisfăcător aspiraţiilor naţionale ale părţilor. Într-un mare Ierusalim, instituţiile naţionale ale celor două părţi ar putea, poate, să coexiste. Negocierile ar trebui să se poarte, în principal, asupra aspiraţiilor naţionale, locurilor sfinte şi administraţiei municipale.

Palestinienii din Ierusalim puteau participa la alegerile din 20 ianuarie 1996 pentru Consiliul Autorităţii Palestiniene, fără a putea fi aleşi, contrar dorinţei exprimate cu ocazia negocierilor de la Oslo din 1991 asupra declaraţiei de principii. Dezbaterea s-a purtat de asemenea asupra amplasării urnelor, considerate a nu fi la îndemâna alegătorilor şi asupra formei cutiilor de scrisori instalate în oficiile poştale.

Casa Orientului, care pentru palestinieni serveşte ca reprezentanţă a OEP la Ierusalim, nu conteneşte a fi obiectul ameninţărilor cu închiderea din partea autorităţilor israeliene. Acestea văd în ea un simbol incompatibil cu afirmarea suveranităţii lor asupra Oraşului Sfânt.

3. Ierusalimul în cadrul tratatului de pace din 1994 între Israel şi Iordania. Declaraţia comună de la Washington din 25 iulie 1994 a fost urmată de tratatul de pace dintre Israel şi Iordania, semnat pe 26 octombrie 1994. Cele două texte conţin o dispoziţie similară care asigură accesul la locurile de interes istoric sau religios. Conform declaraţiei de la Washington, Israelul recunoaşte rolul privilegiat al Regatului Haşemit al Iordaniei în administrarea locurilor sfinte ale Islamului din Ierusalim. Atunci când vor avea loc negocieri privind statutul permanent, aşa cum a fost el enunţat în declaraţia de principii, Israelul va acorda prioritate rolului istoric al Iordaniei.

Iordania joacă un rol important în privinţa gestiunii principalelor locuri sfinte musulmane care se găsesc pe

Muntele Templului, zonă practic autonomă sub administraţia Waqf, care depinde de autorităţile iordaniene. Această stare de lucruri atrage serioase contestări din partea palestinienilor.

4. Perspective politice. Lupta politică pentru Ierusalim, prevăzută pentru 1996, a fost amânată. În ajunul alegerilor israeliene din mai 1996, era de aşteptat, în cadrul procesului de pace în derulare, deschiderea negocierilor privind termenii unui compromis acceptabil pentru toate părţile. Orice fel de reîmpărţire teritorială a oraşului părea a ieşi din discuţie.

După opinia lui Ruth Lapidot[80], era necesar ca negocierile să se concentreze asupra a trei teme principale: aspiraţiile naţionale, locurile sfinte şi administraţia municipală, orice discuţii despre suveranitate fiind necesar a fi evitate, pentru a face loc unui acord asupra unei suveranităţi funcţionale, diferenţiale, asociate sau partajate.

Mai multe instituţii universitare au elaborat studii privind Ierusalimul. Aceste studii au fost realizate la cererea guvernului israelian şi a autorităţii palestiniene[81].

Platformele electorale ale principalelor partide politice israeliene respingeau orice posibilitate de negociere asupra statutului Ierusalimului. Totuşi, pe când dreapta israeliană acuza guvernul laburist că intenţiona să redivizeze oraşul[82], se pare că israelienii şi palestinienii studiau în

---

[80] *Israel Law Review, op. cit.* p. 428–430.

[81] *Jerusalem Post,* 28 februarie–5 martie 1996.

[82] Conform lui David Bar-Ilan, *Jerusalem Post* din 29 mai–4 iunie 1996, cotidianul *Al Nahar* din 26 aprilie 1996 anunţa că un oficial palestinian foarte apropiat lui Arafat ar fi dezvăluit că un acord de principiu fusese stabilit între Israel şi autoritatea palestiniană privind viitorul Ierusalimului de Est. În termenii acestui acord era prevăzută o dislocare a forţelor israeliene din Oraşul Vechi.

secret alternativa de a extinde teritoriul municipal, înglobând toate suburbiile palestiniene[83]. Era vorba de a împărţi acest teritoriu lărgit în două administraţii paralele, palestiniană şi israeliană, sub suveranitate globală israeliană.

În plus, ziarul *Yediot Ahronot* evoca proiectul de creare a două Ierusalimuri, cel actual, de Vest şi de Est, rămânand unificat în calitate de capitală a Israelului. Palestinienii ar urma să-şi instaleze, la rândul lor, propria capitală Al Qods în afara teritoriului suveran al Israelului, în suburbiile palestiniene, în principal la Abu Dis. Acestea formau deja, înainte de 1967, „districtul Al Qods". Liberul acces al palestinienilor la locurile sfinte musulmane şi creştine din Ierusalimul israelian ar urma să fie asigurat.

Revenirea la putere a Likudului, puţin dispus la concesii în privinţa Ierusalimului şi susţinut de către partidele religioase, i-a liniştit pe israelienii îngrijoraţi de perspectiva pierderii suveranităţii asupra Ierusalimului, capitala indivizibilă a Statului Israel. În schimb, noua orientare politică a Israelului îi preocupă pe cei care văd în ea o ameninţare pentru continuarea procesului de pace[84].

În condiţiile în care lumea arabă se mobilizează pentru a reafirma susţinerea sa faţă de proiectul creării unui stat palestinian având Ierusalimul de Est drept capitală, comentatorii evocă posibilitatea constituirii în Israel a unui guvern de uniune naţională, în vederea reluării negocierilor asupra dosarelor rămase în suspensie. Printre ele, subiectul cel mai delicat este cel al Ierusalimului.

---

[83] Renée Anne Gutter, *La Libre Belgique*, 23 mai 1996.

[84] În septembrie 1996, problema şanţului arheologic din lungul Zidului occidental, a degenerat în tulburări sângeroase, în cursul cărora au avut loc dueluri armate violente între poliţia palestiniană şi armata israeliană.

Oraş încărcat de simboluri pentru cea mai mare parte a omenirii, sfâşiat de multiple clivaje şi loc de confruntare unde cel mai mic conflict îmbracă o dimensiune internaţională, Ierusalimul se doreşte deopotrivă simbol al continuităţii istorice şi spirituale a două popoare.

Capitală indivizibilă a Statului Israel pentru evreii religioşi din ce în ce mai numeroşi, ca şi pentru evreii laici, Ierusalimul este, de asemenea, revendicat şi de palestinieni. Poziţiilor considerate multă vreme ireconciliabile, ar trebui să le succeadă un dialog de căutare a unor soluţii pragmatice care ar putea asigura o coexistenţă paşnică.

La Ierusalim s-au închegat asocieri de interese şi de complementarităţi economice, chiar dacă barierele psihologice şi obstacolele politice nu au căzut în totalitate. Deşi o linie invizibilă pare încă să traverseze oraşul, o nouă divizare fizică a Ierusalimului nu pare a fi probabilă. Aplicarea principiului libertăţii de credinţă şi a accesului la locurile sfinte, care nu ar trebui să fie puse în discuţie, este totuşi dependentă de problemele generale de securitate.

Fără a exclude riscul violenţei generate de concepţii ireductibile care pun în pericol procesul de pace, se poate spera că, în cazul Ierusalimului, înţelepciunea oamenilor va reuşi să-i asigure un viitor mai bun, demn de caracterul universal al oraşului.

CRONOLOGIA PRINCIPALELOR EVENIMENTE DIN ISTORIA IERUSALIMULUI

Înainte de Hristos

sec. al XIX-lea	Ierusalimul este menţionat pentru prima oară în textele de execraţie egiptene.
sec. al XIV-lea	Ierusalimul este menţionat în scrisorile unui guvernator al său: arhivele din Tel-Amarna.
1000–961	Domnia lui David: Ierusalimul devine capitala regatului unificat al Israelului.
961–922	Domnia lui Solomon. Construirea Primului Templu.
922	Sfârşitul monarhiei unificate: regatul se împarte în Israel şi Iudeea.
587	Distrugerea de către Nabucodonosor a Primului Templu din Ierusalim. Exilul evreilor la Babilon.

537–332 Perioada persană

537	Întoarcerea evreilor de la Babilon.
515	Terminarea celui de Al Doilea Templu.

332–167 Perioada elenistică

332	Cucerirea Ierusalimului de către Alexandru cel Mare.
312–198	Dominaţia Ptolemeilor.

198–167	Dominaţia Seleucizilor.
167	Revolta Macabeilor ca urmare a profanării templului de către regele seleucid Antiochos Epiphanos.

167–63 şi 40–37 Hasmoneenii

164	Recucerirea Muntelui Templului şi resfinţirea Templului.

63 î.Hr.–324 d.Hr. Perioada romană

63	Pompei cucereşte Ierusalimul.
40–37	Scurtă perioadă hasmoneeană.
37–4	Domnia lui Irod cel Mare. Reconstruirea Templului.

După Hristos

26–36	Pilat din Pont, procuror al Iudeii.
33	Răstignirea lui Isus.
66-70	Războiul evreilor împotriva romanilor.
70	Căderea Ierusalimului şi distrugerea celui de Al Doilea Templu de către Titus.
132-135	O nouă revoltă, sub conducerea lui Bar Kochba.
135	Distrugerea totală a Ierusalimului de către împăratul Hadrian. Construirea unui nou oraş rebotezat Aelia Capitolina.

324 – 638 Perioada bizantină

326	Elena, mama împăratului Bizanţului, Constantin, vizitează Ierusalimul. Începutul

	unei perioade de construcţie intensă a edificiilor creştine, cel mai important dintre ele fiind Bazilica Sfântului Mormânt.
614	Cucerirea persană a Ierusalimului.
629	Recucerirea bizantină.

638–1099 Perioada musulmană

638	Califul Omar îşi face intrarea în Ierusalim.
691	Încheierea lucrărilor de construcţie a Cupolei Stâncii, de către califul Abd-al-Malik.
705	Construirea moscheii El-Aksa de către califul Al-Walid.
660–750	Dinastia Omeiazilor, cu capitala la Damasc.
750–878	Dinastia Abbasizilor, cu capitala la Bagdad.
974–1071	Califii fatimizi ai Egiptului preiau locul Abbasizilor.
1077	Turcii seleucizi îi alungă pe Fatimizi.

1099–1187 Regatul cruciaţilor

1099	Cucerirea Ierusalimului de către cruciaţi.
Sfârşitul sec. al XI-lea	Vizita rabinului Moshe Ben Maimon (Maimonide).
1187	Saladin, sultanul aiubid al Egiptului (de origine kurdă), recucereşte Ierusalimul de la cruciaţi.

1250–1517 Perioada mamelucilor

1244	Ierusalimul este jefuit de către tătari.

1267	Rabinul Moshe Ben Nahman (Nahmanide) fondează o sinagogă şi un centru de studii.
1347	Ierusalimul este cucerit de către mameluci.

1517–1917 Perioada otomană

1517	Cucerirea otomană a Ierusalimului.
1538–1540	Sultanul Soliman Magnificul construieşte fortificaţiile oraşului.
1700	Rabinul Yehuda He'Hassid construieşte sinagoga „Hurva".
1838	Deschiderea primului consulat britanic la Ierusalim.
1859	Întemeierea primelor cartiere evreieşti dincolo de zidurile Oraşului Vechi.

1917 – 1948 Ocupaţia britanică şi perioada Mandatului

1917	Cucerirea Ierusalimului de către generalul britanic Allenby.
1918	Punerea pietrei de temelie a Universităţii ebraice din Ierusalim.
1920	Administraţie civilă pusă sub conducerea Înaltului Comisar britanic Sir Herbert Samuel.
1923	Ratificarea Mandatului britanic asupra Palestinei.
1925	Inaugurarea Universităţii ebraice de pe Muntele Scopus.
1947	Rezoluţia Naţiunilor Unite în favoarea împărţirii Palestinei în două state: unul evreu şi unul arab.

1948–1967 Oraşul divizat

14 mai 1948	Încheierea Mandatului britanic şi proclamarea Statului Israel. Războiul dintre Israel şi şase state arabe.
Aprilie 1949	Semnarea armistiţiului israelo-iordanian: Ierusalimul este împărţit între cele două state.
13 dec. 1949	Oraşul Nou al Ierusalimului este proclamat capitala Statului Israel.
1949–1967	În Oraşul Vechi, ocupat de Iordania, cartierul evreiesc este distrus, împreună cu cele 58 de sinagogi ale sale.
5 iunie 1967	Iordania bombardează Oraşul Nou.

1967 Oraşul reunificat

7 iunie 1967	Trupele israeliene cuceresc Oraşul Vechi. Reunificarea Ierusalimului. Libertate de acces la locurile sfinte pentru creştini, musulmani şi evrei.
Dec. 1987	Începutul revoltei palestiniene (Intifada).
Noiembrie 1995	Funeraliile primului ministru israelian Yitzhak Rabin, în prezenţa regelui Hussein al Iordaniei şi a numeroşi lideri din întreaga lume.
Ianuarie 1996	Participarea arabilor din Ierusalimul de Est la alegerile pentru Consiliul Autonomiei Palestiniene.

BIBLIOGRAFIE

Adler S. *La loi sur Jérusalem, Aspects juridiques*, Paris, Association France-Israël des Juristes, 1980.

Ben Rafael E. *The Emergence of Ethnicity. Cultural Groups and Social Conflict in Israël*, Westport, Conn., Greenwood Press, 1982.

Ben Rafael E. *Language, Identity and Social Division: The Case* of *Israël,* Oxford University Press/Clarendon, 1994.

Ben Rafael E., Brosch H. *Jews and Arabs: The cultural convergence of divergent identities*, R. Nettler (ed.) Medieval and Modern Perspectives on Muslim-Jewish Relations, Reading UK, Harwood Academic Publishers, 17–34, 1995.

Benvenisti M. *Jerusalem: The Torn City,* Minneapolis, Minessota University Press, 1976.

Blum Y.Z., *The juridical Status of Jerusalem,* Hebrew University of Jerusalem, The Leonard Davids Institute for International Relations, februarie 1974.

Cohen E., *The black Panthers and Israeli Society,* E. Krausz (ed.), Studies in Israeli Society: Migration, Ethnicity and Community, New Brunswick, Transaction 147–167, 1980.

Guiladi Y., *Jérusalem est une,* Jérusalem, Ed. Keter, 1980, Index historique, 76.

Har-el M., *This is Jerusalem,* Los Angeles, Ridgefield Publishing Company, 1981.

Hirsch M., *Wither Jerusalem,* The Hague, Martinus Nijhoff Publishers, 1995.

Housen Couriel D., Lapidot R., *Jerusalem Aspects of Laws, The Legal Status of the Holy Places,* Blum, Adler, England, Klein.

Jérusalem, l'Unique et l'Universel, PUF, 1979.

Jérusalem, Israël Pocket Library, Keter Books, 1973

Kolleck Th., Pearlman M., *Jérusalem, ville sacrée de l'Humanité, Quarante siècles d'Histoire, Jérusalem*, Steimatzky, 1983.

Konopnicki M., Petermann S., *Le processus de paix au Moyen-Orient,* Paris, PUF, 1995.

Kraemer J. (ed.), *Jerusalem Problems and Prospects,* New York, Praeger, 1980.

Kroyanker D., *Jérusalem, Trois mille ans d'architecture,* Paris, Menges, 1994.

La Documentation française, Jérusalem, ville de paix ou de discorde?, *Problèmes politiques et sociaux*, 20 mars 1970, nr.12.

Gilbert M., *Jérusalem, Perspectives, Les cartes de Jérusalem et de son developpement historique.*

Mgr. Oesterreicher John M., Sinai Anne, *Jerusalem,* The John Day Company, Intext Publisher, NY, 1974.

Recherches archeologiques en Israël: Leuven, Peters, 1984.

Romann M., Weingrod A., *Living Together Separately: Arabs and Jews in Jerusalem,* Princeton, NJ, Princeton University Press, 1991.

Schmelz U.O., *Modern Jerusalem' Demographic Evolution,* Jerusalem, The Jerusalem Institute for Israël Studies, 1987.

*** *Statistical Yearbook of Jerusalem,* nr.1, 1983 Jérusalem, 1985: nr.13, 1994–1995, Jérusalem, 1996.

Spolsky B., Cooper R.L., *The Languages of Jerusalem,* Oxford, Oxford University Press/Clarendon, 1991.
Werblowski R.J. Zwi, *Jérusalem dans la conscience juive, chrétienne et musulmane, 1979,* Groupe universitaire israélien des problèmes du Poche-Orient.

CUPRINS

Prefaţă 5

Introducere
AŞEZAREA GEOGRAFICĂ A ISRAELULUI 9

Capitolul I
ISTORIA 10

Capitolul II
IERUSALIMUL, CETATE DE TREI ORI SACRĂ 33
I. Introducere 33
II. Ierusalimul evreiesc 35
III. Ierusalimul în conştiinţa musulmană 46
IV. Ierusalimul creştin 57
V. Comparaţie între viziunile evreiască, creştină şi musulmană 62

Capitolul III
DEZVOLTAREA IERUSALIMULUI DUPĂ 1967 65

Capitolul IV
POPULAŢIA ŞI CARTIERELE 78
I. Populaţia Ierusalimului 78
II. Cartierele Ierusalimului 85

Capitolul V
CLIVAJE ETNOCULTURALE ŞI RELIGIOASE 99
I. Panterele Negre şi etnoclasele 99
II. Lupta pentru respectarea Sabatului 102
III. Ispitirile credincioşilor de pe Muntele Templului 105

Capitolul VI
EVREI ŞI ARABI 108
I. Primii douăzeci de ani (1967–1987) 108
II. Consecinţele Intifadei 110

Capitolul VII
IERUSALIMUL: ASPECTE JURIDICE ŞI PERSPECTIVE POLITICE 115
I. Istoria Ierusalimului din punct de vedere juridic 115
II. Aplicarea dreptului israelian 118
III. Ierusalimul şi procesul de pace 125

PERSPECTIVE 130

Anexă
CRONOLOGIA PRINCIPALELOR EVENIMENTE DIN ISTORIA IERUSALIMULUI 131

BIBLIOGRAFIE 136

Oraş încărcat de simboluri pentru cea mai mare parte a omenirii, sfâşiat de multiple clivaje, şi loc de confruntare unde cel mai mic conflict îmbracă o dimensiune internaţională, Ierusalimul se doreşte deopotrivă simbol al continuităţii istorice şi spirituale a două popoare.

Capitală indivizibilă a Statului Israel pentru evreii religioşi, din ce în ce mai numeroşi, ca şi pentru evreii laici, Ierusalimul este, de asemenea, revendicat şi de palestinieni. Poziţiilor considerate multă vreme ireconciliabile ar trebui să le succeadă un dialog de căutare a unor soluţii pragmatice care ar putea asigura o coexistenţă paşnică.

Colecţie coordonată de ***ŞERBAN PAPACOSTEA,***
membru corespondent al Academiei Române

În curs de apariţie:

- ***RENAŞTEREA***
  de Paul Fouré
- ***ISTORIA ALBANIEI***
  de Kopi Kyçyku
- ***EGIPTUL ANTIC***
  de Jean Vercoutter

ISBN: 973-653-303-4